

**ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
І КОРПОРАТИВНА СТРАТЕГІЯ
КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ**

ТОМ 3

**КОРПОРАТИВНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ
ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ
КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ**

МОНОГРАФІЯ

«Центр учбової літератури»
Київ – 2016

**ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
І КОРПОРАТИВНА СТРАТЕГІЯ
КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ**

ТОМ 3

**КОРПОРАТИВНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ
ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ
КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ**

МОНОГРАФІЯ

«Центр учбової літератури»
Київ – 2016

УДК 336.71:06.05(02)
ББК 7262.10
Ф 591

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Національного авіаційного університету
(протокол № 8 від «10» червня 2015 р.)*

Рецензенти:

В. Л. Смагін – доктор економічних наук, професор;
В. П. Личук – доктор економічних наук, професор;
Є. Є. Іонін – доктор економічних наук, професор;
С. Я. Єлецьких – доктор економічних наук, доцент.

Фінансова діяльність і корпоративна стратегія комерційних банків.
Ф 591 Том 3. Корпоративні основи здійснення фінансової діяльності в умовах комерційних банків [текст] монографія / [Г. В. Астапова, О. В. Ареф'єва, В. В. Матвєєв та ін.]. – Київ: Центр учбової літератури, 2016. – 92 с.

ISBN 978-611-01-0803-4

Представлено напрями фінансової діяльності комерційного банку при здійсненні активних та пасивних операцій, корпоративне забезпечення процесу надання фінансових послуг та організацію банківського корпоративного контролю за цільовим використанням кредитних коштів підприємствами-позичальниками. Розкрито зміст, напрями та особливості фінансових та маркетингових інструментів формування депозитної політики комерційного банку. Розглянуто та обґрунтовано напрями економічної взаємодії банків та страхових компаній, моделі участі комерційного банку у корпоративному недержавному пенсійному страхуванні громадян. Наведено характеристику методичного забезпечення та процедури оцінювання ризику нецільового використання кредитних коштів, етапи формування контрольної системи кредитування, напрями розробки кредитної стратегії банківського контролю за цільовим використанням позикових коштів.

УДК 336.71:06.05(02)
ББК 7262.10

ISBN 978-611-01-0803-4

© Г. В. Астапова, О. В. Ареф'єва,
В. В. Матвєєв та ін., 2016.
© Центр учбової літератури, 2016.

УДК 336.71:06.05(02)
ББК 7262.10
Ф 591

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Національного авіаційного університету
(протокол № 8 від «10» червня 2015 р.)*

Рецензенти:

В. Л. Смагін – доктор економічних наук, професор;
В. П. Личук – доктор економічних наук, професор;
Є. Є. Іонін – доктор економічних наук, професор;
С. Я. Єлецьких – доктор економічних наук, доцент.

Фінансова діяльність і корпоративна стратегія комерційних банків.
Ф 591 Том 3. Корпоративні основи здійснення фінансової діяльності в умовах комерційних банків [текст] монографія / [Г. В. Астапова, О. В. Ареф'єва, В. В. Матвєєв та ін.]. – Київ: Центр учбової літератури, 2016. – 92 с.

ISBN 978-611-01-0803-4

Представлено напрями фінансової діяльності комерційного банку при здійсненні активних та пасивних операцій, корпоративне забезпечення процесу надання фінансових послуг та організацію банківського корпоративного контролю за цільовим використанням кредитних коштів підприємствами-позичальниками. Розкрито зміст, напрями та особливості фінансових та маркетингових інструментів формування депозитної політики комерційного банку. Розглянуто та обґрунтовано напрями економічної взаємодії банків та страхових компаній, моделі участі комерційного банку у корпоративному недержавному пенсійному страхуванні громадян. Наведено характеристику методичного забезпечення та процедури оцінювання ризику нецільового використання кредитних коштів, етапи формування контрольної системи кредитування, напрями розробки кредитної стратегії банківського контролю за цільовим використанням позикових коштів.

УДК 336.71:06.05(02)
ББК 7262.10

ISBN 978-611-01-0803-4

© Г. В. Астапова, О. В. Ареф'єва,
В. В. Матвєєв та ін., 2016.
© Центр учбової літератури, 2016.

Колектив авторів (ТОМ 3):

1. Астапова Галина Вікторівна, д.е.н., професор, професор кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
2. Ареф'єва Олена Володимирівна, д.е.н., професор, професор кафедри фінансів, обліку і аудиту, декан Факультету економіки і підприємництва НАУ;
3. Матвєєв Вячеслав Васильович, к.е.н., професор, директор Навчально-наукового інституту Економіки та менеджменту НАУ,
4. Гайдаржийська Ольга Миколаївна, к.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
5. Ареф'єв Сергій Олегович, д.е.н., доцент, професор кафедри економіки НАУ;
6. Корж Марина Володимирівна, д.е.н., професор, професор кафедри міжнародної економіки НАУ;
7. Мягких Ірина Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
8. Пілецька Саміра Тимофіївна, д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
9. Ареф'єв Володимир Олегович, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
10. Гавриленко Анатолій Васильович, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
11. Гаврилко Тетяна Олександрівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
12. Горбачова Оксана Миколаївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
13. Жам Олена Юрїївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
14. Костюнік Олена Валеріївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
15. Панасюк Ірина Петрівна, к.е.н., асистент кафедри фінансів, обліку і аудиту Інституту економіки та менеджменту НАУ;
16. Пристайко Оксана Петрівна, к.е.н., асистент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
17. Рибак Олена Миколаївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
18. Соловей Надія Василівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
19. Щепіна Тетяна Георгіївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
20. Коваленко Наталія Василівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки НАУ;
21. Командровська Віроніка Євгенівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки НАУ;

Колектив авторів (ТОМ 3):

1. Астапова Галина Вікторівна, д.е.н., професор, професор кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
2. Ареф'єва Олена Володимирівна, д.е.н., професор, професор кафедри фінансів, обліку і аудиту, декан Факультету економіки і підприємництва НАУ;
3. Матвєєв Вячеслав Васильович, к.е.н., професор, директор Навчально-наукового інституту Економіки та менеджменту НАУ,
4. Гайдаржийська Ольга Миколаївна, к.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
5. Ареф'єв Сергій Олегович, д.е.н., доцент, професор кафедри економіки НАУ;
6. Корж Марина Володимирівна, д.е.н., професор, професор кафедри міжнародної економіки НАУ;
7. Мягких Ірина Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
8. Пілецька Саміра Тимофіївна, д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
9. Ареф'єв Володимир Олегович, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
10. Гавриленко Анатолій Васильович, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
11. Гаврилко Тетяна Олександрівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
12. Горбачова Оксана Миколаївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
13. Жам Олена Юрїївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
14. Костюнік Олена Валеріївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
15. Панасюк Ірина Петрівна, к.е.н., асистент кафедри фінансів, обліку і аудиту Інституту економіки та менеджменту НАУ;
16. Пристайко Оксана Петрівна, к.е.н., асистент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
17. Рибак Олена Миколаївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
18. Соловей Надія Василівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
19. Щепіна Тетяна Георгіївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
20. Коваленко Наталія Василівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки НАУ;
21. Командровська Віроніка Євгенівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки НАУ;

22. Суворова Ірина Миколаївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки НАУ;
23. Борисенко Олена Сергіївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
24. Василенко Віталій Андрійович, к.е.н., доцент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
25. Коваленко Ольга Василівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
26. Колесник Максим Віталійович, к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
27. Радченко Олена Андріївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
28. Раменська Світлана Євгенівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
29. Михальченко Інна Григорівна, к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки НАУ;
30. Полоус Ольга Вікторівна, к.е.н., асистент кафедри міжнародної економіки НАУ;
31. Омеляненко Сергій Леонідович, к.е.н., молодший науковий співробітник Державного музею авіації НАУ
32. Костенко Ольга Костянтинівна, к.е.н., ст. викл. кафедри обліку, аналізу і аудиту Донецького національного університету (м. Вінниця);
33. Криворучко Ольга Вікторівна, ст. викл. кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
34. Турова Лариса Леонідівна, ст. викл. кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
35. Хайдарова Тетяна Миколаївна, ст. викл. кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
36. Гринь Ольга Григорівна, асистент кафедри міжнародної економіки НАУ;
37. Задерака Наталія Миколаївна, асистент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
38. Ковтуненко Вікторія Миколаївна, асистент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
39. Назаренко Олександра Павлівна, асистент кафедри економіки НАУ;
40. Сабірова Індіра Миргазімівна, асистент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
41. Фісун Юлія Володимирівна, асистент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
42. Абазіна Оксана Андріївна, аспірант кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
43. Маліношевська Катерина Іванівна, аспірант кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
44. Матвєєв Олександр Вячеславович, аспірант НАУ;
45. Щербань Руслан Євгенович, аспірант кафедри фінансів ДонУЕП.

22. Суворова Ірина Миколаївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки НАУ;
23. Борисенко Олена Сергіївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
24. Василенко Віталій Андрійович, к.е.н., доцент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
25. Коваленко Ольга Василівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
26. Колесник Максим Віталійович, к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
27. Радченко Олена Андріївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
28. Раменська Світлана Євгенівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
29. Михальченко Інна Григорівна, к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки НАУ;
30. Полоус Ольга Вікторівна, к.е.н., асистент кафедри міжнародної економіки НАУ;
31. Омеляненко Сергій Леонідович, к.е.н., молодший науковий співробітник Державного музею авіації НАУ
32. Костенко Ольга Костянтинівна, к.е.н., ст. викл. кафедри обліку, аналізу і аудиту Донецького національного університету (м. Вінниця);
33. Криворучко Ольга Вікторівна, ст. викл. кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
34. Турова Лариса Леонідівна, ст. викл. кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
35. Хайдарова Тетяна Миколаївна, ст. викл. кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
36. Гринь Ольга Григорівна, асистент кафедри міжнародної економіки НАУ;
37. Задерака Наталія Миколаївна, асистент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
38. Ковтуненко Вікторія Миколаївна, асистент кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
39. Назаренко Олександра Павлівна, асистент кафедри економіки НАУ;
40. Сабірова Індіра Миргазімівна, асистент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
41. Фісун Юлія Володимирівна, асистент кафедри маркетингу та ресурсозабезпечення НАУ;
42. Абазіна Оксана Андріївна, аспірант кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
43. Маліношевська Катерина Іванівна, аспірант кафедри фінансів, обліку і аудиту НАУ;
44. Матвєєв Олександр Вячеславович, аспірант НАУ;
45. Щербань Руслан Євгенович, аспірант кафедри фінансів ДонУЕП.

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА	6
Розділ 6. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕПОЗИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ	7
6.1 Інструментарії вдосконалення депозитної політики коме- рційного банку: фінансові і маркетингові інструменти	7
6.2. Якісне поліпшення методів нарахування відсотків по де- позитах	13
6.3. Рекомендації по організації страхування депозитних вкладів	25
<i>Література за Розділом 6.</i>	35
Розділ 7. НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ СТРАХУВАННЯ ТА СТРАХОВИХ ПРОДУКТІВ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	37
7.1. Взаємодія страхових компаній та комерційного банку	37
7.2. Страхування фінансово-кредитних ризиків	42
7.3. Участь комерційних банків у корпоративному недержав- ному пенсійному страхуванні громадян	50
7.4. Співпраця комерційних банків та страхових компаній в організації авіаційного страхування	54
7.4.1. Сутність та регламентація проведення авіаційного стра- хування	54
7.4.2. Страхування каско повітряних суден (Aviation Hull).	63
7.4.3. Страхування членів екіпажу та авіаційного персоналу	64
7.4.4. Добровільні види авіаційного страхування	65
<i>Література за Розділом 7.</i>	67
Розділ 8. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ МОЖ- ЛИВОСТІ НЕЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ КРЕДИТІВ	68
8.1. Комплексна оцінка ризику нецільового використання екологічних кредитів	68
8.2. Формування контрольної системи фінансування еколого- економічної діяльності підприємств	78
8.3. Кредитна стратегія фінансового контролю за цільовим використанням коштів в процес банківського кредитування еколого-економічної діяльності підприємств	83
<i>Література за Розділом 8.</i>	89

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА	6
Розділ 6. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕПОЗИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ	7
6.1 Інструментарії вдосконалення депозитної політики коме- рційного банку: фінансові і маркетингові інструменти	7
6.2. Якісне поліпшення методів нарахування відсотків по де- позитах	13
6.3. Рекомендації по організації страхування депозитних вкладів	25
<i>Література за Розділом 6.</i>	35
Розділ 7. НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ СТРАХУВАННЯ ТА СТРАХОВИХ ПРОДУКТІВ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	37
7.1. Взаємодія страхових компаній та комерційного банку	37
7.2. Страхування фінансово-кредитних ризиків	42
7.3. Участь комерційних банків у корпоративному недержав- ному пенсійному страхуванні громадян	50
7.4. Співпраця комерційних банків та страхових компаній в організації авіаційного страхування	54
7.4.1. Сутність та регламентація проведення авіаційного стра- хування	54
7.4.2. Страхування каско повітряних суден (Aviation Hull).	63
7.4.3. Страхування членів екіпажу та авіаційного персоналу	64
7.4.4. Добровільні види авіаційного страхування	65
<i>Література за Розділом 7.</i>	67
Розділ 8. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ МОЖ- ЛИВОСТІ НЕЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ КРЕДИТІВ	68
8.1. Комплексна оцінка ризику нецільового використання екологічних кредитів	68
8.2. Формування контрольної системи фінансування еколого- економічної діяльності підприємств	78
8.3. Кредитна стратегія фінансового контролю за цільовим використанням коштів в процес банківського кредитування еколого-економічної діяльності підприємств	83
<i>Література за Розділом 8.</i>	89

Матеріал наукової монографії присвячений розгляду питань, що пов'язані зі здійсненням фінансової діяльності комерційного банку, корпоративним забезпеченням процесу надання фінансових послуг та організацією корпоративного контролю за цільовим використанням кредитних коштів підприємствами-позичальниками. Структура монографії містить десять розділів, в матеріалі яких у логічній послідовності розкрито процес формування корпоративної стратегії банку та шляхи покращення його фінансової діяльності. Третя частина монографії охоплює шостий, сьомий та восьмий розділи.

Матеріал шостого розділу «НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕПОЗИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ» (авт. Г.В. Астапова, О.В. Ареф'єва, В.В. Матвєєв, С.О. Ареф'єв, А.В. Гавриленко, Т.О. Гаврилко, О.М. Горбачова, В.Є. Командровська, О.П. Назаренко, І.М. Суворова, О.С. Борисенко, Ю.В. Фісун, Н.В. Соловей, С.Л. Омеляненко, В.О. Ареф'єв, О.П. Пристайко, О.М. Рибак, Т.Г. Щепіна, І.М. Сабірова, О.В. Матвєєв) розкриває зміст, напрями, особливості фінансових та маркетингових інструментів формування депозитної політики комерційного банку.

У сьомому розділі «НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ СТРАХУВАННЯ ТА СТРАХОВИХ ПРОДУКТІВ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ» (авт. Г.В. Астапова, М.В. Корж, С.Т. Пілецька, І.М. М'яких, О.М. Гайдаржийська, О.Ю. Жам, О.В. Костюнік, І.Г. Михальченко, О.Г. Гринь, Л.Л. Турова, В.М. Ковтуненко, О.А. Абазіна, Н.М. Задерака, К.І. Маліношевська, С.Є. Раменська, В.А. Василенко, О.А. Радченко, М.В. Колесник, Т.М. Хайдарова, І.П. Панасюк, О.В. Полоус, О.В. Криворучко, Н.В. Коваленко, О.В. Коваленко) обґрунтовано напрями економічної взаємодії банків та страхових компаній, моделі участі комерційного банку у корпоративному недержавному пенсійному страхуванні громадян.

Восьмий розділ «МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ МОЖЛИВОСТІ НЕЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ КРЕДИТІВ» (авт. Р.Є. Щербань, О.К. Костенко) містить характеристику методичного забезпечення та процедури оцінювання ризику нецільового використання кредитних коштів, етапи формування контрольної системи кредитування, напрями розробки кредитної стратегії банківського контролю за цільовим використанням позикових коштів.

Матеріал наукової монографії присвячений розгляду питань, що пов'язані зі здійсненням фінансової діяльності комерційного банку, корпоративним забезпеченням процесу надання фінансових послуг та організацією корпоративного контролю за цільовим використанням кредитних коштів підприємствами-позичальниками. Структура монографії містить десять розділів, в матеріалі яких у логічній послідовності розкрито процес формування корпоративної стратегії банку та шляхи покращення його фінансової діяльності. Третя частина монографії охоплює шостий, сьомий та восьмий розділи.

Матеріал шостого розділу «НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕПОЗИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ» (авт. Г.В. Астапова, О.В. Ареф'єва, В.В. Матвєєв, С.О. Ареф'єв, А.В. Гавриленко, Т.О. Гаврилко, О.М. Горбачова, В.Є. Командровська, О.П. Назаренко, І.М. Суворова, О.С. Борисенко, Ю.В. Фісун, Н.В. Соловей, С.Л. Омеляненко, В.О. Ареф'єв, О.П. Пристайко, О.М. Рибак, Т.Г. Щепіна, І.М. Сабірова, О.В. Матвєєв) розкриває зміст, напрями, особливості фінансових та маркетингових інструментів формування депозитної політики комерційного банку.

У сьомому розділі «НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ СТРАХУВАННЯ ТА СТРАХОВИХ ПРОДУКТІВ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ» (авт. Г.В. Астапова, М.В. Корж, С.Т. Пілецька, І.М. М'яких, О.М. Гайдаржийська, О.Ю. Жам, О.В. Костюнік, І.Г. Михальченко, О.Г. Гринь, Л.Л. Турова, В.М. Ковтуненко, О.А. Абазіна, Н.М. Задерака, К.І. Маліношевська, С.Є. Раменська, В.А. Василенко, О.А. Радченко, М.В. Колесник, Т.М. Хайдарова, І.П. Панасюк, О.В. Полоус, О.В. Криворучко, Н.В. Коваленко, О.В. Коваленко) обґрунтовано напрями економічної взаємодії банків та страхових компаній, моделі участі комерційного банку у корпоративному недержавному пенсійному страхуванні громадян.

Восьмий розділ «МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ МОЖЛИВОСТІ НЕЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ КРЕДИТІВ» (авт. Р.Є. Щербань, О.К. Костенко) містить характеристику методичного забезпечення та процедури оцінювання ризику нецільового використання кредитних коштів, етапи формування контрольної системи кредитування, напрями розробки кредитної стратегії банківського контролю за цільовим використанням позикових коштів.

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕПОЗИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ

6.1 Інструментарії вдосконалення депозитної політики комерційного банку: фінансові і маркетингові інструменти

Однією з проблем, з якою комерційні банки стикаються в даний час, є формування ресурсної бази. Ресурсна база, як мікроекономічний чинник, має прямий вплив на ліквідність і платоспроможність комерційного банку. Самі масштаби діяльності комерційного банку, а, отже, і розміри доходів, які він отримує, жорстко залежать від розмірів тих ресурсів, яких банк набуває на ринку різних ресурсів і, зокрема, депозитних. Звідси виникає конкурентна боротьба між банками за залучення ресурсів.

Формування ресурсної бази, що включає не тільки залучення нової клієнтури, але і постійну зміну структури джерел залучення ресурсів, є складовою частиною гнучкого управління активами і пасивами комерційного банку. Ефективне управління пасивами припускає здійснення грамотної депозитної політики. Специфіка цієї області діяльності в тому, що в частині пасивних операцій вибір банку зазвичай обмежений певною групою клієнтури, до якої він прив'язаний набагато сильніше, ніж до позичальників.

Обмеженість ресурсів, пов'язана з розвитком банківської конкуренції, веде до тісної прив'язки до певних клієнтів. Якщо круг цих клієнтів вузький, то залежність від них банка дуже висока. Тому, на мій погляд, для зміцнення ресурсної бази банкам потрібна зважена депозитна політика, в основу якої ставляться підтримка необхідного рівня диверсифікації, забезпечення можливості залучення грошових ресурсів з інших джерел і підтримка збалансованості з активами по термінах, об'ємах і процентних ставках.

На діяльність комерційного банку впливають:

- Монетарна політика НБУ та уряду, що проявляється через такі інструменти, як норма обов'язкових резервів, облікова ставка НБУ, ліцензування банківських операцій.

- Податкова політика уряду, що визначається за рівнем податкової ставки, різних зборів та мита; пільгового оподаткування, звільненням від податків окремих операцій;

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕПОЗИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ

6.1 Інструментарії вдосконалення депозитної політики комерційного банку: фінансові і маркетингові інструменти

Однією з проблем, з якою комерційні банки стикаються в даний час, є формування ресурсної бази. Ресурсна база, як мікроекономічний чинник, має прямий вплив на ліквідність і платоспроможність комерційного банку. Самі масштаби діяльності комерційного банку, а, отже, і розміри доходів, які він отримує, жорстко залежать від розмірів тих ресурсів, яких банк набуває на ринку різних ресурсів і, зокрема, депозитних. Звідси виникає конкурентна боротьба між банками за залучення ресурсів.

Формування ресурсної бази, що включає не тільки залучення нової клієнтури, але і постійну зміну структури джерел залучення ресурсів, є складовою частиною гнучкого управління активами і пасивами комерційного банку. Ефективне управління пасивами припускає здійснення грамотної депозитної політики. Специфіка цієї області діяльності в тому, що в частині пасивних операцій вибір банку зазвичай обмежений певною групою клієнтури, до якої він прив'язаний набагато сильніше, ніж до позичальників.

Обмеженість ресурсів, пов'язана з розвитком банківської конкуренції, веде до тісної прив'язки до певних клієнтів. Якщо круг цих клієнтів вузький, то залежність від них банка дуже висока. Тому, на мій погляд, для зміцнення ресурсної бази банкам потрібна зважена депозитна політика, в основу якої ставляться підтримка необхідного рівня диверсифікації, забезпечення можливості залучення грошових ресурсів з інших джерел і підтримка збалансованості з активами по термінах, об'ємах і процентних ставках.

На діяльність комерційного банку впливають:

- Монетарна політика НБУ та уряду, що проявляється через такі інструменти, як норма обов'язкових резервів, облікова ставка НБУ, ліцензування банківських операцій.

- Податкова політика уряду, що визначається за рівнем податкової ставки, різних зборів та мита; пільгового оподаткування, звільненням від податків окремих операцій;

- Економічна ситуація в Україні, що залежить від рівня інфляції, розвитку секторів економіки, створення ВВП, цикли та фази відтворення;
- Демографічна ситуація пов'язана зі структурою, зайнятістю, освітою, доходами населення;
- Зв'язки із зовнішнім світом, а саме стан платіжного та товарного балансу, відносини з міжнародними фінансовими організаціями.

Це універсальні фактори, які впливають на ощадну політику, тобто його здатність ефективно залучати кошти грошового ринку. При вивченні середовища, в якому банки проводять ощадний бізнес, зважають на:

- громадську думку про діяльність установи;
- конкурентоздатність у залученні коштів;
- стан ощадного потенціалу населення;
- темпи сільськогосподарського, індустріального, торгового, курортного розвитку регіонів, де банк має фінансові інтереси.

Для виявлення конкурентоздатності установи необхідно порівняти особисту пропозицію з потенціалом конкурентів, з тими заходами, які вони вживають для поліпшення свого становища на ринку, щоб відносно них з'ясувати сильні та слабкі сторони діяльності власної установи. Для аналітичних висновків необхідно зіставити асортимент, якість послуг і ціни на них, можливість задоволення запитів клієнтів та розширення діяльності.

Стосовно населення, ощадний потенціал- це маса тимчасово вільних коштів, які, при бажанні, можна розмістити в банку та інших установах. Такий потенціал формується від доходів, грошових заощаджень на руках, вкладання у цінні папери, нерухомість, антикваріат. При вивченні такого потенціалу банки спостерігають за доходами населення та витратами на споживання.

Інформація про витрати та доходи населення публікується у Бюлетні НБУ. За цим документом можна вивчати тенденцію внесення коштів на депозити, їх конвертацію в цінні папери, іноземну валюту. Банки проводять обстеження, опитування, анкетування і тестування громадської думки. Це дозволяє дізнатись думку людей стосовно заощаджень, доступу до заощаджень та існуючої структури заощаджень у регіонах. Через поєднання громадської та аналізу інформації, отриманої із статистики, звіту та обстежень, спеціалісти визначають перспективи залучення потенціалу заощаджень.

Банки формують локальне ринкове середовище. Вони здійснюють стимулюючий вплив на економічний розвиток суб'єктів господарюван-

- Економічна ситуація в Україні, що залежить від рівня інфляції, розвитку секторів економіки, створення ВВП, цикли та фази відтворення;
- Демографічна ситуація пов'язана зі структурою, зайнятістю, освітою, доходами населення;
- Зв'язки із зовнішнім світом, а саме стан платіжного та товарного балансу, відносини з міжнародними фінансовими організаціями.

Це універсальні фактори, які впливають на ощадну політику, тобто його здатність ефективно залучати кошти грошового ринку. При вивченні середовища, в якому банки проводять ощадний бізнес, зважають на:

- громадську думку про діяльність установи;
- конкурентоздатність у залученні коштів;
- стан ощадного потенціалу населення;
- темпи сільськогосподарського, індустріального, торгового, курортного розвитку регіонів, де банк має фінансові інтереси.

Для виявлення конкурентоздатності установи необхідно порівняти особисту пропозицію з потенціалом конкурентів, з тими заходами, які вони вживають для поліпшення свого становища на ринку, щоб відносно них з'ясувати сильні та слабкі сторони діяльності власної установи. Для аналітичних висновків необхідно зіставити асортимент, якість послуг і ціни на них, можливість задоволення запитів клієнтів та розширення діяльності.

Стосовно населення, ощадний потенціал- це маса тимчасово вільних коштів, які, при бажанні, можна розмістити в банку та інших установах. Такий потенціал формується від доходів, грошових заощаджень на руках, вкладання у цінні папери, нерухомість, антикваріат. При вивченні такого потенціалу банки спостерігають за доходами населення та витратами на споживання.

Інформація про витрати та доходи населення публікується у Бюлетні НБУ. За цим документом можна вивчати тенденцію внесення коштів на депозити, їх конвертацію в цінні папери, іноземну валюту. Банки проводять обстеження, опитування, анкетування і тестування громадської думки. Це дозволяє дізнатись думку людей стосовно заощаджень, доступу до заощаджень та існуючої структури заощаджень у регіонах. Через поєднання громадської та аналізу інформації, отриманої із статистики, звіту та обстежень, спеціалісти визначають перспективи залучення потенціалу заощаджень.

Банки формують локальне ринкове середовище. Вони здійснюють стимулюючий вплив на економічний розвиток суб'єктів господарюван-

ня завдяки інвестиційній підтримці їх бізнесу, кредитній політиці, вдосконаленню платіжного і розрахунково-касового обслуговування. Шляхом відкриття рахунків для таких контрагентів, удосконаленню їх обслуговування банки залучають додаткові депозитні кошти. Згідно з укладеними договорами банки приймають фінансове майно контрагентів у довірче управління, тобто для виконання трастових операцій за дорученнями клієнтів. Крім того, банки обслуговують інші банківські та небанківські установи у власній країні та закордоном. Розширення кореспондентських зв'язків між банками та інші стосунки з партнерами супроводжуються припливом додаткових коштів на депозитні рахунки. Контрагентами банку, що розширюють його депозитну базу, є також установи державних центральних і місцевих органів влади, клієнти, що утримаються за кошти центрального і місцевого бюджетів.

Загалом, щоб дати оцінку тенденції залучених банками коштів на рахунки депозитів, необхідно за три періоди порівняти залишки депозитів. При цьому необхідно врахувати динаміку і структуру залишків та виявити зміни. Збільшення коштів показує їх приріст у результаті додаткових надходжень та приєднання відсотків. Зменшення залишку показує вплив. Збільшення залишку виключно за рахунок додаткових надходжень називається припливом. На зміну залишку депозиту впливають кількість рахунків і сума пересічного вкладу на рахунок. Кількісно такий вплив вимірюється прийомом елімінації. Дані можна взяти із системи «операційний день банку ОДБ», оборотної відомості клієнтів.

Особливістю цінової політики сучасного банку є те, що він може фактично впливати на ринкові ціни — на ринках визначається поступове зниження ставок кредитів поряд із відносно повільним зниженням ставок за депозитами, скорочується процентна маржа.

Таблиця 6.1.

Динаміка процентного спреду в банківському секторі України

Рік	Кредити		Депозити		Спред	
	На нац.вал.	ін.вал.	нац.вал.	іноз.вал.	нац.вал.	іноз.вал.
1	2	3	4	5	6	7
2007	31,9	13,1	11,2	5,6	20,7	7,5
2008	24,8	11,9	7,8	6	17	5,9
2009	20,2	11,6	7,1	6	13,1	5,6
2010	17,9	12,3	7,8	6,2	10,1	6,1
2011	18,3	12,3	9,9	7,9	8,4	4,4
2012	18,7	13	10	8	8,7	5
2013	17	12	13	9	4	3

ня завдяки інвестиційній підтримці їх бізнесу, кредитній політиці, вдосконаленню платіжного і розрахунково-касового обслуговування. Шляхом відкриття рахунків для таких контрагентів, удосконаленню їх обслуговування банки залучають додаткові депозитні кошти. Згідно з укладеними договорами банки приймають фінансове майно контрагентів у довірче управління, тобто для виконання трастових операцій за дорученнями клієнтів. Крім того, банки обслуговують інші банківські та небанківські установи у власній країні та закордоном. Розширення кореспондентських зв'язків між банками та інші стосунки з партнерами супроводжуються припливом додаткових коштів на депозитні рахунки. Контрагентами банку, що розширюють його депозитну базу, є також установи державних центральних і місцевих органів влади, клієнти, що утримаються за кошти центрального і місцевого бюджетів.

Загалом, щоб дати оцінку тенденції залучених банками коштів на рахунки депозитів, необхідно за три періоди порівняти залишки депозитів. При цьому необхідно врахувати динаміку і структуру залишків та виявити зміни. Збільшення коштів показує їх приріст у результаті додаткових надходжень та приєднання відсотків. Зменшення залишку показує вплив. Збільшення залишку виключно за рахунок додаткових надходжень називається припливом. На зміну залишку депозиту впливають кількість рахунків і сума пересічного вкладу на рахунок. Кількісно такий вплив вимірюється прийомом елімінації. Дані можна взяти із системи «операційний день банку ОДБ», оборотної відомості клієнтів.

Особливістю цінової політики сучасного банку є те, що він може фактично впливати на ринкові ціни — на ринках визначається поступове зниження ставок кредитів поряд із відносно повільним зниженням ставок за депозитами, скорочується процентна маржа.

Таблиця 6.1.

Динаміка процентного спреду в банківському секторі України

Рік	Кредити		Депозити		Спред	
	На нац.вал.	ін.вал.	нац.вал.	іноз.вал.	нац.вал.	іноз.вал.
1	2	3	4	5	6	7
2007	31,9	13,1	11,2	5,6	20,7	7,5
2008	24,8	11,9	7,8	6	17	5,9
2009	20,2	11,6	7,1	6	13,1	5,6
2010	17,9	12,3	7,8	6,2	10,1	6,1
2011	18,3	12,3	9,9	7,9	8,4	4,4
2012	18,7	13	10	8	8,7	5
2013	17	12	13	9	4	3

Як бачимо із таблиці 6.1 процентний спред скорочується по операціям у валюті і в гривні. Для порівняння, у США розрив між ставкою за депозитами та кредитами складає близько 3%, а строк вкладу сягає 10 років.

З метою розширення ресурсного потенціалу комерційного банку необхідно активізувати свою депозитну політику. У зв'язку з цим одним з пріоритетних напрямів роботи банку повинне стати поступове нарощування депозитного портфеля шляхом проведення грамотної депозитної політики, направленої, зокрема, на розширення переліку внесків, доступних клієнтам, введення нового вигляду послуг для їх зручності. Депозитна політика комерційного банку повинна враховувати потреби всіх соціальних і вікових груп громадян — що працюють і пенсіонерів, молоді і людей середнього віку, а також має бути розрахована як на малозабезпечені верстви населення, так і на людей з середнім і високим рівнями доходу. Комплекс заходів, направлених на розширення депозитної бази комерційного банку включає ряд фінансових і маркетингових інструментів, представлених нижче на рисунку 6.1. З кожним клієнтом банк повинен прагнути до встановлення довгострокових партнерських стосунків. З цією метою банк повинен прогнозувати розвиток потреб клієнтів, появу нових напрямів банківського бізнесу, проводити маркетингові дослідження, розробляти і пропонувати повний спектр банківських продуктів і послуг.

Комерційний банк може запропонувати з'єднання вкладних продуктів з кредитовими і страховими, розробити продукти, направлені на задоволення потреб вкладників в житлі, крупних покупках, оплаті освіти, туризму і відпочинку.

З метою розширення депозитної бази комерційному банку слід звернути особливу увагу на такий інструмент залучення коштів, як ощадний сертифікат, що буде вигідне як для потенційних клієнтів, так і для самого банку. Сертифікати мають істотні переваги перед терміновими внесками, оформленими, простими депозитними договорами. Випуск ощадних сертифікатів для банку має декілька вигідних сторін. По-перше, при випуску сертифікатів не проводиться відрахування грошових коштів до фонду обов'язкових резервів, які прямують на кредитування господарюючих суб'єктів. По-друге, завдяки великій кількості можливих фінансових посередників в розповсюдженні і зверненні сертифікатів, розширюється круг потенційних інвесторів. Окрім цього, є істотні вигідні сторони і для власника ощадного сертифікату. Наприклад, власники сертифікатів втрачають меншу частку доходу при опо-

Як бачимо із таблиці 6.1 процентний спред скорочується по операціям у валюті і в гривні. Для порівняння, у США розрив між ставкою за депозитами та кредитами складає близько 3%, а строк вкладу сягає 10 років.

З метою розширення ресурсного потенціалу комерційного банку необхідно активізувати свою депозитну політику. У зв'язку з цим одним з пріоритетних напрямів роботи банку повинне стати поступове нарощування депозитного портфеля шляхом проведення грамотної депозитної політики, направленої, зокрема, на розширення переліку внесків, доступних клієнтам, введення нового вигляду послуг для їх зручності. Депозитна політика комерційного банку повинна враховувати потреби всіх соціальних і вікових груп громадян — що працюють і пенсіонерів, молоді і людей середнього віку, а також має бути розрахована як на малозабезпечені верстви населення, так і на людей з середнім і високим рівнями доходу. Комплекс заходів, направлених на розширення депозитної бази комерційного банку включає ряд фінансових і маркетингових інструментів, представлених нижче на рисунку 6.1. З кожним клієнтом банк повинен прагнути до встановлення довгострокових партнерських стосунків. З цією метою банк повинен прогнозувати розвиток потреб клієнтів, появу нових напрямів банківського бізнесу, проводити маркетингові дослідження, розробляти і пропонувати повний спектр банківських продуктів і послуг.

Комерційний банк може запропонувати з'єднання вкладних продуктів з кредитовими і страховими, розробити продукти, направлені на задоволення потреб вкладників в житлі, крупних покупках, оплаті освіти, туризму і відпочинку.

З метою розширення депозитної бази комерційному банку слід звернути особливу увагу на такий інструмент залучення коштів, як ощадний сертифікат, що буде вигідне як для потенційних клієнтів, так і для самого банку. Сертифікати мають істотні переваги перед терміновими внесками, оформленими, простими депозитними договорами. Випуск ощадних сертифікатів для банку має декілька вигідних сторін. По-перше, при випуску сертифікатів не проводиться відрахування грошових коштів до фонду обов'язкових резервів, які прямують на кредитування господарюючих суб'єктів. По-друге, завдяки великій кількості можливих фінансових посередників в розповсюдженні і зверненні сертифікатів, розширюється круг потенційних інвесторів. Окрім цього, є істотні вигідні сторони і для власника ощадного сертифікату. Наприклад, власники сертифікатів втрачають меншу частку доходу при опо-

даткуванні, оскільки порядок оподаткування доходів по сертифікатах аналогічний оподаткуванню доходу по цінних паперах. Також на вторинному ринку цінних паперів сертифікат може бути достроково проданий власником іншій особі з отриманням деякого доходу за час зберігання і без зміни при цьому об'єму ресурсів банку, тоді як дострокове вилучення власником термінового внеску означає для нього втрату доходу, а для банку втрату частини ресурсів.

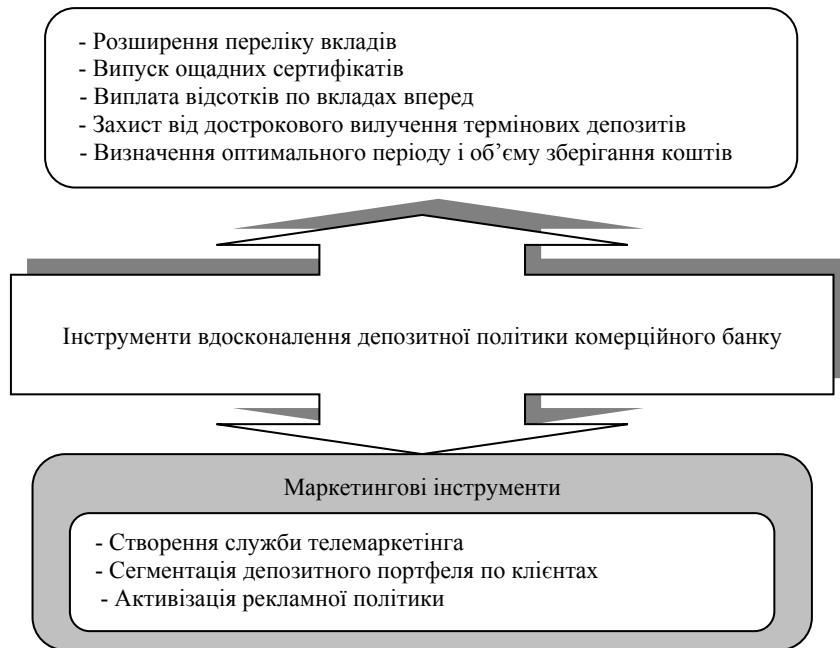

Рис. 6.1. Інструменти вдосконалення депозитної політики комерційного банку

В рамках даного питання необхідно відзначити і той факт, що в цілях зміцнення ресурсної бази комерційного банку виникає необхідність прийняти заходи по мінімізації негативного впливу непередбаченого вилучення населенням термінових внесків на фінансовий стан банку. Для даної кредитної організації захист від дострокового вилучення депозитів буде вигідний з тієї точки зору, що при даному нововведенні

даткуванні, оскільки порядок оподаткування доходів по сертифікатах аналогічний оподаткуванню доходу по цінних паперах. Також на вторинному ринку цінних паперів сертифікат може бути достроково проданий власником іншій особі з отриманням деякого доходу за час зберігання і без зміни при цьому об'єму ресурсів банку, тоді як дострокове вилучення власником термінового внеску означає для нього втрату доходу, а для банку втрату частини ресурсів.

Рис. 6.1. Інструменти вдосконалення депозитної політики комерційного банку

В рамках даного питання необхідно відзначити і той факт, що в цілях зміцнення ресурсної бази комерційного банку виникає необхідність прийняти заходи по мінімізації негативного впливу непередбаченого вилучення населенням термінових внесків на фінансовий стан банку. Для даної кредитної організації захист від дострокового вилучення депозитів буде вигідний з тієї точки зору, що при даному нововведенні

банк повною мірою зможе використовувати депозити населення для розширення середньострокового і довгострокового кредитування, так необхідного економіці. А для того, щоб компенсувати населенню неможливість вилучити достроково свій внесок, банк має запропонувати для внесків з обмеженим терміном вилучення вищий відсоток.

Разом з цим для проведення ефективного управління депозитами банку необхідно визначити оптимальний об'єм періоду зберігання термінових внесків як фізичних, так і юридичних осіб. При цьому банку особливу увагу слід приділити тому, що терміни депозитів мають бути пов'язані з термінами оборотності кредитів, на видачу яких вони можуть бути направлені.

Для найбільшої зацікавленості клієнтів і притоки внесків банк може запропонувати виплату відсотків по розміщених внесках вперед з метою компенсації інфляційних втрат. В даному випадку вкладник при приміщенні коштів на певний термін відразу ж отримує дохід, що належить йому. Проте в тому випадку, якщо договір буде розірваний достроково, банк перерахує відсотки по внеску і надмірно виплачені суми будуть утримані з суми внеску.

Для прискорення і полегшення клієнтам отримання необхідної інформації про депозити в банку доцільно створити службу телемаркетинга — рекламу банківських внесків по телефону, яка виявлятиметься безкоштовно.

Служба клієнтського сервісу по телефону веде індивідуальну роботу з клієнтами, зацікавленими в отриманні детальнішої інформації, і з клієнтами, яких не задовольняють стандартні умови обслуговування. При цьому не обов'язково бути клієнтом даного банку. Інформація, що надається даною службою, повинна відображати зміст виду послуг і можливості їх придбання. За бажанням клієнти могли б проконсультуватися безпосередньо у фахівців, що працюють в конкретних підрозділах банку. В цьому випадку на співробітників служби клієнтського сервісу покладається обов'язок з'єднати клієнта з менеджерами банку по телефону або домовитися про зустріч з ними, якщо в цьому буде необхідність.

В тому випадку, якщо клієнтові важко викласти свої проблеми, фахівці служби телемаркетинга поставлять навідні питання: які кошти він має в своєму розпорядженні, на який термін бажає покласти гроші на депозит, на який прибуток розраховує і так далі. І потім вже порекомендують той внесок, який найбільш підходить під умови клієнта. Якщо клієнт вирішить залишити відомості про себе в базі даних інформаційної системи, то через деякий час йому вишлють поштою не тільки до-

банк повною мірою зможе використовувати депозити населення для розширення середньострокового і довгострокового кредитування, так необхідного економіці. А для того, щоб компенсувати населенню неможливість вилучити достроково свій внесок, банк має запропонувати для внесків з обмеженим терміном вилучення вищий відсоток.

Разом з цим для проведення ефективного управління депозитами банку необхідно визначити оптимальний об'єм періоду зберігання термінових внесків як фізичних, так і юридичних осіб. При цьому банку особливу увагу слід приділити тому, що терміни депозитів мають бути пов'язані з термінами оборотності кредитів, на видачу яких вони можуть бути направлені.

Для найбільшої зацікавленості клієнтів і притоки внесків банк може запропонувати виплату відсотків по розміщених внесках вперед з метою компенсації інфляційних втрат. В даному випадку вкладник при приміщенні коштів на певний термін відразу ж отримує дохід, що належить йому. Проте в тому випадку, якщо договір буде розірваний достроково, банк перерахує відсотки по внеску і надмірно виплачені суми будуть утримані з суми внеску.

Для прискорення і полегшення клієнтам отримання необхідної інформації про депозити в банку доцільно створити службу телемаркетинга — рекламу банківських внесків по телефону, яка виявлятиметься безкоштовно.

Служба клієнтського сервісу по телефону веде індивідуальну роботу з клієнтами, зацікавленими в отриманні детальнішої інформації, і з клієнтами, яких не задовольняють стандартні умови обслуговування. При цьому не обов'язково бути клієнтом даного банку. Інформація, що надається даною службою, повинна відображати зміст виду послуг і можливості їх придбання. За бажанням клієнти могли б проконсультуватися безпосередньо у фахівців, що працюють в конкретних підрозділах банку. В цьому випадку на співробітників служби клієнтського сервісу покладається обов'язок з'єднати клієнта з менеджерами банку по телефону або домовитися про зустріч з ними, якщо в цьому буде необхідність.

В тому випадку, якщо клієнтові важко викласти свої проблеми, фахівці служби телемаркетинга поставлять навідні питання: які кошти він має в своєму розпорядженні, на який термін бажає покласти гроші на депозит, на який прибуток розраховує і так далі. І потім вже порекомендують той внесок, який найбільш підходить під умови клієнта. Якщо клієнт вирішить залишити відомості про себе в базі даних інформаційної системи, то через деякий час йому вишлють поштою не тільки до-

відкову інформацію про нові банківські продукти і послуги, але і бланки необхідних документів.

Разом з тим банку слід розробляти системні підходи до рекламної політики, що зробить її ефективним інструментом формування клієнтської бази. Кожна конкурентна перевага банку, кожен новий продукт, пропонувані до продажу, мають бути відомі і зрозумілі клієнтам, легко в порівнянні, а також вигідно відрізнятися від пропозицій конкурентів.

Таким чином, при розробці депозитної політики комерційного банку слід керуватися певними критеріями її оптимізації, серед яких можна виділити наступні:

- взаємозв'язок депозитних, кредитних і інших операцій банку для підтримки його стабільності, надійності і фінансової стійкості;
- диверсифікація ресурсів банку з метою мінімізації ризику;
- сегментація депозитного портфеля (по клієнтах);
- диференційований підхід до різних груп клієнтів;
- конкурентоспроможність банківських продуктів і послуг.

6.2. Якісне поліпшення методів нарахування відсотків по депозитах

У зв'язку з вище викладеним не можна не сказати про те, що процес формування депозитної політики тісно взаємозв'язаний з проведенням банком процентної політики, оскільки депозитний відсоток є ефективним інструментом в області залучення ресурсів. За часів державного регулювання граничні норми відсотка встановлювалися в законодавчому порядку відповідно до терміновості внеску, а зараз банки можуть самостійно встановлювати конкурентоздатні процентні ставки, орієнтуючись на облікову ставку НБУ, стан грошового ринку і виходячи з власної депозитної політики. По окремих видах депозитних рахунків величина доходів визначається терміном внеску, сумою, специфікою функціонування рахунку, об'ємом і характером супутніх послуг і залежить від дотримання клієнтом умов внеску.

Сплата банком відсотків по депозитах — основна частина операційних витрат. Тому банк, з одного боку, не зацікавлений у високому рівні процентної ставки, а з іншої — вимушений підтримувати такий рівень процентної ставки по депозитах, який був би привабливий для клієнтів. Прагнучи повернути депозити, особливо крупного розміру і на тривалий термін, комерційні банки пропонують клієнтам високі процентні

відкову інформацію про нові банківські продукти і послуги, але і бланки необхідних документів.

Разом з тим банку слід розробляти системні підходи до рекламної політики, що зробить її ефективним інструментом формування клієнтської бази. Кожна конкурентна перевага банку, кожен новий продукт, пропонувані до продажу, мають бути відомі і зрозумілі клієнтам, легко в порівнянні, а також вигідно відрізнятися від пропозицій конкурентів.

Таким чином, при розробці депозитної політики комерційного банку слід керуватися певними критеріями її оптимізації, серед яких можна виділити наступні:

- взаємозв'язок депозитних, кредитних і інших операцій банку для підтримки його стабільності, надійності і фінансової стійкості;
- диверсифікація ресурсів банку з метою мінімізації ризику;
- сегментація депозитного портфеля (по клієнтах);
- диференційований підхід до різних груп клієнтів;
- конкурентоспроможність банківських продуктів і послуг.

6.2. Якісне поліпшення методів нарахування відсотків по депозитах

У зв'язку з вище викладеним не можна не сказати про те, що процес формування депозитної політики тісно взаємозв'язаний з проведенням банком процентної політики, оскільки депозитний відсоток є ефективним інструментом в області залучення ресурсів. За часів державного регулювання граничні норми відсотка встановлювалися в законодавчому порядку відповідно до терміновості внеску, а зараз банки можуть самостійно встановлювати конкурентоздатні процентні ставки, орієнтуючись на облікову ставку НБУ, стан грошового ринку і виходячи з власної депозитної політики. По окремих видах депозитних рахунків величина доходів визначається терміном внеску, сумою, специфікою функціонування рахунку, об'ємом і характером супутніх послуг і залежить від дотримання клієнтом умов внеску.

Сплата банком відсотків по депозитах — основна частина операційних витрат. Тому банк, з одного боку, не зацікавлений у високому рівні процентної ставки, а з іншої — вимушений підтримувати такий рівень процентної ставки по депозитах, який був би привабливий для клієнтів. Прагнучи повернути депозити, особливо крупного розміру і на тривалий термін, комерційні банки пропонують клієнтам високі процентні

ставки, не дивлячись на зростання процентних витрат. Проте залучення коштів населення банками не безмежно.

Одним з напрямів процентної політики комерційного банку є розрахунок і аналіз вартості всіх ресурсів і депозитних операцій.

Для цього необхідно:

- встановити прийнятний відсоток по внесках (депозитах);
- вивчити динаміку процентної ставки по залучених ресурсах;
- розрахувати реальну вартість ресурсів в умовах інфляції;
- проаналізувати зміни процентної витрати по залучених ресурсах в загальному об'ємі витрат банку.

Процентна політика комерційного банку, пов'язана з комерціалізацією його діяльності, повинна:

- сприяти отриманню прибутку або створенню умов для її отримання в майбутньому;
- регулювати значення процентних ставок по депозитах і позикових операціях і встановлювати їх на рівні, що забезпечує рентабельність банківських операцій;
- забезпечувати взаємозв'язок і узгодженість між депозитними операціями і операціями по видачі позик по термінах і сумах;
- підтримувати ліквідність балансу;
- мінімізувати процентний ризик.

Оптимальна процентна політика базується на принципах серед яких слід назвати:

- принцип диференціації відсотка залежно від терміну зберігання і розміру заощаджень;
- принцип «соціальної» диференціації відсотка по внесках;
- принцип забезпечення рентабельності банківської діяльності ;
- принцип збереження і захисту заощаджень вкладників.

При формуванні ефективної процентної і депозитної політики банку потрібне поєднання всіх цих принципів.

Процентні ставки по внесках встановлюють кредитні організації за угодою з клієнтами з урахуванням вимог діючого законодавства. Кредитна організація не має права в односторонньому порядку змінювати процентні ставки по депозитах і терміни дії цих договорів з клієнтами, за винятком випадків, передбачених Законом України «Про банки і банківську діяльність» або договором з клієнтом. Положенням НБУ про порядок числення відсотків встановлено, що дохід по внеску виплачується вкладникові в грошовій формі у вигляді відсотків, які нараховуються банком на залишок заборгованості по основному боргу на поча-

ставки, не дивлячись на зростання процентних витрат. Проте залучення коштів населення банками не безмежно.

Одним з напрямів процентної політики комерційного банку є розрахунок і аналіз вартості всіх ресурсів і депозитних операцій.

Для цього необхідно:

- встановити прийнятний відсоток по внесках (депозитах);
- вивчити динаміку процентної ставки по залучених ресурсах;
- розрахувати реальну вартість ресурсів в умовах інфляції;
- проаналізувати зміни процентної витрати по залучених ресурсах в загальному об'ємі витрат банку.

Процентна політика комерційного банку, пов'язана з комерціалізацією його діяльності, повинна:

- сприяти отриманню прибутку або створенню умов для її отримання в майбутньому;
- регулювати значення процентних ставок по депозитах і позикових операціях і встановлювати їх на рівні, що забезпечує рентабельність банківських операцій;
- забезпечувати взаємозв'язок і узгодженість між депозитними операціями і операціями по видачі позик по термінах і сумах;
- підтримувати ліквідність балансу;
- мінімізувати процентний ризик.

Оптимальна процентна політика базується на принципах серед яких слід назвати:

- принцип диференціації відсотка залежно від терміну зберігання і розміру заощаджень;
- принцип «соціальної» диференціації відсотка по внесках;
- принцип забезпечення рентабельності банківської діяльності ;
- принцип збереження і захисту заощаджень вкладників.

При формуванні ефективної процентної і депозитної політики банку потрібне поєднання всіх цих принципів.

Процентні ставки по внесках встановлюють кредитні організації за угодою з клієнтами з урахуванням вимог діючого законодавства. Кредитна організація не має права в односторонньому порядку змінювати процентні ставки по депозитах і терміни дії цих договорів з клієнтами, за винятком випадків, передбачених Законом України «Про банки і банківську діяльність» або договором з клієнтом. Положенням НБУ про порядок числення відсотків встановлено, що дохід по внеску виплачується вкладникові в грошовій формі у вигляді відсотків, які нараховуються банком на залишок заборгованості по основному боргу на поча-

ток операційного дня. При закритті рахунків клієнтів банку відсотки нараховуються до дня фактичного закриття рахунку.

При нарахуванні відсотків враховується величина процентної ставки, фактична кількість днів, на яку притягуються кошти. Для вкладника, що вибирає банк з метою розміщення коштів, визначає (за інших рівних умов) може стати порядок розрахунку величини відсотка. Річ у тому, що при численні його одні банки виходять з точної кількості днів в році (365 або 366), а інші з наближеного числа (360 днів), що відбивається на величині доходу.

Нарахування відсотків ведеться за допомогою наступних способів:

- прості відсотки;
- складні відсотки;
- з фіксованою процентною ставкою;
- з плаваючою процентною ставкою.

Більшість банків використовують на практиці метод простих відсотків з щомісячним, щоквартальним, одноразовим нарахуванням відсотків за депозитом, а також з капіталізацією відсотків. На мою думку, це один з найпростіших способів нарахування відсотків, який наврядчи принесе прибуток банку. Для збільшення прибутку та залучення додаткових клієнтів пропонується застосувати наступні заходи.

Наприклад:

1. Застосування також прогресивно зростаючої процентної ставки залежно від часу фактичного знаходження коштів на внеску. Такий порядок нарахування доходу стимулює збільшення терміну зберігання коштів і захищає внесок від інфляції.

Ставка відсотка за депозитами встановлюється за поданням підрозділу, що аналізує ризики та управління активами й пасивами банку. Банк повинен завжди ураховує декілька факторів у встановленні процентних ставок за депозитами:

- валюту депозиту (враховується мінливість обмінного курсу);
- строк депозиту (ставка зростає прямо пропорційно до строку);
- пропозицію грошей на ринку;
- власну потребу в ліквідних коштах;
- припустимий розрив за строками активів і пасивів;
- співвідношення активів і пасивів, чутливих до коливання процентних ставок;
- можливості розміщення коштів серед клієнтів та банків;
- власні витрати на залучення коштів;
- власну репутацію на ринку;

ток операційного дня. При закритті рахунків клієнтів банку відсотки нараховуються до дня фактичного закриття рахунку.

При нарахуванні відсотків враховується величина процентної ставки, фактична кількість днів, на яку притягуються кошти. Для вкладника, що вибирає банк з метою розміщення коштів, визначає (за інших рівних умов) може стати порядок розрахунку величини відсотка. Річ у тому, що при численні його одні банки виходять з точної кількості днів в році (365 або 366), а інші з наближеного числа (360 днів), що відбивається на величині доходу.

Нарахування відсотків ведеться за допомогою наступних способів:

- прості відсотки;
- складні відсотки;
- з фіксованою процентною ставкою;
- з плаваючою процентною ставкою.

Більшість банків використовують на практиці метод простих відсотків з щомісячним, щоквартальним, одноразовим нарахуванням відсотків за депозитом, а також з капіталізацією відсотків. На мою думку, це один з найпростіших способів нарахування відсотків, який наврядчи принесе прибуток банку. Для збільшення прибутку та залучення додаткових клієнтів пропонується застосувати наступні заходи.

Наприклад:

1. Застосування також прогресивно зростаючої процентної ставки залежно від часу фактичного знаходження коштів на внеску. Такий порядок нарахування доходу стимулює збільшення терміну зберігання коштів і захищає внесок від інфляції.

Ставка відсотка за депозитами встановлюється за поданням підрозділу, що аналізує ризики та управління активами й пасивами банку. Банк повинен завжди ураховує декілька факторів у встановленні процентних ставок за депозитами:

- валюту депозиту (враховується мінливість обмінного курсу);
- строк депозиту (ставка зростає прямо пропорційно до строку);
- пропозицію грошей на ринку;
- власну потребу в ліквідних коштах;
- припустимий розрив за строками активів і пасивів;
- співвідношення активів і пасивів, чутливих до коливання процентних ставок;
- можливості розміщення коштів серед клієнтів та банків;
- власні витрати на залучення коштів;
- власну репутацію на ринку;

- альтернативну дохідність вкладень клієнтів банку;
- вимоги та нормативи органу нагляду;
- ставки конкурентів.

2. Спробувати на практиці такі різновиди відсоткових ставок за депозитами як : виграшні (преміальні відсотки на окремі вклади), складні проценти .

3. Також банк може запропонувати на ринок депозити з авансовим нарахуванням та виплатою відсотків. Нова форма вкладу, нещодавно запропонована , передбачає нарахування процентів за зростаючою ставкою, тобто клієнт відкриває депозитний рахунок на мінімальний строк (припустимо, 30 днів), але у разі залишення коштів на рахунку після завершення цього терміну, банк нараховує додатковий преміальний відсоток.

Маркетингова служба має враховувати, що банк не повинен значно виходити за ставки депозитів, вищі від рівня ринкових. Справа не лише в вартості ресурсів, занадто високі процентні ставки за депозитами можуть свідчати про внутрішні проблеми в самому банку: або у нього вкрай не вистачає ресурсів, бо йому не довіряють, або він працює за принципом «фінансової піраміди», що незабаром рухне. Значний відрив від інших банків (більш ніж на 1-2 базисні пункти) може послужити індикатором ускладнення становища у банку. Аналіз українського ринку показово свідчить, що першокласні банки встановлюють за депозитами у валюті від 4 до 5%, а дрібні майже невідомі широкому загалу банки до 12% річних. При цьому такі дорогі ресурси розміщуються з мінімальною маржею, або навіть від ємною маржею.

У межах однорідної групи банку в розрив у пропорціях процентних ставок є несуттєвим (не більше 1 %). У той час навіть солідні банки за стратегією агресивного зростання нарощують ресурсну базу за рахунок коштів населення, пропонуючи високі процентні ставки порівняно з ринком.

Служба маркетингу також має відстежувати випадки, коли клієнти достроково припиняють дію депозитної угоди та вилучають кошти. При цьому слід аналізувати причини індивідуального характеру (потреба клієнта у ліквідних грошах, придбання товарів тощо) та системні (паніка на ринку, чутки про проблеми у банків, значні коливання валютного курсу, що спонукають вкладників обмінювати валюту тощо). Велике значення має роз'яснення клієнтам ситуації, зокрема, стосовно здатності банку виходити з кризи, а також готовності банку повернути вкладені гроші стурбованим вкладникам. [6]

- альтернативну дохідність вкладень клієнтів банку;
- вимоги та нормативи органу нагляду;
- ставки конкурентів.

2. Спробувати на практиці такі різновиди відсоткових ставок за депозитами як : виграшні (преміальні відсотки на окремі вклади), складні проценти .

3. Також банк може запропонувати на ринок депозити з авансовим нарахуванням та виплатою відсотків. Нова форма вкладу, нещодавно запропонована , передбачає нарахування процентів за зростаючою ставкою, тобто клієнт відкриває депозитний рахунок на мінімальний строк (припустимо, 30 днів), але у разі залишення коштів на рахунку після завершення цього терміну, банк нараховує додатковий преміальний відсоток.

Маркетингова служба має враховувати, що банк не повинен значно виходити за ставки депозитів, вищі від рівня ринкових. Справа не лише в вартості ресурсів, занадто високі процентні ставки за депозитами можуть свідчати про внутрішні проблеми в самому банку: або у нього вкрай не вистачає ресурсів, бо йому не довіряють, або він працює за принципом «фінансової піраміди», що незабаром рухне. Значний відрив від інших банків (більш ніж на 1-2 базисні пункти) може послужити індикатором ускладнення становища у банку. Аналіз українського ринку показово свідчить, що першокласні банки встановлюють за депозитами у валюті від 4 до 5%, а дрібні майже невідомі широкому загалу банки до 12% річних. При цьому такі дорогі ресурси розміщуються з мінімальною маржею, або навіть від ємною маржею.

У межах однорідної групи банку в розрив у пропорціях процентних ставок є несуттєвим (не більше 1 %). У той час навіть солідні банки за стратегією агресивного зростання нарощують ресурсну базу за рахунок коштів населення, пропонуючи високі процентні ставки порівняно з ринком.

Служба маркетингу також має відстежувати випадки, коли клієнти достроково припиняють дію депозитної угоди та вилучають кошти. При цьому слід аналізувати причини індивідуального характеру (потреба клієнта у ліквідних грошах, придбання товарів тощо) та системні (паніка на ринку, чутки про проблеми у банків, значні коливання валютного курсу, що спонукають вкладників обмінювати валюту тощо). Велике значення має роз'яснення клієнтам ситуації, зокрема, стосовно здатності банку виходити з кризи, а також готовності банку повернути вкладені гроші стурбованим вкладникам. [6]

Часто банки страхують себе від передчасного повернення грошей за депозитами шляхом включення до депозитної угоди приміток про застосування низької процентної ставки замість встановленої.

Вартість залучених ресурсів розраховується фінансово-аналітичною службою банку за різними варіантами:

- ставка залучення депозиту за терміном, відповідним до терміну кредиту;
- середньозважена ставка по залучених ресурсах;
- встановлена у банку трансфертна ціна ресурсу у відповідній валюті та за відповідним терміном.

Тому у вигіднішому становищі опиняються банки, що можуть залучати дешеві ресурси. Вартість ресурсу також ураховує норму резервування на коррахунку банку в НБУ, встановлену за відповідним видом ресурсів.

4. Банк може зацікавити вкладників шляхом нарахування й сплати складних відсотків. Доход за складними процентами (нарахування процента на процент) визначається так. Після закінчення розрахункового періоду на суму внеску нараховується процент і отримана величина приєднується до суми внеску; у наступному розрахунковому періоді процентна ставка застосовується до нової вже збільшеної суми. Складні проценти доцільно використовувати в тому випадку, коли виплата доходу здійснюється по закінченні терміну дії внеску.

5. Одним із способів стимулювання внесків є застосування процентної ставки, що прогресивно зростає залежно від часу фактичного перебування коштів на вкладі.

Рівень прибутків за різноманітними видами депозитних рахунків різний. Найнижчі проценти комерційні банки сплачують по рахунках до запитання, оскільки вони характеризуються нестабільністю залишків. За такими рахунками, відкритими юридичним особам, проценти зовсім можуть не нараховуватись. У цьому випадку з клієнтів не стягується платня за розрахунково-касове обслуговування. Відсутність або незначні прибутки стимулюють власників скорочувати до мінімуму залишки коштів на них і вкладати їх у більш прибуткові операції (термінові депозити, цінні папери тощо), що для банків невигідно. Тому деякі з них намагаються стимулювати клієнтів до підтримки стабільних залишків на рахунках до запитання. Це робиться шляхом встановлення підвищених процентів або виплати клієнтам премій за значні залишки коштів.

Хоча за рахунками до запитання, відкритими для фізичних осіб, проценти нараховуються в обов'язковому порядку, прибуток по них набагато нижчий, ніж по термінових депозитах.

Часто банки страхують себе від передчасного повернення грошей за депозитами шляхом включення до депозитної угоди приміток про застосування низької процентної ставки замість встановленої.

Вартість залучених ресурсів розраховується фінансово-аналітичною службою банку за різними варіантами:

- ставка залучення депозиту за терміном, відповідним до терміну кредиту;
- середньозважена ставка по залучених ресурсах;
- встановлена у банку трансфертна ціна ресурсу у відповідній валюті та за відповідним терміном.

Тому у вигіднішому становищі опиняються банки, що можуть залучати дешеві ресурси. Вартість ресурсу також ураховує норму резервування на коррахунку банку в НБУ, встановлену за відповідним видом ресурсів.

4. Банк може зацікавити вкладників шляхом нарахування й сплати складних відсотків. Доход за складними процентами (нарахування процента на процент) визначається так. Після закінчення розрахункового періоду на суму внеску нараховується процент і отримана величина приєднується до суми внеску; у наступному розрахунковому періоді процентна ставка застосовується до нової вже збільшеної суми. Складні проценти доцільно використовувати в тому випадку, коли виплата доходу здійснюється по закінченні терміну дії внеску.

5. Одним із способів стимулювання внесків є застосування процентної ставки, що прогресивно зростає залежно від часу фактичного перебування коштів на вкладі.

Рівень прибутків за різноманітними видами депозитних рахунків різний. Найнижчі проценти комерційні банки сплачують по рахунках до запитання, оскільки вони характеризуються нестабільністю залишків. За такими рахунками, відкритими юридичним особам, проценти зовсім можуть не нараховуватись. У цьому випадку з клієнтів не стягується платня за розрахунково-касове обслуговування. Відсутність або незначні прибутки стимулюють власників скорочувати до мінімуму залишки коштів на них і вкладати їх у більш прибуткові операції (термінові депозити, цінні папери тощо), що для банків невигідно. Тому деякі з них намагаються стимулювати клієнтів до підтримки стабільних залишків на рахунках до запитання. Це робиться шляхом встановлення підвищених процентів або виплати клієнтам премій за значні залишки коштів.

Хоча за рахунками до запитання, відкритими для фізичних осіб, проценти нараховуються в обов'язковому порядку, прибуток по них набагато нижчий, ніж по термінових депозитах.

При встановленні розміру процентної ставки по термінових депозитах визначальним чинником є термін, а які розміщені кошти. Чим триваліший термін, тим вищі процентні ставки. Процентна ставка за терміновим депозитом може залежати і від частоти виплати прибутку: чим рідше здійснюються виплати, тим вищий рівень процентної ставки

Система ставок по внесках має бути орієнтована на ринкову кон'юнктуру при неодмінному обліку ієрархії надійності зіставних інструментів, що складається. Так, банк, що утримує ставки на нижчому рівні, ніж близькі йому по ступеню надійності конкуренти, ризикує втратити частину своєї клієнтури.

Визначальним чинником при встановленні процентної ставки по термінових внесках є термін, на який розміщені засоби: чим більш термін, тим вище рівень відсотка. Істотним моментом є і частота виплати доходу, чим рідше виплати, тим вище рівень процентної ставки.

Для наглядного розуміння запропонованих заходів розглянемо їх застосування на прикладах.

Номінальна процентна ставка розраховується шляхом множення процентної ставки на номінал депозиту без капіталізації раніше одержаних відсотків по формулі:

$$I=P*i*n/T, \quad (3.1)$$

де: P-сума номінала депозиту

I-сума відсотків за період в n днів

I-номінальна процентна ставка(у сотих долях)

n-кількість днів

T-максимальна кількість днів в році за умовами договору.

Фактична ставка є ставкою, по якій величина майбутніх виплачених сум рівна номінальній сумі депозиту і розраховується по формулі:

$$P=GI_n/(1+i) \quad (3.2)$$

де: In-сума майбутнього платежу в кінці періоду n

i- річна процентна ставка

n- період, за який відбувається платіж, в річному розрахунку.

Якщо депозитна операція відображається тільки двома потоками- залучення депозиту і виплата номінала депозиту і відсотків, то фактична річна процентна ставка розраховується по формулі:

$$i= JS/P-1, \quad (3.3)$$

При встановленні розміру процентної ставки по термінових депозитах визначальним чинником є термін, а які розміщені кошти. Чим триваліший термін, тим вищі процентні ставки. Процентна ставка за терміновим депозитом може залежати і від частоти виплати прибутку: чим рідше здійснюються виплати, тим вищий рівень процентної ставки

Система ставок по внесках має бути орієнтована на ринкову кон'юнктуру при неодмінному обліку ієрархії надійності зіставних інструментів, що складається. Так, банк, що утримує ставки на нижчому рівні, ніж близькі йому по ступеню надійності конкуренти, ризикує втратити частину своєї клієнтури.

Визначальним чинником при встановленні процентної ставки по термінових внесках є термін, на який розміщені засоби: чим більш термін, тим вище рівень відсотка. Істотним моментом є і частота виплати доходу, чим рідше виплати, тим вище рівень процентної ставки.

Для наглядного розуміння запропонованих заходів розглянемо їх застосування на прикладах.

Номінальна процентна ставка розраховується шляхом множення процентної ставки на номінал депозиту без капіталізації раніше одержаних відсотків по формулі:

$$I=P*i*n/T, \quad (3.1)$$

де: P-сума номінала депозиту

I-сума відсотків за період в n днів

I-номінальна процентна ставка(у сотих долях)

n-кількість днів

T-максимальна кількість днів в році за умовами договору.

Фактична ставка є ставкою, по якій величина майбутніх виплачених сум рівна номінальній сумі депозиту і розраховується по формулі:

$$P=GI_n/(1+i) \quad (3.2)$$

де: In-сума майбутнього платежу в кінці періоду n

i- річна процентна ставка

n- період, за який відбувається платіж, в річному розрахунку.

Якщо депозитна операція відображається тільки двома потоками- залучення депозиту і виплата номінала депозиту і відсотків, то фактична річна процентна ставка розраховується по формулі:

$$i= JS/P-1, \quad (3.3)$$

де: S- нараощенная сума депозиту по закінченню періоду n, тобто номінал депозит плюс відсотки

P- сума номінала депозиту

n- термін депозиту в річному розрахунку.

Сума нарахованих відсотків по депозиту при використанні фактичної річної процентної ставки розраховується по формулі:

$$I = S * (L1 + i - 1)^n, \quad (3.4)$$

де: I- сума відсотків за поточний період

S- нараощенная сума депозиту після закінчення попереднього періоду, тобто номінал депозиту плюс відсотки

n- кількість періодів по депозитах, по яких нараховуються відсотки.

Якщо розрахунок відбувається за допомогою номінальної процентної ставки (метод рівних частин), то витрати банку в окремі періоди відображатимуться неточно по відношенню до поточної вартості сумарних зобов'язань по депозиту, які включають номінал і відсотки.

Розрахунок процентних витрат за допомогою фактичної процентної ставки (актуарний метод) дає можливість розподілити витрати відповідно до поточної вартості депозиту в різні періоди і відносити фактичні витрати банку до відповідної суми зобов'язань по депозиту, включаючи відсотки по ньому, в певний час. Тому вартість депозитних ресурсів, яка визначається як співвідношення процентних витрат до суми зобов'язань по депозиту, буде постійною.

Відсотки по депозитах можуть виплачуватися: при погашенні депозиту, періодично, авансом. Якщо відсотки виплачуються на дату погашення депозиту, то банк проводить наступні проводки:

Дебет — Нараховані расходи — на суму відсотків

Дебет — Депозит — на суму номінала

Кредит — Поточний рахунок, кореспондентський рахунок, каса, депозитний рахунок .

У разі оплати відсотків періодично після дати нарахування:

Дебет — Нараховані витрати

Кредит — Поточний рахунок, кореспондентський рахунок, каса, депозитний счет — на суму відсотків.

Якщо банк при внесенні засобів на депозит виплачує відсотки авансом, то сума раніше сплачених відсотків амортизується щомісячно.

Капіталізація процентів — процес нарощування депозиту за рахунок відсотків по депозиту:

де: S- нараощенная сума депозиту по закінченню періоду n, тобто номінал депозит плюс відсотки

P- сума номінала депозиту

n- термін депозиту в річному розрахунку.

Сума нарахованих відсотків по депозиту при використанні фактичної річної процентної ставки розраховується по формулі:

$$I = S * (L1 + i - 1)^n, \quad (3.4)$$

де: I- сума відсотків за поточний період

S- нараощенная сума депозиту після закінчення попереднього періоду, тобто номінал депозиту плюс відсотки

n- кількість періодів по депозитах, по яких нараховуються відсотки.

Якщо розрахунок відбувається за допомогою номінальної процентної ставки (метод рівних частин), то витрати банку в окремі періоди відображатимуться неточно по відношенню до поточної вартості сумарних зобов'язань по депозиту, які включають номінал і відсотки.

Розрахунок процентних витрат за допомогою фактичної процентної ставки (актуарний метод) дає можливість розподілити витрати відповідно до поточної вартості депозиту в різні періоди і відносити фактичні витрати банку до відповідної суми зобов'язань по депозиту, включаючи відсотки по ньому, в певний час. Тому вартість депозитних ресурсів, яка визначається як співвідношення процентних витрат до суми зобов'язань по депозиту, буде постійною.

Відсотки по депозитах можуть виплачуватися: при погашенні депозиту, періодично, авансом. Якщо відсотки виплачуються на дату погашення депозиту, то банк проводить наступні проводки:

Дебет — Нараховані расходи — на суму відсотків

Дебет — Депозит — на суму номінала

Кредит — Поточний рахунок, кореспондентський рахунок, каса, депозитний рахунок .

У разі оплати відсотків періодично після дати нарахування:

Дебет — Нараховані витрати

Кредит — Поточний рахунок, кореспондентський рахунок, каса, депозитний счет — на суму відсотків.

Якщо банк при внесенні засобів на депозит виплачує відсотки авансом, то сума раніше сплачених відсотків амортизується щомісячно.

Капіталізація процентів — процес нарощування депозиту за рахунок відсотків по депозиту:

Дебет — Нараховані витрати
Кредит — Депозити — на суму відсотків.

Розглянемо методику нарахування відсотків за різними процентними ставками на прикладах.

Приклад 1:

ВАТ КБ «Промекономбанк» залучає депозит фізичної особи у розмірі 50 000 грн. на 6 місяців по ставці 42% річних з капіталізацією відсотків щокварталу. Нарахування відсотків проводиться в останній день місяця. При капіталізації відсотки щокварталу зараховуються на депозитний рахунок. Подальше нарахування відсотків відбувається на суму депозиту з урахуванням відсотків. Розрахуємо суму відсотків на 6 місяців-таблиця 6.2.:

Таблиця 6.2.

Розрахунок суми відсотків при капіталізації

Період	Сума депозита	Відсоткова ставка	Кількість днів	Відсотки
1-й місяц	50 000	42%	30/360	1750
2-й місяц	50 000	42%	30/360	1750
3-й місяц	50 000	42%	30/360	1750
4-й місяц	55 250	42%	30/360	1933,75
5-й місяц	55 250	42%	30/360	1933,75
6-й місяц	55 250	42%	30/360	1933,75
Усього				11051,25

Сума депозиту при погашенні(включаючи відсотки по ньому) складе:

$50\,000 + 11\,051,25 = 61\,051,25$ грн.

Розрахунок фактичної процентної ставки дасть наступний результат:

$$i = \sqrt[1/2]{61\,051,25/50\,000} - 1 = 49,09\%$$

При використанні актуарного методу нараховані відсотки банк відобразить на витрати — таблиця 6.3.:

Дебет — Нараховані витрати
Кредит — Депозити — на суму відсотків.

Розглянемо методику нарахування відсотків за різними процентними ставками на прикладах.

Приклад 1:

ВАТ КБ «Промекономбанк» залучає депозит фізичної особи у розмірі 50 000 грн. на 6 місяців по ставці 42% річних з капіталізацією відсотків щокварталу. Нарахування відсотків проводиться в останній день місяця. При капіталізації відсотки щокварталу зараховуються на депозитний рахунок. Подальше нарахування відсотків відбувається на суму депозиту з урахуванням відсотків. Розрахуємо суму відсотків на 6 місяців-таблиця 6.2.:

Таблиця 6.2.

Розрахунок суми відсотків при капіталізації

Період	Сума депозита	Відсоткова ставка	Кількість днів	Відсотки
1-й місяц	50 000	42%	30/360	1750
2-й місяц	50 000	42%	30/360	1750
3-й місяц	50 000	42%	30/360	1750
4-й місяц	55 250	42%	30/360	1933,75
5-й місяц	55 250	42%	30/360	1933,75
6-й місяц	55 250	42%	30/360	1933,75
Усього				11051,25

Сума депозиту при погашенні(включаючи відсотки по ньому) складе:

$50\,000 + 11\,051,25 = 61\,051,25$ грн.

Розрахунок фактичної процентної ставки дасть наступний результат:

$$i = \sqrt[1/2]{61\,051,25/50\,000} - 1 = 49,09\%$$

При використанні актуарного методу нараховані відсотки банк відобразить на витрати — таблиця 6.3.:

Таблиця 6.3.

Розрахунок суми відсотків та суми депозиту при актуарному методі

Період	Нарощена сума депозиту по актуарному методу	Відсотки
1-й місяць		1692
2-й місяць	51692	1749
3-й місяць	53441	1809
4-й місяць	55250	1870
5-й місяць	57120	1933
6-й місяць	59053	1998
Всього		11051

При залученні депозиту буде проведена наступна проводка:

Дебет-Каса, поточний рахунок клієнта- 50 000 грн

Кредит-2630 «Короткострокові депозити фізичних лиц» — 50 000 грн.

При використанні методу рівних частин в кінці кожного місяця першого кварталу банк здійснює нарахування відсотків по депозиту:

Дебет-7041 «Процентні витрати по термінових засобах, одержаних від фізичних лиц»-1750 грн

Кредит-»2638 Нараховані витрати по термінових засобах фізичних осіб»-1750 грн.

При використанні актуарного методу банк відносить на витрати в першому місяці:

Дебет--7041 «Процентні витрати по термінових засобах, одержаних від фізичних лиц»-1692 грн

Кредит-2638 «Нараховані витрати по термінових засобах фізичних осіб»-1692 грн.

У другому місяці:

Дебет--7041 «Процентні витрати по термінових засобах, одержаних від фізичних лиц» -1749 грн

Кредит-2638 «Нараховані витрати по термінових засобах фізичних осіб»-1749 грн.

У третьому:

Дебет-7041 «Процентні витрати по термінових засобах, одержаних від фізичних лиц» -1809 грн

Кредит-2638 «Нараховані витрати по термінових засобах фізичних осіб»-1809 грн.

Таблиця 6.3.

Розрахунок суми відсотків та суми депозиту при актуарному методі

Період	Нарощена сума депозиту по актуарному методу	Відсотки
1-й місяць		1692
2-й місяць	51692	1749
3-й місяць	53441	1809
4-й місяць	55250	1870
5-й місяць	57120	1933
6-й місяць	59053	1998
Всього		11051

При залученні депозиту буде проведена наступна проводка:

Дебет-Каса, поточний рахунок клієнта- 50 000 грн

Кредит-2630 «Короткострокові депозити фізичних лиц» — 50 000 грн.

При використанні методу рівних частин в кінці кожного місяця першого кварталу банк здійснює нарахування відсотків по депозиту:

Дебет-7041 «Процентні витрати по термінових засобах, одержаних від фізичних лиц»-1750 грн

Кредит-»2638 Нараховані витрати по термінових засобах фізичних осіб»-1750 грн.

При використанні актуарного методу банк відносить на витрати в першому місяці:

Дебет--7041 «Процентні витрати по термінових засобах, одержаних від фізичних лиц»-1692 грн

Кредит-2638 «Нараховані витрати по термінових засобах фізичних осіб»-1692 грн.

У другому місяці:

Дебет--7041 «Процентні витрати по термінових засобах, одержаних від фізичних лиц» -1749 грн

Кредит-2638 «Нараховані витрати по термінових засобах фізичних осіб»-1749 грн.

У третьому:

Дебет-7041 «Процентні витрати по термінових засобах, одержаних від фізичних лиц» -1809 грн

Кредит-2638 «Нараховані витрати по термінових засобах фізичних осіб»-1809 грн.

Після цього банк капіталізує нараховані за три місяці відсотки і здійснює наступні проводки:

Дебет-2638 «Нараховані витрати по термінових засобах фізичних осіб»-5250 грн

Кредит-2630 «Короткострокові депозити фізичних лиц» -5250 грн.

В кінці четвертого місяця банк проводить нарахування відсотків вже на нарощену суму депозиту, тобто з урахуванням сплачених відсотків в попередньому місяці. Бухгалтерські проводки виконуються аналогічно.

Якщо відсотки оплачуються авансом, бухгалтерський облік сплачених відсотків відбувається одночасно з обліком номінала депозиту.

Приклад 2

01.07 ВАТ КБ «Промекономбанк» залучає депозит у розмірі 10 000 грн на 2 місяці по ставці 42% річних з виплатою відсотків авансом. Нарахування відсотків проводять в останній день місяця. Кількість днів відповідно до договору розраховується по методу 30/360.

Сума сплачених авансом відсотків:

Сума депозиту-10 000 грн.

Процентна ставка- 42%

Кількість днів 60/360

Проценти- 700 грн.

Сума одержаних банком коштів: 10 000-700=9 300 грн.

Розраховуємо фактичну процентну ставку:

$$i = \sqrt[1/6]{10\,000/9\,300} - 1 = 54.56\%$$

При застосуванні фактичної процентної ставки банк щомісячно відносить на витрати:

-за перший місяць:

$$I_1 = 9\,300 * (\sqrt[12]{1.5456} - 1) = 343.65 \text{ грн.}$$

-за другий місяць:

$$I_2 = (9\,300 + 343.65) * (\sqrt[12]{1.5456} - 1) = 356.35 \text{ грн.}$$

При обліку номінала проводять наступні бухгалтерські проводки:

Після цього банк капіталізує нараховані за три місяці відсотки і здійснює наступні проводки:

Дебет-2638 «Нараховані витрати по термінових засобах фізичних осіб»-5250 грн

Кредит-2630 «Короткострокові депозити фізичних лиц» -5250 грн.

В кінці четвертого місяця банк проводить нарахування відсотків вже на нарощену суму депозиту, тобто з урахуванням сплачених відсотків в попередньому місяці. Бухгалтерські проводки виконуються аналогічно.

Якщо відсотки оплачуються авансом, бухгалтерський облік сплачених відсотків відбувається одночасно з обліком номінала депозиту.

Приклад 2

01.07 ВАТ КБ «Промекономбанк» залучає депозит у розмірі 10 000 грн на 2 місяці по ставці 42% річних з виплатою відсотків авансом. Нарахування відсотків проводять в останній день місяця. Кількість днів відповідно до договору розраховується по методу 30/360.

Сума сплачених авансом відсотків:

Сума депозиту-10 000 грн.

Процентна ставка- 42%

Кількість днів 60/360

Проценти- 700 грн.

Сума одержаних банком коштів: 10 000-700=9 300 грн.

Розраховуємо фактичну процентну ставку:

$$i = \sqrt[1/6]{10\,000/9\,300} - 1 = 54.56\%$$

При застосуванні фактичної процентної ставки банк щомісячно відносить на витрати:

-за перший місяць:

$$I_1 = 9\,300 * (\sqrt[12]{1.5456} - 1) = 343.65 \text{ грн.}$$

-за другий місяць:

$$I_2 = (9\,300 + 343.65) * (\sqrt[12]{1.5456} - 1) = 356.35 \text{ грн.}$$

При обліку номінала проводять наступні бухгалтерські проводки:

Дебет- Каса, поточний рахунок, кореспондентський счет- 9 300 грн.
Кредит — 2630 «Короткострокові депозити фізичних лиць»- 9 300 грн.
Дебет- 3500 «Расходы майбутніх периодов»- 700 грн.
Кредит-2630 « Короткострокові депозити фізичних лиць» -700 грн.

При використанні методу рівних частин щомісячно проводитиметься наступна бухгалтерська проводка:

Дебет- 7041 «Процентні витрати по термінових засобах, одержаних від фізичних лиць» — 350 грн.

Кредит- 3500 «Расходы майбутніх периодов» -350 грн.

У разі використання актуарного методу необхідно відносити на витрати за перший місяць:

Дебет — 7041 « Процентні витрати по термінових засобах, одержаних від фізичних лиць» — 343,65 грн.

Кредит- 3500 «Расходы майбутніх периодов»-343,65 грн.

За другий місяць:

Дебет — 7041 « Процентні витрати по термінових засобах, одержаних від фізичних лиць» — 356,35 грн.

Кредит-3500 «Расходы майбутніх периодов»- 356,35 грн.

Приклад 3

ВАТ КБ «Промекономбанк» залучає депозит у розмірі 10 000 гривень на 6 місяців за річною ставкою 40% з виплатою відсотків при погашенні. Відсотки нараховуються щомісячно. Кількість днів відповідно угоді рохзраховується за методом 30/360.

Розраховуємо суму відсотків на 6 місяців:

Сума депозита- 10 000

Процентна ставка- 40%

Кількість днів- 180/360

Відсотки- 2 000.

Сума депозита при погашенні (включаючи відсотки по ньому) складає:

$10\,000 + 2\,000 = 12\,000$ грн.

При застосуванні номінальної ставки при щомісячному нарахуванні відсотків банк має урахувати по витратах кожний місяць:

$10\,000 * 0,4 * (30/360) = 333$ грн.

Розрахунок фактичної процентної ставки дає наступний результат:

$i = \sqrt[6/12]{12\,000/10\,000} - 1 = 44\%$ річних.

При застосуванні фактичної ставки банк відображає на витратах:

Дебет- Каса, поточний рахунок, кореспондентський счет- 9 300 грн.
Кредит — 2630 «Короткострокові депозити фізичних лиць»- 9 300 грн.
Дебет- 3500 «Расходы майбутніх периодов»- 700 грн.
Кредит-2630 « Короткострокові депозити фізичних лиць» -700 грн.

При використанні методу рівних частин щомісячно проводитиметься наступна бухгалтерська проводка:

Дебет- 7041 «Процентні витрати по термінових засобах, одержаних від фізичних лиць» — 350 грн.

Кредит- 3500 «Расходы майбутніх периодов» -350 грн.

У разі використання актуарного методу необхідно відносити на витрати за перший місяць:

Дебет — 7041 « Процентні витрати по термінових засобах, одержаних від фізичних лиць» — 343,65 грн.

Кредит- 3500 «Расходы майбутніх периодов»-343,65 грн.

За другий місяць:

Дебет — 7041 « Процентні витрати по термінових засобах, одержаних від фізичних лиць» — 356,35 грн.

Кредит-3500 «Расходы майбутніх периодов»- 356,35 грн.

Приклад 3

ВАТ КБ «Промекономбанк» залучає депозит у розмірі 10 000 гривень на 6 місяців за річною ставкою 40% з виплатою відсотків при погашенні. Відсотки нараховуються щомісячно. Кількість днів відповідно угоді рохзраховується за методом 30/360.

Розраховуємо суму відсотків на 6 місяців:

Сума депозита- 10 000

Процентна ставка- 40%

Кількість днів- 180/360

Відсотки- 2 000.

Сума депозита при погашенні (включаючи відсотки по ньому) складає:

$10\,000 + 2\,000 = 12\,000$ грн.

При застосуванні номінальної ставки при щомісячному нарахуванні відсотків банк має урахувати по витратах кожний місяць:

$10\,000 * 0,4 * (30/360) = 333$ грн.

Розрахунок фактичної процентної ставки дає наступний результат:

$i = \sqrt[6/12]{12\,000/10\,000} - 1 = 44\%$ річних.

При застосуванні фактичної ставки банк відображає на витратах:

-за 1-ий місяць:

$$I_1 = 10\,000 * (\sqrt[12]{1.44} - 1) = 308.53 \text{ грн.}$$

-за 2-ий місяць:

$$I_2 = (10\,000 + 308.53) * (\sqrt[12]{1.44} - 1) = 318.05 \text{ грн.}$$

- за 3-ій місяць:

$$I_3 = 327.87 \text{ грн.}$$

- за 4-ий місяць:

$$I_4 = 337.98 \text{ грн.}$$

- за 5-ий місяць:

$$I_5 = 348.41 \text{ грн.}$$

- за 6-ий місяць:

$$I_6 = 359.16 \text{ грн.}$$

Використання актуарного методу на відміну від методу рівних частин дає можливість відображати дійсне збільшення витрат банку до зростаючої величини зобов'язань банку по депозиту при незмінній ставці витрат (2,99%)-таблиця 6.4.:

Таблиця 6.4.

Відмінності методу рівних частин від актуарного методу

Період	Відсоток за методом рівних частин	Сума зобов'язань за методом рівних частин	Сума витрат к сумарним зобов'язанням за методом рівних частин	Відсоток за актуарним методом	Сума зобов'язанням за актуарним методом	Сума витрат до сумарних зобов'язань за актуарним методом
1 місяць	333,33	10333,33	3,23%	308,53	10308,53	2,99%
2 місяць	333,33	10666,67	3,12%	318,05	10626,58	2,99%
3 місяць	333,33	11000	3,03%	327,87	10954,45	2,99%
4 місяць	333,33	11333,33	2,94%	337,98	11292,43	2,99%
5 місяць	333,33	11666,67	2,86%	348,41	11640,84	2,99%
6 місяць	333,33	12000	2,78%	359,16	12000	2,99%

-за 1-ий місяць:

$$I_1 = 10\,000 * (\sqrt[12]{1.44} - 1) = 308.53 \text{ грн.}$$

-за 2-ий місяць:

$$I_2 = (10\,000 + 308.53) * (\sqrt[12]{1.44} - 1) = 318.05 \text{ грн.}$$

- за 3-ій місяць:

$$I_3 = 327.87 \text{ грн.}$$

- за 4-ий місяць:

$$I_4 = 337.98 \text{ грн.}$$

- за 5-ий місяць:

$$I_5 = 348.41 \text{ грн.}$$

- за 6-ий місяць:

$$I_6 = 359.16 \text{ грн.}$$

Використання актуарного методу на відміну від методу рівних частин дає можливість відображати дійсне збільшення витрат банку до зростаючої величини зобов'язань банку по депозиту при незмінній ставці витрат (2,99%)-таблиця 6.4.:

Таблиця 6.4.

Відмінності методу рівних частин від актуарного методу

Період	Відсоток за методом рівних частин	Сума зобов'язань за методом рівних частин	Сума витрат к сумарним зобов'язанням за методом рівних частин	Відсоток за актуарним методом	Сума зобов'язанням за актуарним методом	Сума витрат до сумарних зобов'язань за актуарним методом
1 місяць	333,33	10333,33	3,23%	308,53	10308,53	2,99%
2 місяць	333,33	10666,67	3,12%	318,05	10626,58	2,99%
3 місяць	333,33	11000	3,03%	327,87	10954,45	2,99%
4 місяць	333,33	11333,33	2,94%	337,98	11292,43	2,99%
5 місяць	333,33	11666,67	2,86%	348,41	11640,84	2,99%
6 місяць	333,33	12000	2,78%	359,16	12000	2,99%

6.3. Рекомендації по організації страхування депозитних вкладів

Залучення коштів юридичних і фізичних осіб, операції по депозитних рахунках є одним з основних видів діяльності для банків. В той же час банкрутство банків приводить до втрати вкладниками своїх грошей. Гарантія збереження банківського внеску в таких випадках може бути забезпечена за допомогою механізму депозитного страхування.

Страхування депозитів — вид майнового страхування, здійснюваний західними банками, по якому вкладникам гарантується повернення їх внесків у випадку банкрутства комерційного банку. Проте, як відомо, система обов'язкового страхування депозитів фізичних осіб в Україні тільки починає формуватися. Офіційний проект страхування депозитів, як правило, здійснюється на підставі Закону України «Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб».

Побудова системи страхування банківських депозитів на мій погляд повинна базуватися на наступних основних положеннях:

- Створювана в Україні система страхування депозитів має бути законодавчо оформлена. Нормативна база дозволить уникнути неопределенностей при виплаті страхового відшкодування, при цьому в процесі її створення украї важливо звернутися до світового досвіду функціонування інститутів гарантування внесків.

- Страхування депозитів має бути обов'язковим для всіх комерційних банків, незалежно від їх фінансового положення. Це дозволить вирішити основну задачу системи страхування — створення населенню твердих гарантій в надійності приміщення коштів в комерційні банки, а для комерційних банків — рівні стартові умови в конкуренції за залучення внесків. Обов'язкова форма участі забезпечить розподіл ризику по всій банківській системі. У багатьох зарубіжних країнах усвідомили негативні наслідки банкрутств банків, що не вступили в систему депозитного страхування, для національної банківської системи. Так, створена в США в роки Великої депресії Федеральна корпорація страхування депозитів об'єднує 98 % американських банків, в яких знаходиться 99,5 % всіх активів. Упевненість переважної більшості американських вкладників в тому, що вони у будь-якому випадку застраховані від втрат своїх внесків, стала вирішальним чинником стійкості банківської системи США. Обов'язкова форма страхування депозитів, зокрема, застосовується в Канаді, Великобританії, Нідерландах, Японії і інших. Таким чином, є вагомні аргументи на користь застосування

6.3. Рекомендації по організації страхування депозитних вкладів

Залучення коштів юридичних і фізичних осіб, операції по депозитних рахунках є одним з основних видів діяльності для банків. В той же час банкрутство банків приводить до втрати вкладниками своїх грошей. Гарантія збереження банківського внеску в таких випадках може бути забезпечена за допомогою механізму депозитного страхування.

Страхування депозитів — вид майнового страхування, здійснюваний західними банками, по якому вкладникам гарантується повернення їх внесків у випадку банкрутства комерційного банку. Проте, як відомо, система обов'язкового страхування депозитів фізичних осіб в Україні тільки починає формуватися. Офіційний проект страхування депозитів, як правило, здійснюється на підставі Закону України «Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб».

Побудова системи страхування банківських депозитів на мій погляд повинна базуватися на наступних основних положеннях:

- Створювана в Україні система страхування депозитів має бути законодавчо оформлена. Нормативна база дозволить уникнути неопределенностей при виплаті страхового відшкодування, при цьому в процесі її створення украї важливо звернутися до світового досвіду функціонування інститутів гарантування внесків.

- Страхування депозитів має бути обов'язковим для всіх комерційних банків, незалежно від їх фінансового положення. Це дозволить вирішити основну задачу системи страхування — створення населенню твердих гарантій в надійності приміщення коштів в комерційні банки, а для комерційних банків — рівні стартові умови в конкуренції за залучення внесків. Обов'язкова форма участі забезпечить розподіл ризику по всій банківській системі. У багатьох зарубіжних країнах усвідомили негативні наслідки банкрутств банків, що не вступили в систему депозитного страхування, для національної банківської системи. Так, створена в США в роки Великої депресії Федеральна корпорація страхування депозитів об'єднує 98 % американських банків, в яких знаходиться 99,5 % всіх активів. Упевненість переважної більшості американських вкладників в тому, що вони у будь-якому випадку застраховані від втрат своїх внесків, стала вирішальним чинником стійкості банківської системи США. Обов'язкова форма страхування депозитів, зокрема, застосовується в Канаді, Великобританії, Нідерландах, Японії і інших. Таким чином, є вагомні аргументи на користь застосування

принципу примусової участі в системі страхування депозитів. При цьому надалі для нашої країни не унеможливується створення добровільних фондів страхування внесків, що, безумовно, тільки сприятиме зміцненню всієї системи гарантування в цілому.

- Фонд страхування банківських депозитів повинен мати державне управління, оскільки в умовах глибокої фінансової кризи саме державі відводиться першорядна роль у фінансовому оздоровленні економіки. Сумісне управління страховим фондом можливо лише в перспективі, тому питання про страховий фонд як незалежну від держави організацію, на наш погляд, передчасне.

- Членство в Державному фонді страхування депозитів повинне стати необхідною вимогою отримання ліцензії від НБУ на право залучення коштів фізичних осіб. Порядок захисту індивідуальних вкладників, що діє в даний час, має ряд серйозних проблем. Одна з найбільш важливих полягає в тому, що вкладники Ощадбанку отримують державні гарантії, тоді як вкладники приватних комерційних банків можуть мати захист лише в рамках створення добровільного фонду. Ці фонди в українських умовах не набули широкого поширення. Інша проблема полягає в тому, що державні гарантії Ощадбанку фактично створюють йому значні переваги при конкуренції з учасниками ринку приватних внесків.

- Об'єктами страхування в першочерговому порядку (через нестачу джерел фінансування) повинні стати депозити фізичних осіб, а в перспективі і депозити юридичних осіб. Також в об'єкти страхування мають бути включені валютні депозити резидентів, що перешкоджало б відтоку валютних ресурсів за межу України.

- За настання страхового випадку повинен вважатися факт відгуку у банку ліцензії на здійснення банківських операцій.

- Визначення ставок страхових платежів має бути диференційованим залежно від ступеня ризику конкретного банку. Тому необхідна розробка системи оцінки страхового ризику для проведення диференціації страхових внесків, що сплачуються банками з різним фінансовим положенням. В міру необхідності внески по страхуванню депозитів можуть переглядатися залежно від потреби для компенсації можливих втрат.

Більшість країн зараз використовують різні системи страхування депозитів. Але не слід забувати про витоки його виникнення. Батьківщиною системи страхування депозитів є США, де гарантом збереження внесків виступає Федеральна корпорація страхування депозитів (FDIC). Багатючий досвід функціонування FDIC може надати неоцінимо пос-

принципу примусової участі в системі страхування депозитів. При цьому надалі для нашої країни не унеможливується створення добровільних фондів страхування внесків, що, безумовно, тільки сприятиме зміцненню всієї системи гарантування в цілому.

- Фонд страхування банківських депозитів повинен мати державне управління, оскільки в умовах глибокої фінансової кризи саме державі відводиться першорядна роль у фінансовому оздоровленні економіки. Сумісне управління страховим фондом можливо лише в перспективі, тому питання про страховий фонд як незалежну від держави організацію, на наш погляд, передчасне.

- Членство в Державному фонді страхування депозитів повинне стати необхідною вимогою отримання ліцензії від НБУ на право залучення коштів фізичних осіб. Порядок захисту індивідуальних вкладників, що діє в даний час, має ряд серйозних проблем. Одна з найбільш важливих полягає в тому, що вкладники Ощадбанку отримують державні гарантії, тоді як вкладники приватних комерційних банків можуть мати захист лише в рамках створення добровільного фонду. Ці фонди в українських умовах не набули широкого поширення. Інша проблема полягає в тому, що державні гарантії Ощадбанку фактично створюють йому значні переваги при конкуренції з учасниками ринку приватних внесків.

- Об'єктами страхування в першочерговому порядку (через нестачу джерел фінансування) повинні стати депозити фізичних осіб, а в перспективі і депозити юридичних осіб. Також в об'єкти страхування мають бути включені валютні депозити резидентів, що перешкоджало б відтоку валютних ресурсів за межу України.

- За настання страхового випадку повинен вважатися факт відгуку у банку ліцензії на здійснення банківських операцій.

- Визначення ставок страхових платежів має бути диференційованим залежно від ступеня ризику конкретного банку. Тому необхідна розробка системи оцінки страхового ризику для проведення диференціації страхових внесків, що сплачуються банками з різним фінансовим положенням. В міру необхідності внески по страхуванню депозитів можуть переглядатися залежно від потреби для компенсації можливих втрат.

Більшість країн зараз використовують різні системи страхування депозитів. Але не слід забувати про витоки його виникнення. Батьківщиною системи страхування депозитів є США, де гарантом збереження внесків виступає Федеральна корпорація страхування депозитів (FDIC). Багатючий досвід функціонування FDIC може надати неоцінимо пос-

лугу для подальшого удосконалення національної системи страхування депозитів в особі Фонду гарантування внесків фізичних осіб. Украв необхідно для застосування в Україні і дуже повчально впровадження позитивного досвіду США у сфері страхування депозитів.

Історія розвитку системи гарантування внесків починає свій звіт від встановлення в США державного (в межах штату) страхування депозитів в Нью-Йорку в 1829 р.

Велика Депресія 1929-1933 рр. привела до фінансового хаосу в Америці і банкрутству більше 9 000 банків.

Створення в 1933 г FDIC стало одним їх чинників, що дозволили переламати ситуацію із спалахами масового вилучення внесків з банківської системи США. Федеральна корпорація страхування депозитів до 1950 р. страхувала внески до 2500 доларів. Зараз розмір відшкодування складає до 100 тис. доларів на одного вкладника (фізична або юридична особа).

Окрім відшкодування внесків, пріоритетними напрямками діяльності FDIC є:

- профілактика банкрутств за рахунок фінансової підтримки нестійких кредитно-фінансових структур;
- реструктуризація дебіторської і кредиторської заборгованості;
- реструктуризація дебіторської і кредиторської заборгованості шляхом повного або часткового її перекладу в інші банки;
- ліквідація банків з відшкодуванням по внесках звичайно в тижневий термін з передачею всіх позовних прав вкладників FDIC;
- перевірка банків-нерезидентів, які не є членами ФРС;
- участь в контролі і управлінні загальною ситуацією у сфері грошово-кредитного звернення;
- самостійне рішення питань встановлення індивідуальних ставок страхування для конкретних банків;
- встановлення відносин з членами позиково-ощадних асоціацій.

Зараз FDIC є незалежним федеральним агентством, підзвітним Конгресу.

Згодом американський варіант системи страхування депозитів узяли на озброєння інші країни. Зараз система страхування депозитів існує більш ніж у 70 країнах мира.

Слід відзначити, що універсального механізму захисту депозитів поки немає. Проведений в 2000 р. МВФ спільно зі Світовим банком аналіз національних систем страхування депозитів показав їх велику різноманітність. Відновлення платоспроможності банківської системи пі-

лугу для подальшого удосконалення національної системи страхування депозитів в особі Фонду гарантування внесків фізичних осіб. Украв необхідно для застосування в Україні і дуже повчально впровадження позитивного досвіду США у сфері страхування депозитів.

Історія розвитку системи гарантування внесків починає свій звіт від встановлення в США державного (в межах штату) страхування депозитів в Нью-Йорку в 1829 р.

Велика Депресія 1929-1933 рр. привела до фінансового хаосу в Америці і банкрутству більше 9 000 банків.

Створення в 1933 г FDIC стало одним їх чинників, що дозволили переламати ситуацію із спалахами масового вилучення внесків з банківської системи США. Федеральна корпорація страхування депозитів до 1950 р. страхувала внески до 2500 доларів. Зараз розмір відшкодування складає до 100 тис. доларів на одного вкладника (фізична або юридична особа).

Окрім відшкодування внесків, пріоритетними напрямками діяльності FDIC є:

- профілактика банкрутств за рахунок фінансової підтримки нестійких кредитно-фінансових структур;
- реструктуризація дебіторської і кредиторської заборгованості;
- реструктуризація дебіторської і кредиторської заборгованості шляхом повного або часткового її перекладу в інші банки;
- ліквідація банків з відшкодуванням по внесках звичайно в тижневий термін з передачею всіх позовних прав вкладників FDIC;
- перевірка банків-нерезидентів, які не є членами ФРС;
- участь в контролі і управлінні загальною ситуацією у сфері грошово-кредитного звернення;
- самостійне рішення питань встановлення індивідуальних ставок страхування для конкретних банків;
- встановлення відносин з членами позиково-ощадних асоціацій.

Зараз FDIC є незалежним федеральним агентством, підзвітним Конгресу.

Згодом американський варіант системи страхування депозитів узяли на озброєння інші країни. Зараз система страхування депозитів існує більш ніж у 70 країнах мира.

Слід відзначити, що універсального механізму захисту депозитів поки немає. Проведений в 2000 р. МВФ спільно зі Світовим банком аналіз національних систем страхування депозитів показав їх велику різноманітність. Відновлення платоспроможності банківської системи пі-

ся кризи вимагає державного втручання, прикладом є ухвалене рішення про рекапіталізацію FDIC в 1991 р. Конгресом США, в рамках якої Корпорація одержала бюджетні кошти на суму 70 млрд. доларів.

Насьогодні в банківській сфері чітко виділена проблема відсутності системи страхування депозитів в Україні, яка вирішується впродовж багатьох років. Таке положення справ зв'язане, перш за все, з проблемою знаходження джерел коштів для створення страхового фонду, зацікавленістю банків у відрахуванні страхових виплат, наділом фонду функцією контролю за діяльністю банків.

Після кризи банки в цілому стали помітно краще відноситися до гарантування внесків, але реальна привабливість гарантій для банків є спірною. Аналіз процентної політики найбільших українських банків показує, що ефект державних гарантій сильно виражений тільки на ринку гривневих внесків. Так, наприклад, додатковий прибуток Ощадбанку, завдяки наявності гарантій гривневих внесків з боку держави, склав в 2000 році близько 3 млрд. грн. В той же час потенційний виграш комерційних банків від включення їх в системи гарантування внесків у національній валюті складає 1,2% середньорічного залишку депозитів, що складає за даними на початок 2001 року близько 370 млн. грн. Проте сам факт непомірної концентрації заощаджень в одному державному банку доводиться до достатньо красномовний і служить доказом недовіри до інших комерційних банків, що украй шкідливо для банківської системи.

Крім того, нині чинні вітчизняні страхові компанії не беруться страхувати банківські внески, оскільки, не дивлячись на низку криз, у фінансовому плані банківська система у фінансовому плані як і раніше перевершує страхову.

При цьому, як відомо, зростання ролі комерційних банків в акумуляції заощаджень населення є свого роду ключем до пожвавлення інвестиційного процесу в економіці. Врешті-решт, розвиток ринкової економіки неможливий без всестороннього збільшення ролі банків в економічному житті найширших верств населення.

Гарантування внесків вітчизняних комерційних банків з'явилося б дієвим методом хоч би часткового вирішення даної проблеми. В цілях захисту інтересів вкладників практично у всіх розвинених країнах створені системи страхування банківських депозитів. Таким страхуванням є комплекс намірів, що забезпечують страховий захист внесків у разі банкрутства комерційного банку. Страховий принцип при цьому виражається головним чином в створенні страхового фонду, встановленні

ся кризи вимагає державного втручання, прикладом є ухвалене рішення про рекапіталізацію FDIC в 1991 р. Конгресом США, в рамках якої Корпорація одержала бюджетні кошти на суму 70 млрд. доларів.

Насьогодні в банківській сфері чітко виділена проблема відсутності системи страхування депозитів в Україні, яка вирішується впродовж багатьох років. Таке положення справ зв'язане, перш за все, з проблемою знаходження джерел коштів для створення страхового фонду, зацікавленістю банків у відрахуванні страхових виплат, наділом фонду функцією контролю за діяльністю банків.

Після кризи банки в цілому стали помітно краще відноситися до гарантування внесків, але реальна привабливість гарантій для банків є спірною. Аналіз процентної політики найбільших українських банків показує, що ефект державних гарантій сильно виражений тільки на ринку гривневих внесків. Так, наприклад, додатковий прибуток Ощадбанку, завдяки наявності гарантій гривневих внесків з боку держави, склав в 2000 році близько 3 млрд. грн. В той же час потенційний виграш комерційних банків від включення їх в системи гарантування внесків у національній валюті складає 1,2% середньорічного залишку депозитів, що складає за даними на початок 2001 року близько 370 млн. грн. Проте сам факт непомірної концентрації заощаджень в одному державному банку доводиться до достатньо красномовний і служить доказом недовіри до інших комерційних банків, що украй шкідливо для банківської системи.

Крім того, нині чинні вітчизняні страхові компанії не беруться страхувати банківські внески, оскільки, не дивлячись на низку криз, у фінансовому плані банківська система у фінансовому плані як і раніше перевершує страхову.

При цьому, як відомо, зростання ролі комерційних банків в акумуляції заощаджень населення є свого роду ключем до пожвавлення інвестиційного процесу в економіці. Врешті-решт, розвиток ринкової економіки неможливий без всестороннього збільшення ролі банків в економічному житті найширших верств населення.

Гарантування внесків вітчизняних комерційних банків з'явилося б дієвим методом хоч би часткового вирішення даної проблеми. В цілях захисту інтересів вкладників практично у всіх розвинених країнах створені системи страхування банківських депозитів. Таким страхуванням є комплекс намірів, що забезпечують страховий захист внесків у разі банкрутства комерційного банку. Страховий принцип при цьому виражається головним чином в створенні страхового фонду, встановленні

страхових зборів з банків відповідно до актуарних розрахунків, виплаті страхового відшкодування при настанні страхового випадку.

Впровадження системи депозитного страхування в Україні повинне включати комплекс намірів по виробленню концепції системи, ухваленню відповідних законодавчих і нормативних актів, а також організаційному забезпеченню ухвалених рішень.

Далі більш докладно зупинимось на характеристиці Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, який діє на підставі Закону України «Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб» від 20.09.2001 року № 2740-3.

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб функціонує як державна спеціалізована організація.

Головним завданням Фонду є забезпечення захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків України шляхом повернення за рахунок коштів Фонду утрат по вкладах.

Згідно Закону України «О фонді гарантування вкладів фізичних осіб» фонд гарантує кожному вкладнику банку-учасника Фонду возмещения коштів по його вкладах, включаючи відсотки, в розмірі вкладов на день наявності недоступу вкладів, але не більш 25 000 гривень по вкладах в кожному із таких банків. Вклади до 1 гривні не возміщаються.

Функції Фонду обмежуються тільки відшкодуванням депозитів фізичним особам при банкрутстві банків. А зараз є пропозиції розширити джерела формування доходів Фонду за рахунок консолідованого прибутку НБУ, упровадити прогресивну шкалу компенсації внесків, а також диференціювати внески банків залежно від термінів і об'ємів повернутих коштів. Робляться перші кроки по впровадженню додаткового страхування внесків страховими компаніями. Система повинна ставити в рівні умови великі і дрібні кредитні організації, комерційні і державні банки. При цьому не повинно гарантуватися по всіх типах депозитів при настанні страхового випадку, а лише його певної частини. Не варто також забувати, що мета гарантування депозитів — не тільки захист інтересів вкладника, але і запобігання банківським банкрутствам.

Фонд гарантування внесків фізичних осіб в даний час виконує важливу функцію — гарантує кожному вкладнику банку повернення вкладених засобів у разі неможливості виконання банком своїх зобов'язань. Участь у Фонді є обов'язковою для всіх банків, які внесені в Державний реєстр банків і мають банківську ліцензію. Відповідно, вкладники всіх зареєстрованих в Україні банків можуть розраховувати на повернення своїх засобів (проте не більше 15 000 гривень по всіх внесках в одному банку). Правда, про таку можливість знають не всі клієнти бан-

страхових зборів з банків відповідно до актуарних розрахунків, виплаті страхового відшкодування при настанні страхового випадку.

Впровадження системи депозитного страхування в Україні повинне включати комплекс намірів по виробленню концепції системи, ухваленню відповідних законодавчих і нормативних актів, а також організаційному забезпеченню ухвалених рішень.

Далі більш докладно зупинимось на характеристиці Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, який діє на підставі Закону України «Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб» від 20.09.2001 року № 2740-3.

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб функціонує як державна спеціалізована організація.

Головним завданням Фонду є забезпечення захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків України шляхом повернення за рахунок коштів Фонду утрат по вкладах.

Згідно Закону України «О фонді гарантування вкладів фізичних осіб» фонд гарантує кожному вкладнику банка-учасника Фонду возмещения коштів по його вкладах, включаючи відсотки, в розмірі вкладов на день наявності недоступу вкладів, але не більш 25 000 гривень по вкладах в кожному із таких банків. Вклади до 1 гривні не возміщаються.

Функції Фонду обмежуються тільки відшкодуванням депозитів фізичним особам при банкрутстві банків. А зараз є пропозиції розширити джерела формування доходів Фонду за рахунок консолідованого прибутку НБУ, упровадити прогресивну шкалу компенсації внесків, а також диференціювати внески банків залежно від термінів і об'ємів повернутих коштів. Робляться перші кроки по впровадженню додаткового страхування внесків страховими компаніями. Система повинна ставити в рівні умови великі і дрібні кредитні організації, комерційні і державні банки. При цьому не повинно гарантуватися по всіх типах депозитів при настанні страхового випадку, а лише його певної частини. Не варто також забувати, що мета гарантування депозитів — не тільки захист інтересів вкладника, але і запобігання банківським банкрутствам.

Фонд гарантування внесків фізичних осіб в даний час виконує важливу функцію — гарантує кожному вкладнику банку повернення вкладених засобів у разі неможливості виконання банком своїх зобов'язань. Участь у Фонді є обов'язковою для всіх банків, які внесені в Державний реєстр банків і мають банківську ліцензію. Відповідно, вкладники всіх зареєстрованих в Україні банків можуть розраховувати на повернення своїх засобів (проте не більше 15 000 гривень по всіх внесках в одному банку). Правда, про таку можливість знають не всі клієнти бан-

ків. За підрахункам, лише близько 10% клієнтів, розміщуючи свої внески в банку, цікавляться, чи є цей банк учасником Фонду. Оскільки ст. 5 Закону України «Про Фонд гарантування внесків фізичних осіб» — «заборонено використовувати інформацію, яка стосується гарантування внесків, в рекламі з метою сприяння збільшенню загальної суми внесків», банки чітко виконують дану умову (природно, не йдеться про обов'язкову інформацію, яка розміщується у відділеннях банку). В результаті про існування Фонду і гарантії, що надаються їм, знають дуже небагато.

Рівень обізнаності наших громадян з питань гарантування повернення їх засобів у разі виникнення фінансових проблем банку дуже низький. Тому говорити про помітне збільшення розміру внесків лише завдяки існуванню такого держінституту, як Фонд гарантування внесків фізичних осіб, не потрібно.

Введення на першому етапі побудови страхової системи єдиних ставок для всіх банків з можливістю перегляду їх в часі у разі підвищених ризикових операцій конкретного банку не є доцільним, не дивлячись на трудність оцінки страхового ризику при диференційованому підході. В даний час, а в найближчому майбутньому навряд чи ситуація кардинально зміниться, спостерігаються не тільки сильна відмінність у фінансовому положенні комерційних банків, але і різка нестійкість фінансового положення банків і в часі. Тому єдині ставки не дадуть позитивного ефекту і не досягнуть цілей, поставлених системою страхування банківських депозитів. Такий намір на мою думку лише ще раз підштовхне банки до надання недостовірній і неповної інформації про своє фінансове положення. Проблема невірогідності фінансової звітності, що надається банками, є наріжним каменем для ефективного вирішення будь-якого завдання в рамках фінансового оздоровлення банківської системи і тому її посилювання неприпустимо.

Підставою для розрахунку сплачуваних до страхового фонду внесків має бути сума депозитів банку. Світовий досвід свідчить, що найраціональніший — диференційований принцип визначення ставки платежів, залежно від ступеня ризику діяльності банку і його фінансового стану. За ступенем обхвату об'єкту страхування на наш погляд найбільш раціональним став би вибір обмеженої системи депозитного страхування, тобто при банкрутстві банку страховий фонд відшкодовує внески лише в межах певної суми. Оптимальним може бути варіант, при якому межа, до якої здійснюється виплата відшкодування, встановлювалася пропорційно мінімальним розмірам оплати праці. Відзначи-

ків. За підрахункам, лише близько 10% клієнтів, розміщуючи свої внески в банку, цікавляться, чи є цей банк учасником Фонду. Оскільки ст. 5 Закону України «Про Фонд гарантування внесків фізичних осіб» — «заборонено використовувати інформацію, яка стосується гарантування внесків, в рекламі з метою сприяння збільшенню загальної суми внесків», банки чітко виконують дану умову (природно, не йдеться про обов'язкову інформацію, яка розміщується у відділеннях банку). В результаті про існування Фонду і гарантії, що надаються їм, знають дуже небагато.

Рівень обізнаності наших громадян з питань гарантування повернення їх засобів у разі виникнення фінансових проблем банку дуже низький. Тому говорити про помітне збільшення розміру внесків лише завдяки існуванню такого держінституту, як Фонд гарантування внесків фізичних осіб, не потрібно.

Введення на першому етапі побудови страхової системи єдиних ставок для всіх банків з можливістю перегляду їх в часі у разі підвищених ризикових операцій конкретного банку не є доцільним, не дивлячись на трудність оцінки страхового ризику при диференційованому підході. В даний час, а в найближчому майбутньому навряд чи ситуація кардинально зміниться, спостерігаються не тільки сильна відмінність у фінансовому положенні комерційних банків, але і різка нестійкість фінансового положення банків і в часі. Тому єдині ставки не дадуть позитивного ефекту і не досягнуть цілей, поставлених системою страхування банківських депозитів. Такий намір на мою думку лише ще раз підштовхне банки до надання недостовірній і неповної інформації про своє фінансове положення. Проблема невірогідності фінансової звітності, що надається банками, є наріжним каменем для ефективного вирішення будь-якого завдання в рамках фінансового оздоровлення банківської системи і тому її посилювання неприпустимо.

Підставою для розрахунку сплачуваних до страхового фонду внесків має бути сума депозитів банку. Світовий досвід свідчить, що найраціональніший — диференційований принцип визначення ставки платежів, залежно від ступеня ризику діяльності банку і його фінансового стану. За ступенем обхвату об'єкту страхування на наш погляд найбільш раціональним став би вибір обмеженої системи депозитного страхування, тобто при банкрутстві банку страховий фонд відшкодовує внески лише в межах певної суми. Оптимальним може бути варіант, при якому межа, до якої здійснюється виплата відшкодування, встановлювалася пропорційно мінімальним розмірам оплати праці. Відзначи-

мо, що часткова гарантія депозитів виправдана вже тим, що спонукає вкладників більш усвідомлено підходити до вибору банку і, кінець кінцем, компенсує недостатню конкуренцію і недостатньо ефективне управління банківськими ризиками. Нарешті, надмірно щедри гарантії держави в умовах бюджетних проблем здатні викликати недовіру до самої системи страхування внесків, її фінансової стабільності.

При розгляді пропонуваніх проектів майбутньої системи гарантування внесків слід брати до уваги досвід країн, де системи страхування внесків, що діють, виправдали себе як одного із способів підтримки стабільності банківської системи. В той же час повною мірою мають бути враховані і національні особливості, характерні для української банківської системи. Безумовно, на перших етапах створення системи депозитного страхування в Україні навряд чи вдасться уникнути проблем, зокрема викликаних недосконалістю нормативної бази. Проте, не дивлячись на можливі помилки, труднощі в знаходженні джерел первинного капіталу фонду страхування депозитів і слабку мотивацію для вступу комерційних банків до системи страхування, ухвалення основних принципів формування системи захисту депозитів громадян повинне надати сприятливу дію на власників грошових коштів — зросте ступінь довіри до національної банківської системи, збільшаться об'єми коштів, що привертаються в банки.

Та все ж головним чинником, що визначає вид системи захисту депозитів, є економічний рівень розвитку країни: ступінь розвиненості грошово-кредитної системи, частка державної власності в банківському секторі, а також можливість виникнення банківської кризи, що є важливим стимулом для введення ефективнішого механізму захисту депозитів.

За великим рахунком, введення загального гарантування внесків громадян приведе до перерозподілу частини коштів з Ощадбанку в комерційні банки. При цьому найважливішим чинником перерозподілу коштів між банками, природно, буде процентна політика банків. Введення гарантій приведе до зниження процентних ставок по депозитах в комерційних банках, а високими процентні ставки залишаться тільки в найбільш ризикованих і агресивних банках, що потребують додаткових коштів, стимулювання яких ніяк не входить до числа завдань створення подібної системи в Україні.

Переваги і недоліки основоположних компонентів пропонованої системи депозитного страхування можна коротко представити у вигляді таблиці 6.5.

мо, що часткова гарантія депозитів виправдана вже тим, що спонукає вкладників більш усвідомлено підходити до вибору банку і, кінець кінцем, компенсує недостатню конкуренцію і недостатньо ефективне управління банківськими ризиками. Нарешті, надмірно щедри гарантії держави в умовах бюджетних проблем здатні викликати недовіру до самої системи страхування внесків, її фінансової стабільності.

При розгляді пропонуваніх проектів майбутньої системи гарантування внесків слід брати до уваги досвід країн, де системи страхування внесків, що діють, виправдали себе як одного із способів підтримки стабільності банківської системи. В той же час повною мірою мають бути враховані і національні особливості, характерні для української банківської системи. Безумовно, на перших етапах створення системи депозитного страхування в Україні навряд чи вдасться уникнути проблем, зокрема викликаних недосконалістю нормативної бази. Проте, не дивлячись на можливі помилки, труднощі в знаходженні джерел первинного капіталу фонду страхування депозитів і слабку мотивацію для вступу комерційних банків до системи страхування, ухвалення основних принципів формування системи захисту депозитів громадян повинне надати сприятливу дію на власників грошових коштів — зросте ступінь довіри до національної банківської системи, збільшаться об'єми коштів, що привертаються в банки.

Та все ж головним чинником, що визначає вид системи захисту депозитів, є економічний рівень розвитку країни: ступінь розвиненості грошово-кредитної системи, частка державної власності в банківському секторі, а також можливість виникнення банківської кризи, що є важливим стимулом для введення ефективнішого механізму захисту депозитів.

За великим рахунком, введення загального гарантування внесків громадян приведе до перерозподілу частини коштів з Ощадбанку в комерційні банки. При цьому найважливішим чинником перерозподілу коштів між банками, природно, буде процентна політика банків. Введення гарантій приведе до зниження процентних ставок по депозитах в комерційних банках, а високими процентні ставки залишаться тільки в найбільш ризикованих і агресивних банках, що потребують додаткових коштів, стимулювання яких ніяк не входить до числа завдань створення подібної системи в Україні.

Переваги і недоліки основоположних компонентів пропонованої системи депозитного страхування можна коротко представити у вигляді таблиці 6.5.

Таблиця 6.5.

Порівняльний аналіз основоположних компонентів системи депозитного страхування (СДС)

Вид СДС	Короткий зміст	Переваги	Недоліки
Обов'язкове	Всі банки беруть участь в СДС в обов'язковому і встановленому законом порядку	Повнота обхвату забезпечує рівні гарантії клієнтам різних банків, що створює в цьому сенсі рівні стартові можливості в міжбанківській конкуренції	Послаблює мотивацію клієнтів у виборі найнадійніших банків, збільшуються витрати всіх банків, які вони закладатимуть в ціну своїх послуг
Обмежене	Об'єм покриття обмежений, орієнтовано на захист дрібних вкладників	Захищає в основному населення, одночасно зберігаючи ринкову мотивацію у крупних депозиторів	Важко реалізувати в період сильної інфляції (визначити порядок розрахунку бази мінімального покриття); унеможливає повного вирішення банком проблеми страхування депозитів
Державне	Засновниками СДС є органи державного управління і регулювання	Високий статус СДС, можливість функціонування як не прибуткової організації, дотримання контролю поточної діяльності	Вірогідне недостатньо ефективне вкладення коштів фонду СДС (межа державного сектора в принципі)
Диференціація по ризикованості операцій банку	Встановлюється шкала платежів, величина яких визначається для кожного банку індивідуально залежно від виконання ним економічних нормативів	Більш обгрунтовано з погляду співвідношення рівня ризику, що приймається банком і розміром відрахувань до фонду СДС	Труднощі в оцінці ризиків, значущість яких міняється з часом, відсутність досвіду збору і обробки балансів на базі середньомісячних даних

Обов'язкове — всі банки беруть участь в СДС в обов'язковому і встановленому законом порядку. Повнота обхвату забезпечує рівні гарантії клієнтам різних банків, що створює в цьому сенсі рівні стартові можливості в міжбанківській конкуренції. Послаблює мотивацію клієн-

Таблиця 6.5.

Порівняльний аналіз основоположних компонентів системи депозитного страхування (СДС)

Вид СДС	Короткий зміст	Переваги	Недоліки
Обов'язкове	Всі банки беруть участь в СДС в обов'язковому і встановленому законом порядку	Повнота обхвату забезпечує рівні гарантії клієнтам різних банків, що створює в цьому сенсі рівні стартові можливості в міжбанківській конкуренції	Послаблює мотивацію клієнтів у виборі найнадійніших банків, збільшуються витрати всіх банків, які вони закладатимуть в ціну своїх послуг
Обмежене	Об'єм покриття обмежений, орієнтовано на захист дрібних вкладників	Захищає в основному населення, одночасно зберігаючи ринкову мотивацію у крупних депозиторів	Важко реалізувати в період сильної інфляції (визначити порядок розрахунку бази мінімального покриття); унеможливає повного вирішення банком проблеми страхування депозитів
Державне	Засновниками СДС є органи державного управління і регулювання	Високий статус СДС, можливість функціонування як не прибуткової організації, дотримання контролю поточної діяльності	Вірогідне недостатньо ефективне вкладення коштів фонду СДС (межа державного сектора в принципі)
Диференціація по ризикованості операцій банку	Встановлюється шкала платежів, величина яких визначається для кожного банку індивідуально залежно від виконання ним економічних нормативів	Більш обгрунтовано з погляду співвідношення рівня ризику, що приймається банком і розміром відрахувань до фонду СДС	Труднощі в оцінці ризиків, значущість яких міняється з часом, відсутність досвіду збору і обробки балансів на базі середньомісячних даних

Обов'язкове — всі банки беруть участь в СДС в обов'язковому і встановленому законом порядку. Повнота обхвату забезпечує рівні гарантії клієнтам різних банків, що створює в цьому сенсі рівні стартові можливості в міжбанківській конкуренції. Послаблює мотивацію клієн-

тів у виборі найнадійніших банків, збільшуються витрати всіх банків, які вони, очевидно, закладатимуть в ціну своїх послуг.

Обмежене — об'єм покриття обмежений, орієнтовано на захист дрібних вкладників. Захищає в основному населення, одночасно зберігаючи ринкову мотивацію у крупних депозиторів. Важко реалізувати в період сильної інфляції (визначити порядок розрахунку бази мінімального покриття); унеможлиблює повного вирішення банком проблеми страхування депозитів

Державне — засновниками СДС є органи державного управління і регулювання. Високий статус СДС, можливість функціонування як не прибуткової організації, дотримання контролю поточної діяльності. Вірогідне недостатньо ефективне вкладення засобів фонду СДС (межа державного сектора в принципі).

Диференціація по ризикованій операцій банку- Встановлюється шкала платежів, величина яких визначається для кожного банку індивідуально залежно від виконання ним економічних нормативів або інших показників ліквідності і ризикованої діяльності. Більш обґрунтовано з погляду співвідношення рівня ризику, що приймається банком і розміром відрахувань до фонду СДС. Труднощі в оцінці ризиків, значущість яких міняється з часом, відсутність досвіду збору і обробки балансів на базі середньомісячних даних.

Разом з цим слід зазначити, що, враховуючи, що при введенні гарантування внесків навряд чи відбудеться різке збільшення залишків на рахунках громадян в банках, а потенційне зниження процентних ставок може опинитися менше страхових виплат. Тому для самих банків реально привабливість таких гарантій зовсім не така велика.

Сучасні прийоми і методи страхування роботи банків, використання гарантій, поручительств не завжди можуть бути реалізовані в повному об'ємі, у зв'язку з чим виникає питання необхідності серйозного вивчення передового зарубіжного досвіду і впровадження його в банківську практику.

На закінчення даного питання треба сказати, що надійність комерційних банків є одним з вирішальних елементів їх діяльності, а одному з важливих мерів по забезпеченню надійності є страхування депозитів, яке застосовується у всіх країнах з високорозвинутими банківськими системами. Найважливішими функціями організації по страхуванню депозитів повинні стати не тільки компенсації втрат вкладників, але також регулювання діяльності банків і контроль за операціями,

тів у виборі найнадійніших банків, збільшуються витрати всіх банків, які вони, очевидно, закладатимуть в ціну своїх послуг.

Обмежене — об'єм покриття обмежений, орієнтовано на захист дрібних вкладників. Захищає в основному населення, одночасно зберігаючи ринкову мотивацію у крупних депозиторів. Важко реалізувати в період сильної інфляції (визначити порядок розрахунку бази мінімального покриття); унеможлиблює повного вирішення банком проблеми страхування депозитів

Державне — засновниками СДС є органи державного управління і регулювання. Високий статус СДС, можливість функціонування як не прибуткової організації, дотримання контролю поточної діяльності. Вірогідне недостатньо ефективне вкладення засобів фонду СДС (межа державного сектора в принципі).

Диференціація по ризикованій операцій банку- Встановлюється шкала платежів, величина яких визначається для кожного банку індивідуально залежно від виконання ним економічних нормативів або інших показників ліквідності і ризикованої діяльності. Більш обґрунтовано з погляду співвідношення рівня ризику, що приймається банком і розміром відрахувань до фонду СДС. Труднощі в оцінці ризиків, значущість яких міняється з часом, відсутність досвіду збору і обробки балансів на базі середньомісячних даних.

Разом з цим слід зазначити, що, враховуючи, що при введенні гарантування внесків навряд чи відбудеться різке збільшення залишків на рахунках громадян в банках, а потенційне зниження процентних ставок може опинитися менше страхових виплат. Тому для самих банків реально привабливість таких гарантій зовсім не така велика.

Сучасні прийоми і методи страхування роботи банків, використання гарантій, поручительств не завжди можуть бути реалізовані в повному об'ємі, у зв'язку з чим виникає питання необхідності серйозного вивчення передового зарубіжного досвіду і впровадження його в банківську практику.

На закінчення даного питання треба сказати, що надійність комерційних банків є одним з вирішальних елементів їх діяльності, а одному з важливих мерів по забезпеченню надійності є страхування депозитів, яке застосовується у всіх країнах з високорозвинутими банківськими системами. Найважливішими функціями організації по страхуванню депозитів повинні стати не тільки компенсації втрат вкладників, але також регулювання діяльності банків і контроль за операціями,

пов'язаними з депозитними внесками, в межах компетенції, визначеної спільно з Національним Банком України.

Важливе значення для стимулювання внесків має гарантування банком цілості переданих йому коштів. Цього можна досягнути шляхом страхування депозитів. В Україні діє механізм що певною мірою регулює основні моменти цієї проблеми. Так, згідно з положенням НБУ «Про порядок формування банківською системою України обов'язкових резервів», резервування коштів, залучених від фізичних осіб, має здійснюватися комерційними банками шляхом вкладання 11% залучених коштів в державні цінні папери. Цей захід спрямований на забезпечення гарантії захисту вкладів населення у разі погіршення фінансового стану комерційного банку, а також постає одним із шляхів сприяння активізації залучення коштів від фізичних осіб. Створення резерву у вигляді цінних паперів вигідно для комерційного банку тому, що він має гарантований дохід від придбання цінних паперів.

Далі розглянемо детально участь страхових компаній в даному і актуальному питанні натепер як страхування депозитів.

Історія із згорілими заощадженнями радянського періоду дотепер розбурхує спогади багатьох наших співвітчизників. Тому сьогодні, відкриваючи депозит в тому або іншому банку, українці особливу увагу звертають не тільки на репутацію установи, але і на інші можливості захистити свої внески.

Одним з документів, які покликані були гарантувати безпеку депозитних внесків, можна назвати Директиву ЄС 94/19/ЄС щодо схем гарантування депозитів. Даний документ встановлює мінімальну суму відшкодування депозитних внесків в еквіваленті EUR 20 тис.

Виходячи з норм вітчизняного законодавства, страхові компанії цілком можуть освоїти поле послуг із страхування депозитних внесків. Принаймні, Закон «Про страхування» передбачає страхування фінансових ризиків як один з видів добровільного страхування. Саме до фінансових ризиків можна віднести і страхування депозитів. Але похвастати подібним продуктом вітчизняні страховики ще не можуть. Це означає, що і ризики, пов'язані з вкладенням заощаджень в банки (особливо крупних сум), залишаються справою самих вкладників. Експерти представляють майбутнє ринку послуг із страхування депозитів з двох точок зору: як перспективний бізнес і, навпаки, як необґрунтовані амбіції.

Світова практика страхування депозитних внесків доводить потребу такого виду послуг громадянами. Гарантії ж збереження заощаджень в Україні підкріплені в основному на рівні функціонування

пов'язаними з депозитними внесками, в межах компетенції, визначеної спільно з Національним Банком України.

Важливе значення для стимулювання внесків має гарантування банком цілості переданих йому коштів. Цього можна досягнути шляхом страхування депозитів. В Україні діє механізм що певною мірою регулює основні моменти цієї проблеми. Так, згідно з положенням НБУ «Про порядок формування банківською системою України обов'язкових резервів», резервування коштів, залучених від фізичних осіб, має здійснюватися комерційними банками шляхом вкладання 11% залучених коштів в державні цінні папери. Цей захід спрямований на забезпечення гарантії захисту вкладів населення у разі погіршення фінансового стану комерційного банку, а також постає одним із шляхів сприяння активізації залучення коштів від фізичних осіб. Створення резерву у вигляді цінних паперів вигідно для комерційного банку тому, що він має гарантований дохід від придбання цінних паперів.

Далі розглянемо детально участь страхових компаній в даному і актуальному питанні натепер як страхування депозитів.

Історія із згорілими заощадженнями радянського періоду дотепер розбурхує спогади багатьох наших співвітчизників. Тому сьогодні, відкриваючи депозит в тому або іншому банку, українці особливу увагу звертають не тільки на репутацію установи, але і на інші можливості захистити свої внески.

Одним з документів, які покликані були гарантувати безпеку депозитних внесків, можна назвати Директиву ЄС 94/19/ЄС щодо схем гарантування депозитів. Даний документ встановлює мінімальну суму відшкодування депозитних внесків в еквіваленті EUR 20 тис.

Виходячи з норм вітчизняного законодавства, страхові компанії цілком можуть освоїти поле послуг із страхування депозитних внесків. Принаймні, Закон «Про страхування» передбачає страхування фінансових ризиків як один з видів добровільного страхування. Саме до фінансових ризиків можна віднести і страхування депозитів. Але похвастати подібним продуктом вітчизняні страховики ще не можуть. Це означає, що і ризики, пов'язані з вкладенням заощаджень в банки (особливо крупних сум), залишаються справою самих вкладників. Експерти представляють майбутнє ринку послуг із страхування депозитів з двох точок зору: як перспективний бізнес і, навпаки, як необґрунтовані амбіції.

Світова практика страхування депозитних внесків доводить потребу такого виду послуг громадянами. Гарантії ж збереження заощаджень в Україні підкріплені в основному на рівні функціонування

Фонду гарантування внесків фізичних осіб. Страхові компанії не поспішають поки обробляти поле такого роду послуг. Подібна нерішучість пов'язана в першу чергу з високим ризиком самих страховиків і високими планками (у тому числі і розміром страхового фонду), які вони повинні подолати при бажанні страхувати депозити фізичних осіб. Одночасно розвиток ринку страхових послуг вже сьогодні дає підстави припускати, що в майбутньому можна буде застрахувати свої заощадження, що знаходяться на рахунку в тому або іншому банку.

Для удосконалення депозитної політики були запропоновані наступні заходи, а саме:

- диверсифікувати вклади;
- упровадити наступні методики нарахування і виплати процентів — як складні відсотки, прогресивно зростаючої ставки, а також депозити з виплатою відсотків авансом.
- удосконалювати роботу маркетингового і рекламного відділів — а саме створення постійно діючої служби телемаркетингу;
- сприяння в створенні і в подальшому активне використання страхування депозитних вкладів.

Література за Розділом 6.

1. І. М. Парасій-Вергуненко Аналіз банківської діяльності: Навчально-методичний посібник. / Київ: 2003 рік -347 с.
2. О. М. Петрук Банківська справа: Навчальний посібник./ Київ: 2004 рік- 358 с.
3. М. І. Савкул, А. М.Мороз Вступ до банківської справи: «Українська фінансова школа»/ЛІБРА: Київ, 2004 рік.
4. Ф. Ф. Бутинець Аналіз банківської діяльності : Навчальний посібник./Харьків: 2004 рік -310 с.
5. О. В. Васюренко Банківські операції: Навчальний посібник./ 3-тє видання, Київ: 2002 рік- 450 с.
6. А. В. Нікітін, Г. П. Бортніков, А. В. Федорченко Маркетинг у банку: Навчальний посібник: КНЕУ, 2006 рік – 432 с.
7. Ф.Ф. Бутинець, А. М. Герасимович Аналіз діяльності комерційного банку: Житомир, ПП «РУТА»- 289 с.
8. З. І. Щибиволон Аналіз банківської діяльності: Навчальний посібник./ Київ, 2007 рік- 210 с.

Фонду гарантування внесків фізичних осіб. Страхові компанії не поспішають поки обробляти поле такого роду послуг. Подібна нерішучість пов'язана в першу чергу з високим ризиком самих страховиків і високими планками (у тому числі і розміром страхового фонду), які вони повинні подолати при бажанні страхувати депозити фізичних осіб. Одночасно розвиток ринку страхових послуг вже сьогодні дає підстави припускати, що в майбутньому можна буде застрахувати свої заощадження, що знаходяться на рахунку в тому або іншому банку.

Для удосконалення депозитної політики були запропоновані наступні заходи, а саме:

- диверсифікувати вклади;
- упровадити наступні методики нарахування і виплати процентів — як складні відсотки, прогресивно зростаючої ставки, а також депозити з виплатою відсотків авансом.
- удосконалювати роботу маркетингового і рекламного відділів — а саме створення постійно діючої служби телемаркетингу;
- сприяння в створенні і в подальшому активне використання страхування депозитних вкладів.

Література за Розділом 6.

1. І. М. Парасій-Вергуненко Аналіз банківської діяльності: Навчально-методичний посібник. / Київ: 2003 рік -347 с.
2. О. М. Петрук Банківська справа: Навчальний посібник./ Київ: 2004 рік- 358 с.
3. М. І. Савкул, А. М.Мороз Вступ до банківської справи: «Українська фінансова школа»/ЛІБРА: Київ, 2004 рік.
4. Ф. Ф. Бутинець Аналіз банківської діяльності : Навчальний посібник./Харьків: 2004 рік -310 с.
5. О. В. Васюренко Банківські операції: Навчальний посібник./ 3-тє видання, Київ: 2002 рік- 450 с.
6. А. В. Нікітін, Г. П. Бортніков, А. В. Федорченко Маркетинг у банку: Навчальний посібник: КНЕУ, 2006 рік – 432 с.
7. Ф.Ф. Бутинець, А. М. Герасимович Аналіз діяльності комерційного банку: Житомир, ПП «РУТА»- 289 с.
8. З. І. Щибиволон Аналіз банківської діяльності: Навчальний посібник./ Київ, 2007 рік- 210 с.

9. А. А. Мешеряков Організація діяльності комерційного банку: Навчальний посібник./ Київ, 2007 рік- 580 с.
10. Закон України «О банках і банківській діяльності», 2000 рік
11. Положення НБУ «Про порядок формування обов'язкових резервів» від 2004 року, №13.
12. Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» від 20.09.2001 року № 2740-3.
13. Положення НБУ «Про гарантування вкладів фізичних осіб» від 13.08.2002 року № 1301/268.
14. Інструкція НБУ «Про бухгалтерський облік кредитних, депозитних операцій» від 15.09.04 року № 435.
15. Інструкція НБУ «Правила бухгалтерського обліку доходів та витрат банків України» Постанова Правління НБУ від 18.06.03 року №255.

9. А. А. Мешеряков Організація діяльності комерційного банку: Навчальний посібник./ Київ, 2007 рік- 580 с.
10. Закон України «О банках і банківській діяльності», 2000 рік
11. Положення НБУ «Про порядок формування обов'язкових резервів» від 2004 року, №13.
12. Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» від 20.09.2001 року № 2740-3.
13. Положення НБУ «Про гарантування вкладів фізичних осіб» від 13.08.2002 року № 1301/268.
14. Інструкція НБУ «Про бухгалтерський облік кредитних, депозитних операцій» від 15.09.04 року № 435.
15. Інструкція НБУ «Правила бухгалтерського обліку доходів та витрат банків України» Постанова Правління НБУ від 18.06.03 року №255.

НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ СТРАХУВАННЯ ТА СТРАХОВИХ ПРОДУКТІВ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

7.1. Взаємодія страхових компаній та комерційного банку

Маркетинг — це замкнений цикл дій, який постійно перебуває в активній динаміці і продукує інформаційно-консультативну допомогу наперед вищим посадовим особам страхової компанії та банку.

На рівні їх взаємодії повинна формуватися спільна стратегія, яка повинна враховувати фінансові амбіції страховика та банкіра на шляху надання якісних послуг споживачу.

Як показують міжнародні маркетингові дослідження у Європі в кредит реалізується майже 70% автомобілів і всі вони обов'язковому порядку страхуються. В Україні, як правило, автомобілі, які продаються в кредит, також здебільше страхуються. Головною проблемою під час видачі кредиту є те, що не всі відділення банків погоджуються на такий вид операцій споживчого кредитування (кредит може видаватися на купівлю й інших товарів), оскільки продавці не бажають нести відповідальність за наданий покупцю кредит, а страховик страхує в основному лише майно (хоча можливе і страхування фінансового ризику неповернення споживчого кредиту) при комплексному страхуванні продавця.

В умовах загострення конкуренції, боротьби банківських і страхових установ за клієнтів, виходом із цієї складної ситуації могла б бути, по-перше, часткова участь страховика у компенсації банку фінансового ризику шляхом участі у страхуванні ризику неповернення кредиту;

по-друге, підвищення вимог до покупця щодо сплати першої частини споживчого кредиту;

по-третє, надання ним у заставу банку додаткового майна тощо.

Уникнення банками на даному етапі споживчого кредитування, по розрахункам маркетологів, може призвести до втрати ними потенціальних клієнтів і самого сегмента споживчого кредитування у майбутньому. Як доводить вітчизняний досвід, цей вид кредитування стає одним із пріоритетних серед українських банків.

Для страховиків вигідний цей вид страхування, у першу чергу, розширенням кола потенційних страхувальників. Якщо фізична особа

НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ СТРАХУВАННЯ ТА СТРАХОВИХ ПРОДУКТІВ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

7.1. Взаємодія страхових компаній та комерційного банку

Маркетинг — це замкнений цикл дій, який постійно перебуває в активній динаміці і продукує інформаційно-консультативну допомогу наперед вищим посадовим особам страхової компанії та банку.

На рівні їх взаємодії повинна формуватися спільна стратегія, яка повинна враховувати фінансові амбіції страховика та банкіра на шляху надання якісних послуг споживачу.

Як показують міжнародні маркетингові дослідження у Європі в кредит реалізується майже 70% автомобілів і всі вони обов'язковому порядку страхуються. В Україні, як правило, автомобілі, які продаються в кредит, також здебільше страхуються. Головною проблемою під час видачі кредиту є те, що не всі відділення банків погоджуються на такий вид операцій споживчого кредитування (кредит може видаватися на купівлю й інших товарів), оскільки продавці не бажають нести відповідальність за наданий покупцю кредит, а страховик страхує в основному лише майно (хоча можливе і страхування фінансового ризику неповернення споживчого кредиту) при комплексному страхуванні продавця.

В умовах загострення конкуренції, боротьби банківських і страхових установ за клієнтів, виходом із цієї складної ситуації могла б бути, по-перше, часткова участь страховика у компенсації банку фінансового ризику шляхом участі у страхуванні ризику неповернення кредиту;

по-друге, підвищення вимог до покупця щодо сплати першої частини споживчого кредиту;

по-третє, надання ним у заставу банку додаткового майна тощо.

Уникнення банками на даному етапі споживчого кредитування, по розрахункам маркетологів, може призвести до втрати ними потенціальних клієнтів і самого сегмента споживчого кредитування у майбутньому. Як доводить вітчизняний досвід, цей вид кредитування стає одним із пріоритетних серед українських банків.

Для страховиків вигідний цей вид страхування, у першу чергу, розширенням кола потенційних страхувальників. Якщо фізична особа

страхує заставне майно, то вона є потенційним клієнтом цієї компанії з інших видів страхування, у тому числі й особистого страхування, у якого в Україні, найбільший потенціал для розвитку.

У страхування власників банківських платіжних карток входять, як правило, програми страхування: медичних витрат тих, хто виїжджає за кордон; їхнього вантажу; затримки рейсів; оплати проживання в готелях та інших послуг; від нещасних випадків в Україні та за кордоном; на випадок втрати, крадіжки й пошкодження банківської карти; від махінацій із платіжними картками.

Вітчизняні страхові компанії за допомогою відділів маркетингу вже розробили і надають провідним банкам такі послуги. Для банку цей вид страхування цікавий тим, що вони можуть залучати нових клієнтів за рахунок підвищення якості й розширення спектра послуг клієнтам. Вартість страхування становить від 4 дол. США (залежно від набору ризиків). При цьому вона має обов'язково входити до ціни карти. Це пов'язане з тим, що клієнт має сприйняти як невід'ємну частину картки, а не як окремих продукт, оскільки у зв'язку з нерозвиненістю цього виду страхових послуг і неінформованістю населення, низькою страховою культурою окремо страхування не матиме великого обсягу продажу.

Разом із карткою можна видавати її власникові також поліси страхування від нещасних випадків, медичну страховку на території України, поліс страхування водіїв від нещасних випадків чи страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів перед третіми особами тощо.

При реалізації карткового проекту, згідно з аналізом маркетингової служби, страховик повинен установлювати невеликі тарифи для зменшення витрат банку.

Таким чином, можна зробити висновок, що згідно з взаємодією страхових компаній та банків виникає спільна маркетингова стратегія, яка сприяє розвитку як однієї, так і іншої сторони. Це є також заохочення для потенційного клієнта банку та страхувальника в одній особі.

Прикладом такої роботи є спільний проект випуску платіжних систем із нанесенням на них логотипу банку, страхової компанії і платіжної системи. Таку картку можна видавати одночасно з полісом. При цьому платіжна картка має видаватися страховою компанією безплатно, щоб не обтяжувати потенційного страхувальника витратами.

Інвестиційна діяльність як страхової компанії, так і будь-якого господарюючого суб'єкта характеризує обґрунтування і реалізацію найбільш ефективних форм вкладення капіталу, направлених на розши-

страхує заставне майно, то вона є потенційним клієнтом цієї компанії з інших видів страхування, у тому числі й особистого страхування, у якого в Україні, найбільший потенціал для розвитку.

У страхування власників банківських платіжних карток входять, як правило, програми страхування: медичних витрат тих, хто виїжджає за кордон; їхнього вантажу; затримки рейсів; оплати проживання в готелях та інших послуг; від нещасних випадків в Україні та за кордоном; на випадок втрати, крадіжки й пошкодження банківської карти; від махінацій із платіжними картками.

Вітчизняні страхові компанії за допомогою відділів маркетингу вже розробили і надають провідним банкам такі послуги. Для банку цей вид страхування цікавий тим, що вони можуть залучати нових клієнтів за рахунок підвищення якості й розширення спектра послуг клієнтам. Вартість страхування становить від 4 дол. США (залежно від набору ризиків). При цьому вона має обов'язково входити до ціни карти. Це пов'язане з тим, що клієнт має сприйняти як невід'ємну частину картки, а не як окремих продукт, оскільки у зв'язку з нерозвиненістю цього виду страхових послуг і неінформованістю населення, низькою страховою культурою окремо страхування не матиме великого обсягу продажу.

Разом із карткою можна видавати її власникові також поліси страхування від нещасних випадків, медичну страховку на території України, поліс страхування водіїв від нещасних випадків чи страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів перед третіми особами тощо.

При реалізації карткового проекту, згідно з аналізом маркетингової служби, страховик повинен установлювати невеликі тарифи для зменшення витрат банку.

Таким чином, можна зробити висновок, що згідно з взаємодією страхових компаній та банків виникає спільна маркетингова стратегія, яка сприяє розвитку як однієї, так і іншої сторони. Це є також заохочення для потенційного клієнта банку та страхувальника в одній особі.

Прикладом такої роботи є спільний проект випуску платіжних систем із нанесенням на них логотипу банку, страхової компанії і платіжної системи. Таку картку можна видавати одночасно з полісом. При цьому платіжна картка має видаватися страховою компанією безплатно, щоб не обтяжувати потенційного страхувальника витратами.

Інвестиційна діяльність як страхової компанії, так і будь-якого господарюючого суб'єкта характеризує обґрунтування і реалізацію найбільш ефективних форм вкладення капіталу, направлених на розши-

рення економічного потенціалу. Економічний розвиток страхової компанії та її інвестиційна активність – взаємопов'язані процеси.

Одними з основних учасників стратегічних альянсів на основі інвестиційної діяльності в світі є страхові компанії та банки. Це обумовлено переш за все наявністю у страховиків і необхідністю у банків великих обсягів довгострокових капіталів, потребою ефективного їх використання, об'єктивною направленістю на диверсифікаційні заходи і підвищення рентабельності операцій.

Головними причинами такого підвищеного взаємного інтересу між страховими компаніями та банками є:

- можливість значного розширення кожним із суб'єктів клієнтської бази: і страховики, і банки обслуговують велику кількість клієнтів. Обмін інформацією про них, надання їм послуг лише установами однієї системи є сьогодні пріоритетним для обох сторін в умовах загострення конкуренції (характерно як для розвинутих країн, так і країн, що розвиваються, в т. ч. України);

- диверсифікація капіталу, підвищення норми прибутковості інвестиційних ресурсів. Страхова галузь, як відомо, є однією з найбільш рентабельних та динамічних серед інших галузей провідних країн світу, що володіє значними інвестиційними ресурсами, які можуть використовуватись для інвестування промисловості як страховиками, так і обслуговуючими банками за умови, якщо банк контролює страхову компанію;

- необхідність акумулювати всі грошові потоки в одній системі. Кожне велике підприємство чи банк сплачує значні суми по обов'язкових та добровільних видах страхування. У зв'язку з цим материнською компанією створюється страхова компанія, яка займається ефективним вирішенням даного питання з метою мінімізації майнових, кредитних та фінансових ризиків, та витрат материнської компанії на таке страхування;

- можливість надання клієнтам повного спектру банківських та страхових послуг. При цьому, ці послуги мають бути високоякісними, гарантованими та привабливими для клієнта. Продаж банками страхових продуктів, як свідчить зарубіжний досвід, не буде мати серйозних протиріч між клієнтами та банком. Як правило, клієнти є лояльними до своїх банків та позитивно сприймають ідею фінансового супермаркету. Крім того, відмінності між банківським та страховим сектором світового фінансового ринку в останні роки стали майже непомітними, особливо в сферах приватних інвестицій і довгострокових заощаджень;

рення економічного потенціалу. Економічний розвиток страхової компанії та її інвестиційна активність – взаємопов'язані процеси.

Одними з основних учасників стратегічних альянсів на основі інвестиційної діяльності в світі є страхові компанії та банки. Це обумовлено переш за все наявністю у страховиків і необхідністю у банків великих обсягів довгострокових капіталів, потребою ефективного їх використання, об'єктивною направленістю на диверсифікаційні заходи і підвищення рентабельності операцій.

Головними причинами такого підвищеного взаємного інтересу між страховими компаніями та банками є:

- можливість значного розширення кожним із суб'єктів клієнтської бази: і страховики, і банки обслуговують велику кількість клієнтів. Обмін інформацією про них, надання їм послуг лише установами однієї системи є сьогодні пріоритетним для обох сторін в умовах загострення конкуренції (характерно як для розвинутих країн, так і країн, що розвиваються, в т. ч. України);

- диверсифікація капіталу, підвищення норми прибутковості інвестиційних ресурсів. Страхова галузь, як відомо, є однією з найбільш рентабельних та динамічних серед інших галузей провідних країн світу, що володіє значними інвестиційними ресурсами, які можуть використовуватись для інвестування промисловості як страховиками, так і обслуговуючими банками за умови, якщо банк контролює страхову компанію;

- необхідність акумулювати всі грошові потоки в одній системі. Кожне велике підприємство чи банк сплачує значні суми по обов'язкових та добровільних видах страхування. У зв'язку з цим материнською компанією створюється страхова компанія, яка займається ефективним вирішенням даного питання з метою мінімізації майнових, кредитних та фінансових ризиків, та витрат материнської компанії на таке страхування;

- можливість надання клієнтам повного спектру банківських та страхових послуг. При цьому, ці послуги мають бути високоякісними, гарантованими та привабливими для клієнта. Продаж банками страхових продуктів, як свідчить зарубіжний досвід, не буде мати серйозних протиріч між клієнтами та банком. Як правило, клієнти є лояльними до своїх банків та позитивно сприймають ідею фінансового супермаркету. Крім того, відмінності між банківським та страховим сектором світового фінансового ринку в останні роки стали майже непомітними, особливо в сферах приватних інвестицій і довгострокових заощаджень;

– можливість використання регіональної мережі установ, особливо це вигідно страховикам для реалізації страхових продуктів через «банківське віконце» тощо.

Взаємна діяльність та розрахунки страхової компанії та банку представлено на рис. 1

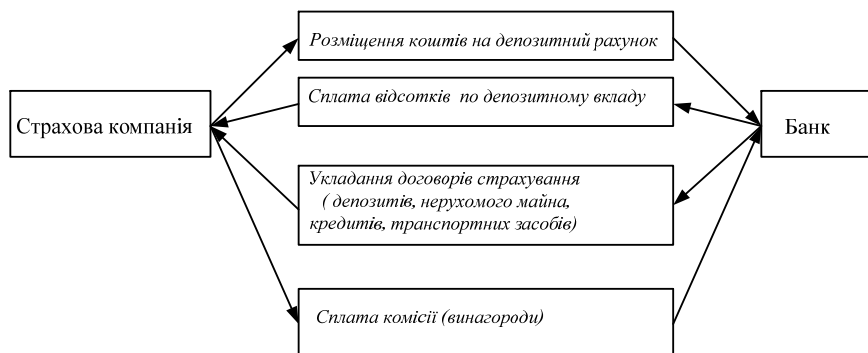

Рис. 7.1. Взаємна діяльність та розрахунки страхової компанії та банку

Головною проблемою при налагодженні спільної роботи для страховиків на даному етапі розвитку є те, що банки сприймають страхові послуги як другорядні по відношенню до банківських.

В Україні прослідковується тенденція створення стратегічних альянсів банків та страхових компаній. Найбільш відомими є альянси Промінвестбанку та АСТ «Вексель», Приватбанку та СГ «ТАС», НАСК «Оранта», Райффайзен банк «Аваль» та АСК «Еталон» тощо.

Стратегічним напрямком взаємодії страхових компаній та банків в Україні є запровадження спільних технологій продажу фінансових (страхових та банківських) послуг на вітчизняному ринку. Пріоритетом для банків на сьогодні є максимальне розширення послуг клієнтам та збільшення обсягів продаж — ця проблема, до речі, є досить актуальною і для страховиків.

Суть даного проекту полягає у створенні фінансового супермаркету для клієнта, вироблення єдиної спільної стратегії обслуговування клієнта. І страховик, і банк повинні задовольняти попит клієнта на фінансові продукти, які знаходяться в чіткому взаємозв'язку: отримання кредиту та обов'язкове страхування предмету застави, страхування керівників-позичальників (особливо малих та середніх підприємств) від

– можливість використання регіональної мережі установ, особливо це вигідно страховикам для реалізації страхових продуктів через «банківське віконце» тощо.

Взаємна діяльність та розрахунки страхової компанії та банку представлено на рис. 1

Рис. 7.1. Взаємна діяльність та розрахунки страхової компанії та банку

Головною проблемою при налагодженні спільної роботи для страховиків на даному етапі розвитку є те, що банки сприймають страхові послуги як другорядні по відношенню до банківських.

В Україні прослідковується тенденція створення стратегічних альянсів банків та страхових компаній. Найбільш відомими є альянси Промінвестбанку та АСТ «Вексель», Приватбанку та СГ «ТАС», НАСК «Оранта», Райффайзен банк «Аваль» та АСК «Еталон» тощо.

Стратегічним напрямком взаємодії страхових компаній та банків в Україні є запровадження спільних технологій продажу фінансових (страхових та банківських) послуг на вітчизняному ринку. Пріоритетом для банків на сьогодні є максимальне розширення послуг клієнтам та збільшення обсягів продаж — ця проблема, до речі, є досить актуальною і для страховиків.

Суть даного проекту полягає у створенні фінансового супермаркету для клієнта, вироблення єдиної спільної стратегії обслуговування клієнта. І страховик, і банк повинні задовольняти попит клієнта на фінансові продукти, які знаходяться в чіткому взаємозв'язку: отримання кредиту та обов'язкове страхування предмету застави, страхування керівників-позичальників (особливо малих та середніх підприємств) від

нешасного випадку для забезпечення більшої гарантованості повернення кредиту (вигодонабувачем буде банк), видача разом з платіжною картою страхових полісів, а також тих страхових продуктів, які не пов'язані з банківською діяльністю, але банк їх може при мінімальних витратах реалізовувати — це обов'язкові види страхування: цивільної відповідальності, водіїв від нещасних випадків, членів добровільних пожежних дружин; майна громадян та підприємств тощо.

Від побудови такого механізму взаємодії виграє і банк, і клієнт. Клієнт отримує повний спектр високоякісних послуг установами однієї системи, які не на формальному рівні несуть повну відповідальність за надані послуги, мінімізуються його витрати в сфері страхування (за придбання повного пакету послуг банк і страховик будуть робити значні знижки тощо).

Переваги та недоліки від альянсу страхової компанії та банку, які можуть виникнути в процесі співробітництва представлені на табл.7.1.

Таблиця 7.1

Переваги та недоліки від альянсу страхової компанії та комерційного банку

ПЕРЕВАГИ	НЕДОЛІКИ
1) розміщення депозитів страховиком на вигідних умовах; 2) страховик та банк має доступ до клієнтської бази один одного; 3) своєчасне та якісне надання послуг клієнтам; 4) укладення договорів між страховиком з банку про співробітництво, та отримання страховиком більшої кількості страхових премій; 5) отримання банком комісійних винагород за заключні договори страхування; 6) отримання страховиком кредиту під невеликий відсоток, у зрівнянні з іншими банками; 7) надання якісних послуг один одному;	1) банки приділяють другорядне значення по узгодженню договорів страхування; 2) страховики можуть розмістити вільні кошти на більш вигідних умовах в інших банках;

Проведені дослідження зарубіжних вчених у сфері злиття і поглинання страхових компаній, банків, промислових підприємств виявили так званий «ефект масштабу». Суть даного ефекту полягає в тому, що після злиття і поглинання ті підприємства, які виступали їх об'єктом, демонстрували високе зростання ефективності порівняно з тими, які не

нешасного випадку для забезпечення більшої гарантованості повернення кредиту (вигодонабувачем буде банк), видача разом з платіжною картою страхових полісів, а також тих страхових продуктів, які не пов'язані з банківською діяльністю, але банк їх може при мінімальних витратах реалізовувати — це обов'язкові види страхування: цивільної відповідальності, водіїв від нещасних випадків, членів добровільних пожежних дружин; майна громадян та підприємств тощо.

Від побудови такого механізму взаємодії виграє і банк, і клієнт. Клієнт отримує повний спектр високоякісних послуг установами однієї системи, які не на формальному рівні несуть повну відповідальність за надані послуги, мінімізуються його витрати в сфері страхування (за придбання повного пакету послуг банк і страховик будуть робити значні знижки тощо).

Переваги та недоліки від альянсу страхової компанії та банку, які можуть виникнути в процесі співробітництва представлені на табл.7.1.

Таблиця 7.1

Переваги та недоліки від альянсу страхової компанії та комерційного банку

ПЕРЕВАГИ	НЕДОЛІКИ
1) розміщення депозитів страховиком на вигідних умовах; 2) страховик та банк має доступ до клієнтської бази один одного; 3) своєчасне та якісне надання послуг клієнтам; 4) укладення договорів між страховиком з банку про співробітництво, та отримання страховиком більшої кількості страхових премій; 5) отримання банком комісійних винагород за заключні договори страхування; 6) отримання страховиком кредиту під невеликий відсоток, у зрівнянні з іншими банками; 7) надання якісних послуг один одному;	1) банки приділяють другорядне значення по узгодженню договорів страхування; 2) страховики можуть розмістити вільні кошти на більш вигідних умовах в інших банках;

Проведені дослідження зарубіжних вчених у сфері злиття і поглинання страхових компаній, банків, промислових підприємств виявили так званий «ефект масштабу». Суть даного ефекту полягає в тому, що після злиття і поглинання ті підприємства, які виступали їх об'єктом, демонстрували високе зростання ефективності порівняно з тими, які не

приймали участі в цих процесах. Досить значний «ефект масштабу» був відкритий в розвинутих країнах світу саме в галузі страхування.

Таким чином, можна зробити висновок, що процеси створення стратегічних альянсів між банками та страховими компаніями однозначно позитивно вплинуть на діяльність страховиків, які будуть складовими альянсів, та на розвиток страхового ринку в цілому, який має всі шанси стати одним з найбільших в Європі.

7.2. Страхування фінансово-кредитних ризиків

Страхування кредитних ризиків та депозитів. Суть цього виду страхування полягає у зменшенні або усуненні кредитного ризику. Він поширюється тільки на споживчий кредит, тобто на придбання товарів довгострокового користування.

Надаючи споживчий кредит, продавець практично позбавлений можливості контролювати платоспроможність покупця. За великої кількості продажів у кредит деякі з них не будуть оплачені. Це типово страховий ризик, оскільки тут діють випадковість та математичний закон великих чисел. Коли ж ідеться про страхування банківських кредитів, то не знайдеться такого страховика, який би взяв на себе відшкодування збитків за неповернення кредиту або невчасне його повернення, бо ніяка інша установа не знає ступеня надійності позичальника краще, ніж сам банк. До того ж винагородою банкіру за ризик, який він на себе бере, є банківський прибуток. Якби всі ризики банку, пов'язані з кредитуванням, передати страховикам, не було б потреби платити банкірам.

Викладене не означає, що в банківській діяльності немає страхових ризиків. У процесі кредитування застосовують такі способи страхового захисту:

- страхування ризику неповернення кредиту;
- страхування відповідальності позичальника за неповернення кредиту банку (або іншому кредиту);
- страхування невчасної сплати позичальником відсотків за кредит;
- страхування споживчого кредиту;
- страхування комерційного кредиту (страхування векселів);
- страхування депозитів фізичних осіб;
- страхування депозитів юридичних осіб.

А. Страхування ризику непогашеного кредиту

Об'єктом страхування є відповідальність усіх або окремих позичальників перед банком за вчасне і повне погашення кредиту та сплату

приймали участі в цих процесах. Досить значний «ефект масштабу» був відкритий в розвинутих країнах світу саме в галузі страхування.

Таким чином, можна зробити висновок, що процеси створення стратегічних альянсів між банками та страховими компаніями однозначно позитивно вплинуть на діяльність страховиків, які будуть складовими альянсів, та на розвиток страхового ринку в цілому, який має всі шанси стати одним з найбільших в Європі.

7.2. Страхування фінансово-кредитних ризиків

Страхування кредитних ризиків та депозитів. Суть цього виду страхування полягає у зменшенні або усуненні кредитного ризику. Він поширюється тільки на споживчий кредит, тобто на придбання товарів довгострокового користування.

Надаючи споживчий кредит, продавець практично позбавлений можливості контролювати платоспроможність покупця. За великої кількості продажів у кредит деякі з них не будуть оплачені. Це типово страховий ризик, оскільки тут діють випадковість та математичний закон великих чисел. Коли ж ідеться про страхування банківських кредитів, то не знайдеться такого страховика, який би взяв на себе відшкодування збитків за неповернення кредиту або невчасне його повернення, бо ніяка інша установа не знає ступеня надійності позичальника краще, ніж сам банк. До того ж винагородою банкіру за ризик, який він на себе бере, є банківський прибуток. Якби всі ризики банку, пов'язані з кредитуванням, передати страховикам, не було б потреби платити банкірам.

Викладене не означає, що в банківській діяльності немає страхових ризиків. У процесі кредитування застосовують такі способи страхового захисту:

- страхування ризику неповернення кредиту;
- страхування відповідальності позичальника за неповернення кредиту банку (або іншому кредиту);
- страхування невчасної сплати позичальником відсотків за кредит;
- страхування споживчого кредиту;
- страхування комерційного кредиту (страхування векселів);
- страхування депозитів фізичних осіб;
- страхування депозитів юридичних осіб.

А. Страхування ризику непогашеного кредиту

Об'єктом страхування є відповідальність усіх або окремих позичальників перед банком за вчасне і повне погашення кредиту та сплату

відсотка за використання його у визначений кредитним договором строк.

Страховиком є страхова компанія, яка має ліцензію на здійснення такого виду діяльності. Страхувальником є банк.

Страхувальник визначає сам: застрахувати відповідальність усіх позичальників, котрим були надані кредити, чи відповідальність кожного зокрема. Перший варіант привабливий тим, що за цих умов забезпечується автоматизм відповідальності страховика, що є суттєвим гарантом повернення кредитних засобів, і встановлюється пільгова тарифна ставка. Але в умовах нестабільної економічної ситуації доцільніше страхувати кредити з відсотками кожного позичальника зокрема.

Страхувальник має право застрахувати тільки суму основного боргу або суму виданого кредиту з відсотками.

За умови страхування кредиту та відсотків за нього страховик з часу настання страхового випадку виплачує страхувальнику відшкодування в розмірі від 50 до 90% непогашених боржником платежів та відсотків за них.

Страхова сума встановлюється пропорційно визначеному в договорі страхування відсотку відповідальності страховика щодо всієї суми заборгованості (включно з платою за користування кредитом), яку належить повернути за умовами кредитного договору.

Приклад.

Позичальник по закінченні терміну страхування не повернув банку ні боргу, ні процентів за користування кредитом. Сума кредиту дорівнює 10 млн. грн.

Строк — 3 місяці. Плата за кредит — 60% річних. Відповідальність страховика становить 80%.

Розмір заборгованості дорівнює; $10 + ((10 \cdot 60)/100) : 4 = 10 + 1,5 = 11,5$ млн. грн.

Страхове відшкодування становить:

$(11,5 \cdot 80) / 100 = 9,2$ млн. грн.

2,3 млн. грн. (11,5 - 9,2) — збитки страхувальника.

Страховик зобов'язаний виплатити страхувальнику відшкодування протягом тієї кількості днів після настання страхового випадку, яка зазначена в Правилах. Після отримання банком страхового відшкодування він передає право вимоги на відшкодування збитків, спричинених боржником у межах виплаченого йому страхового відшкодування,

відсотка за використання його у визначений кредитним договором строк.

Страховиком є страхова компанія, яка має ліцензію на здійснення такого виду діяльності. Страхувальником є банк.

Страхувальник визначає сам: застрахувати відповідальність усіх позичальників, котрим були надані кредити, чи відповідальність кожного зокрема. Перший варіант привабливий тим, що за цих умов забезпечується автоматизм відповідальності страховика, що є суттєвим гарантом повернення кредитних засобів, і встановлюється пільгова тарифна ставка. Але в умовах нестабільної економічної ситуації доцільніше страхувати кредити з відсотками кожного позичальника зокрема.

Страхувальник має право застрахувати тільки суму основного боргу або суму виданого кредиту з відсотками.

За умови страхування кредиту та відсотків за нього страховик з часу настання страхового випадку виплачує страхувальнику відшкодування в розмірі від 50 до 90% непогашених боржником платежів та відсотків за них.

Страхова сума встановлюється пропорційно визначеному в договорі страхування відсотку відповідальності страховика щодо всієї суми заборгованості (включно з платою за користування кредитом), яку належить повернути за умовами кредитного договору.

Приклад.

Позичальник по закінченні терміну страхування не повернув банку ні боргу, ні процентів за користування кредитом. Сума кредиту дорівнює 10 млн. грн.

Строк — 3 місяці. Плата за кредит — 60% річних. Відповідальність страховика становить 80%.

Розмір заборгованості дорівнює; $10 + ((10 \cdot 60)/100) : 4 = 10 + 1,5 = 11,5$ млн. грн.

Страхове відшкодування становить:

$(11,5 \cdot 80) / 100 = 9,2$ млн. грн.

2,3 млн. грн. (11,5 - 9,2) — збитки страхувальника.

Страховик зобов'язаний виплатити страхувальнику відшкодування протягом тієї кількості днів після настання страхового випадку, яка зазначена в Правилах. Після отримання банком страхового відшкодування він передає право вимоги на відшкодування збитків, спричинених боржником у межах виплаченого йому страхового відшкодування,

страховику. Передача права вимоги супроводжується документами, необхідними для реалізації цього права.

Якщо це право страховик не може реалізувати з вини страхувальника (прострочено претензійну заяву і т. ін.), то страховик звільняється від зобов'язання виплачувати відшкодування. А якщо виплату вже здійснено, банк зобов'язаний повернути це відшкодування страховику.

Б. Страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту

Страхувальником з даного виду страхування є підприємства, установи та організації. Страховик — страхова компанія.

Об'єкт страхування — відповідальність позичальника перед банком, що надає кредит, за вчасне і повне погашення кредиту, включаючи плату за користування ним.

Правила та умови страхування аналогічні правилам та умовам страхування ризику непогашених кредитів.

Страхувальник подає заяву в двох примірниках, копію кредитного договору, довідку про погашення кредиту.

Страховик визначає страхові платежі, які мають бути сплачені страхувальником одноразово. Днем сплати вважається день списання коштів з рахунка страхувальника.

Відповідальність страховика виникає при неповерненні боржником банку-кредитору суми впродовж трьох днів після настання строку платежу, обумовленого договором.

Відповідальність страховика коливається теж у межах 50—90%.

Страхова сума встановлюється пропорційно частці відповідальності страховика, обумовленої в договорі, до суми заборгованості.

Страхування кредитних ризиків у розвинених країнах світу передбачає як обов'язкову умову так зване супутнє страхування. Зміст його полягає в тому, що позичальник кредиту або покупець товару в кредит на строк надання кредиту страхує життя, працездатність, дожиття до закінчення строку договору. Даний вид страхування застосовується і при заставі майна. Це означає, що на строк дії кредиту страхується позичальник.

При укладанні страхових договорів з обох видів страхування відповідальності враховують платоспроможність позичальника.

Під кредитоспроможністю розуміють наявність у суб'єкта господарювання передумов, необхідних для отримання кредиту, та здатності повернути наданий кредит у строк. Висновок про кредитоспроможність роблять на основі аналізу: ретельності його розрахунків за раніше

страховику. Передача права вимоги супроводжується документами, необхідними для реалізації цього права.

Якщо це право страховик не може реалізувати з вини страхувальника (прострочено претензійну заяву і т. ін.), то страховик звільняється від зобов'язання виплачувати відшкодування. А якщо виплату вже здійснено, банк зобов'язаний повернути це відшкодування страховику.

Б. Страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту

Страхувальником з даного виду страхування є підприємства, установи та організації. Страховик — страхова компанія.

Об'єкт страхування — відповідальність позичальника перед банком, що надає кредит, за вчасне і повне погашення кредиту, включаючи плату за користування ним.

Правила та умови страхування аналогічні правилам та умовам страхування ризику непогашених кредитів.

Страхувальник подає заяву в двох примірниках, копію кредитного договору, довідку про погашення кредиту.

Страховик визначає страхові платежі, які мають бути сплачені страхувальником одноразово. Днем сплати вважається день списання коштів з рахунка страхувальника.

Відповідальність страховика виникає при неповерненні боржником банку-кредитору суми впродовж трьох днів після настання строку платежу, обумовленого договором.

Відповідальність страховика коливається теж у межах 50—90%.

Страхова сума встановлюється пропорційно частці відповідальності страховика, обумовленої в договорі, до суми заборгованості.

Страхування кредитних ризиків у розвинених країнах світу передбачає як обов'язкову умову так зване супутнє страхування. Зміст його полягає в тому, що позичальник кредиту або покупець товару в кредит на строк надання кредиту страхує життя, працездатність, дожиття до закінчення строку договору. Даний вид страхування застосовується і при заставі майна. Це означає, що на строк дії кредиту страхується позичальник.

При укладанні страхових договорів з обох видів страхування відповідальності враховують платоспроможність позичальника.

Під кредитоспроможністю розуміють наявність у суб'єкта господарювання передумов, необхідних для отримання кредиту, та здатності повернути наданий кредит у строк. Висновок про кредитоспроможність роблять на основі аналізу: ретельності його розрахунків за раніше

отримані кредити, поточного фінансового стану, здатності мобілізувати за необхідності грошові засоби з різних джерел, тобто рівня ліквідності.

Банк, приймаючи рішення про надання кредиту, визначає ступінь ризику, який він готовий взяти на себе, та розмір кредиту, який може надати.

В. Страхування депозитів

Страхування депозитів полягає у створенні системи захисту грошових вкладів, що знаходяться на депозитних рахунках у комерційних банках, на випадок банкрутства цих банків. Система депозитного страхування (СДС) породжена дворівневою банківською системою і функціонує практично в усіх країнах з розвинутою ринковою економікою. Цікаво, що потреба в її створенні виникла в умовах глибокого кризового стану економіки. Запровадження СДС настільки важливе для вирішення цілої низки економічних та соціальних проблем, що в США цю подію в економічному житті країни ХХ століття оцінюють як другу за своєю значимістю після створення Федеральної Резервної Системи (ФРС).

Не дивно, що потреба створення СДС виникла і в Україні в період глибокої економічної кризи.

Система страхування депозитів покликана вирішити два головних завдання:

захистити насамперед дрібних вкладників від фінансових втрат;
запобігти масовому вилученню вкладів, коли банк перебуває у тяжкому фінансовому становищі.

Окрім цього, СДС виконує цілу низку допоміжних завдань:

а) розмежує відповідальність комерційних банків за рівень ризикованості операцій, які вони виконують, та відповідальність потенційного клієнта за вибір надійного банку;

б) СДС може надати допомогу банкам, що опинилися в тяжкому фінансовому становищі, а саме:

провести злиття банку, що перебуває в тяжкому фінансовому становищі, з іншим, сильнішим, банком;

поручитися за цей банк, перерахувавши на його рахунки певну грошову суму;

забезпечити механізми та процедури проведення банківських банкрутств.

СДС може здійснюватись на різних засадах.

1. За характером вимог щодо участі комерційних банків у СДС вона може бути: обов'язкова (всі комерційні банки повинні бути учасниками

отримані кредити, поточного фінансового стану, здатності мобілізувати за необхідності грошові засоби з різних джерел, тобто рівня ліквідності.

Банк, приймаючи рішення про надання кредиту, визначає ступінь ризику, який він готовий взяти на себе, та розмір кредиту, який може надати.

В. Страхування депозитів

Страхування депозитів полягає у створенні системи захисту грошових вкладів, що знаходяться на депозитних рахунках у комерційних банках, на випадок банкрутства цих банків. Система депозитного страхування (СДС) породжена дворівневою банківською системою і функціонує практично в усіх країнах з розвинутою ринковою економікою. Цікаво, що потреба в її створенні виникла в умовах глибокого кризового стану економіки. Запровадження СДС настільки важливе для вирішення цілої низки економічних та соціальних проблем, що в США цю подію в економічному житті країни ХХ століття оцінюють як другу за своєю значимістю після створення Федеральної Резервної Системи (ФРС).

Не дивно, що потреба створення СДС виникла і в Україні в період глибокої економічної кризи.

Система страхування депозитів покликана вирішити два головних завдання:

захистити насамперед дрібних вкладників від фінансових втрат;
запобігти масовому вилученню вкладів, коли банк перебуває у тяжкому фінансовому становищі.

Окрім цього, СДС виконує цілу низку допоміжних завдань:

а) розмежує відповідальність комерційних банків за рівень ризикованості операцій, які вони виконують, та відповідальність потенційного клієнта за вибір надійного банку;

б) СДС може надати допомогу банкам, що опинилися в тяжкому фінансовому становищі, а саме:

провести злиття банку, що перебуває в тяжкому фінансовому становищі, з іншим, сильнішим, банком;

поручитися за цей банк, перерахувавши на його рахунки певну грошову суму;

забезпечити механізми та процедури проведення банківських банкрутств.

СДС може здійснюватись на різних засадах.

1. За характером вимог щодо участі комерційних банків у СДС вона може бути: обов'язкова (всі комерційні банки повинні бути учасниками

СДС); добровільна (за бажанням банків) та змішана (в СІЛА держава зобов'язує всі банки, котрі входять до ФРС, бути учасниками СДС, а для тих, що перебувають поза межами ФРС, встановлює певні вимоги, дотримання яких є необхідною умовою для членства в СДС).

Обов'язкова СДС приваблива тим, що, охоплюючи всі банки, забезпечує однакові гарантії клієнтам усіх банків. Недоліком її є слабка відповідальність клієнта щодо вибору надійних банків.

Добровільна СДС приваблива своєю демократичністю. Вона ґрунтується не на законі, а на договорі і дає змогу уникнути значних суперечок між банками та державою.

Недоліком її є позбавлення частини клієнтів надійного захисту через СДС.

Змішана система має переваги перед двома попередніми в тому, що вона прагне попередити ситуації, коли банки, що ефективно функціонують, сплачували б страхові внески, які використовувалися б на відшкодування витрат банків, управління котрими здійснювалось недостатньо ефективно. Недолік у неї той самий, що і в попередньої системи.

2. За обсягом страхового захисту вона може бути повна, обмежена та дискреційна.

Якщо СДС ґрунтується на принципі повного страхового захисту депозитів комерційних банків, вона тим самим підвищує довіру клієнтів до банків, стимулює вкладення тимчасово вільних грошових засобів суб'єктів громадського життя на депозитні рахунки та стримує прагнення їх масово вилучати вклади в період кризових ситуацій у банківській системі. Негативною ознакою системи повного захисту є те, що вона стимулює банки займатись надмірно високоризиковою діяльністю, і СДС може зазнати досить суттєвих збитків.

Обмежена відповідальність СДС передбачає повний захист дрібних вкладників, які не можуть та й не повинні знати всіх тонкощів вибору надійності банку, та обмежений захист великих вкладників, які з огляду на своє становище зобов'язані нести відповідальність за вибір банку, котрому вони довіряють досить значні капітали. І в цьому перевага даної системи захисту. Недоліком її є те, що в умовах високого рівня інфляції важко визначити мінімальний рівень повного покриття.

Дискреційна (гнучка) відповідальність СДС може розглядатись як обмежена, але це пов'язано з тим, що в кризові періоди банківської системи база страхової відповідальності СДС розширюється, а в період її стабілізації — звужується. Перевагою цієї системи є гнучкість реагування на зміни економічної ситуації, а недоліком — примусовість стра-

СДС); добровільна (за бажанням банків) та змішана (в СІЛА держава зобов'язує всі банки, котрі входять до ФРС, бути учасниками СДС, а для тих, що перебувають поза межами ФРС, встановлює певні вимоги, дотримання яких є необхідною умовою для членства в СДС).

Обов'язкова СДС приваблива тим, що, охоплюючи всі банки, забезпечує однакові гарантії клієнтам усіх банків. Недоліком її є слабка відповідальність клієнта щодо вибору надійних банків.

Добровільна СДС приваблива своєю демократичністю. Вона ґрунтується не на законі, а на договорі і дає змогу уникнути значних суперечок між банками та державою.

Недоліком її є позбавлення частини клієнтів надійного захисту через СДС.

Змішана система має переваги перед двома попередніми в тому, що вона прагне попередити ситуації, коли банки, що ефективно функціонують, сплачували б страхові внески, які використовувалися б на відшкодування витрат банків, управління котрими здійснювалось недостатньо ефективно. Недолік у неї той самий, що і в попередньої системи.

2. За обсягом страхового захисту вона може бути повна, обмежена та дискреційна.

Якщо СДС ґрунтується на принципі повного страхового захисту депозитів комерційних банків, вона тим самим підвищує довіру клієнтів до банків, стимулює вкладення тимчасово вільних грошових засобів суб'єктів громадського життя на депозитні рахунки та стримує прагнення їх масово вилучати вклади в період кризових ситуацій у банківській системі. Негативною ознакою системи повного захисту є те, що вона стимулює банки займатись надмірно високоризиковою діяльністю, і СДС може зазнати досить суттєвих збитків.

Обмежена відповідальність СДС передбачає повний захист дрібних вкладників, які не можуть та й не повинні знати всіх тонкощів вибору надійності банку, та обмежений захист великих вкладників, які з огляду на своє становище зобов'язані нести відповідальність за вибір банку, котрому вони довіряють досить значні капітали. І в цьому перевага даної системи захисту. Недоліком її є те, що в умовах високого рівня інфляції важко визначити мінімальний рівень повного покриття.

Дискреційна (гнучка) відповідальність СДС може розглядатись як обмежена, але це пов'язано з тим, що в кризові періоди банківської системи база страхової відповідальності СДС розширюється, а в період її стабілізації — звужується. Перевагою цієї системи є гнучкість реагування на зміни економічної ситуації, а недоліком — примусовість стра-

хової відповідальності (адміністративним шляхом), що подекуди порушує інтереси окремих банків.

3. За принципом визначення ставки платежів до СДС вона може ґрунтуватися на фіксованій та диференційованій ставках. Диференційована ставка може обумовлюватись двома чинниками;

фінансовим станом та ступенем ризиковості операцій;
поточною величиною фонду СДС та обсягами необхідних виплат.

При фіксованій ставці платежі до СДС прив'язуються, як правило, до обсягу депозитів, які підлягають страхуванню. Вона приваблива своєю простотою, а вразлива тим, що банки з різним рівнем ризику здійснюваних ними операцій вносять однакові платежі.

Якщо ставка платежу ґрунтується на диференціації платежів за фінансовим станом та ризиковістю, то вона визначається для кожного банку окремо залежно від рівня фінансового стану ліквідності та ризиковості. Перевагою такого варіанта є справедливий підхід до формування фондів СДС. Хто більше ризикує — більше платить, бо має більше шансів потрапити в страхову ситуацію.

Недоліком є труднощі з оцінюванням СДС рівня ризиковості банківської діяльності та контролем за його зміною.

І, зрештою, СДС, що ґрунтується на диференціації страхових платежів, в основі якої лежать величина фонду СДС та обсяги виплат із нього, приваблива для самої СДС тим, що дає їй можливість уникнути значних збитків, а для страхувальників — тим, що не «збуджує» у них надмірних апетитів вирішувати свої проблеми за рахунок СДС. Недоліком її є те, що недостатність фондів СДС може бути наслідком не тільки помилок, допущених управліннями банків, а й результатом прорахунків управлінців фонду СДС, а економічну відповідальність в обох випадках несуть банки.

4. За мірою участі держави у фінансовому забезпеченні страхових виплат СДС може створюватись як відкрита кредитна лінія центрального банку (ЦБ) не тільки на основі певних державних гарантій, а й тоді, коли їх немає.

У першому варіанті передбачається наявність відкритої ЦБ кредитної лінії на користь СДС, якою вона може скористатися за умови, що власних поточних засобів не вистачає для виконання її функції. Система страхування депозитів, яка ґрунтується на використанні подібних державних гарантій, приваблива як для банків, так і для СДС, оскільки вона гарантує платоспроможність СДС без додаткового залучення банківських засобів до фонду або без додаткового обмеження відповідаль-

хової відповідальності (адміністративним шляхом), що подекуди порушує інтереси окремих банків.

3. За принципом визначення ставки платежів до СДС вона може ґрунтуватися на фіксованій та диференційованій ставках. Диференційована ставка може обумовлюватись двома чинниками;

фінансовим станом та ступенем ризиковості операцій;
поточною величиною фонду СДС та обсягами необхідних виплат.

При фіксованій ставці платежі до СДС прив'язуються, як правило, до обсягу депозитів, які підлягають страхуванню. Вона приваблива своєю простотою, а вразлива тим, що банки з різним рівнем ризику здійснюваних ними операцій вносять однакові платежі.

Якщо ставка платежу ґрунтується на диференціації платежів за фінансовим станом та ризиковістю, то вона визначається для кожного банку окремо залежно від рівня фінансового стану ліквідності та ризиковості. Перевагою такого варіанта є справедливий підхід до формування фондів СДС. Хто більше ризикує — більше платить, бо має більше шансів потрапити в страхову ситуацію.

Недоліком є труднощі з оцінюванням СДС рівня ризиковості банківської діяльності та контролем за його зміною.

І, зрештою, СДС, що ґрунтується на диференціації страхових платежів, в основі якої лежать величина фонду СДС та обсяги виплат із нього, приваблива для самої СДС тим, що дає їй можливість уникнути значних збитків, а для страхувальників — тим, що не «збуджує» у них надмірних апетитів вирішувати свої проблеми за рахунок СДС. Недоліком її є те, що недостатність фондів СДС може бути наслідком не тільки помилок, допущених управліннями банків, а й результатом прорахунків управлінців фонду СДС, а економічну відповідальність в обох випадках несуть банки.

4. За мірою участі держави у фінансовому забезпеченні страхових виплат СДС може створюватись як відкрита кредитна лінія центрального банку (ЦБ) не тільки на основі певних державних гарантій, а й тоді, коли їх немає.

У першому варіанті передбачається наявність відкритої ЦБ кредитної лінії на користь СДС, якою вона може скористатися за умови, що власних поточних засобів не вистачає для виконання її функції. Система страхування депозитів, яка ґрунтується на використанні подібних державних гарантій, приваблива як для банків, так і для СДС, оскільки вона гарантує платоспроможність СДС без додаткового залучення банківських засобів до фонду або без додаткового обмеження відповідаль-

ності його перед страхувальниками. Безумовно, це в інтересах банків — членів СДС, а також підвищує довіру до СДС (інтерес депозитної системи страхування). Недоліком є те, що держава покриває збитки, пов'язані з недоліками в діяльності банків чи організації, яка займається страхуванням депозитів, що не стимулює їх дбати про ефективність власного функціонування.

У другому варіанті фінансові можливості СДС обмежені надходженнями від банків-учасників та рівнем ефективності розміщення засобів фонду його управлінським апаратом. Перевагою цього варіанта є здійснення діяльності без інфляційних чинників, а недоліком — загроза витрат з боку страхувальників у результаті низької ефективності роботи керівників СДС.

Досвід країн, які досить тривалий час апробували СДС, показує: не може бути в одному варіанті системи, прийнятої й однаково ефективною на всі часи. Отже, незважаючи на те, на яких засадах ґрунтуватиметься СДС, вона, врешті-решт, має бути гнучкою, здатною пристосовуватись до конкретних економічних умов.

Страхування депозитів для України — справа нова, але те, що формування її розпочалося, — явище, безумовно, позитивне. Значення цього явища для економіки важко переоцінити. Країна, котра не може подолати кризу неплатежів, не має механізму захисту тимчасово вільних грошових засобів населення, які воно довіряє банкам. За чинним в Україні законодавством у разі банкрутства банку в першу чергу покриваються борги перед бюджетом, в другу — перед юридичними особами і в останню — перед фізичними особами. Тим, хто в черзі останній, як правило, цих засобів не вистачає. З метою захисту інтересів фізичних осіб — депозиторів комерційних банків, котрі найменше обізнані з тонкощами банківської справи, було започатковано обов'язкове страхування депозитів фізичних осіб в Україні, яке регламентувалось постановою НБУ від 28 травня 1996 р. № 125 «Про тимчасовий порядок формування комерційними банками фонду страхування вкладів фізичних осіб».

Організаційною структурою, покликаною здійснювати цей вид страхування в Україні, є Міжбанківський фонд обов'язкового страхування вкладів фізичних осіб.

Запровадження страхового захисту депозиторів — фізичних осіб уже раз спіткнулося об «камінь» неузгодженості його із чинним законодавством. Ця спроба датується лютим 1996 р. І хоч вона завершилась невдало, про цей механізм варто згадати, оскільки він являє певний ін-

ності його перед страхувальниками. Безумовно, це в інтересах банків — членів СДС, а також підвищує довіру до СДС (інтерес депозитної системи страхування). Недоліком є те, що держава покриває збитки, пов'язані з недоліками в діяльності банків чи організації, яка займається страхуванням депозитів, що не стимулює їх дбати про ефективність власного функціонування.

У другому варіанті фінансові можливості СДС обмежені надходженнями від банків-учасників та рівнем ефективності розміщення засобів фонду його управлінським апаратом. Перевагою цього варіанта є здійснення діяльності без інфляційних чинників, а недоліком — загроза витрат з боку страхувальників у результаті низької ефективності роботи керівників СДС.

Досвід країн, які досить тривалий час апробували СДС, показує: не може бути в одному варіанті системи, прийнятої й однаково ефективною на всі часи. Отже, незважаючи на те, на яких засадах ґрунтуватиметься СДС, вона, врешті-решт, має бути гнучкою, здатною пристосовуватись до конкретних економічних умов.

Страхування депозитів для України — справа нова, але те, що формування її розпочалося, — явище, безумовно, позитивне. Значення цього явища для економіки важко переоцінити. Країна, котра не може подолати кризу неплатежів, не має механізму захисту тимчасово вільних грошових засобів населення, які воно довіряє банкам. За чинним в Україні законодавством у разі банкрутства банку в першу чергу покриваються борги перед бюджетом, в другу — перед юридичними особами і в останню — перед фізичними особами. Тим, хто в черзі останній, як правило, цих засобів не вистачає. З метою захисту інтересів фізичних осіб — депозиторів комерційних банків, котрі найменше обізнані з тонкощами банківської справи, було започатковано обов'язкове страхування депозитів фізичних осіб в Україні, яке регламентувалось постановою НБУ від 28 травня 1996 р. № 125 «Про тимчасовий порядок формування комерційними банками фонду страхування вкладів фізичних осіб».

Організаційною структурою, покликаною здійснювати цей вид страхування в Україні, є Міжбанківський фонд обов'язкового страхування вкладів фізичних осіб.

Запровадження страхового захисту депозиторів — фізичних осіб уже раз спіткнулося об «камінь» неузгодженості його із чинним законодавством. Ця спроба датується лютим 1996 р. І хоч вона завершилась невдало, про цей механізм варто згадати, оскільки він являє певний ін-

терес, як мінімум, з двох причин. По-перше, навіть негативний досвід дуже цінний для тих країн, які ще не мають СДС. По-друге, важлива логіка процесу становлення механізму страхування депозитів.

Формування страхового фонду передбачало такий механізм. По-перше, всі комерційні банки мають бути учасниками страхування депозитів фізичних осіб. По-друге, банки повинні сплатити перший внесок у розмірі 1 % статутного фонду банку станом на 1 лютого 1996 р. до березня цього ж року. У разі порушення цієї вимоги НБУ мав застосувати санкцію у вигляді підвищення норми обов'язкових резервів.

Після першого внеску банки мають робити щоквартальні відрахування в розмірі 0,5% залишків вкладів фізичних осіб. У разі нагромадження такої суми страхових внесків, яка гарантуватиме відшкодування розміру вкладів, перерахування страхових внесків до страхового фонду припиняється і поновлюється у разі зростання розміру залишків вкладів.

У разі банкрутства банку, фізичним особам, котрі мали депозитний рахунок у ньому, сплачується відшкодування в межах фактичних залишків вкладів на дату визнання банку банкрутом або прийняття рішення про його ліквідацію.

Відшкодування здійснюють у безготівковій формі, перераховуючи відповідні суми на рахунок вкладника у зазначений ним у заяві комерційний банк України.

Право на відшкодування мають усі фізичні особи (резиденти і нерезиденти), котрі мають ощадні вклади, депозити, ощадні сертифікати до запитання, строкові та інші вклади як у національній, так і в іноземній валюті. Валютні вклади відшкодовуватимуться в національній валюті за курсом НБУ.

Реалізацію цієї постанови НБУ призупинено з огляду на необхідність врегулювання цілої низки проблем, які виникли у зв'язку із запровадженням обов'язкового страхування депозитів:

відрахування банками коштів у страховий Міжбанківський фонд погіршували рівень ліквідності банків;

розраховуючи рівень нарахування клієнтам закладами, банки не брали до уваги витрат, пов'язаних із формуванням цього фонду;

Відрахування до страхового фонду має бути віднесено до витрат комерційних банків і не оподатковуватися, але це суперечило б чинному податковому законодавству.

Постанова № 125 правління НБУ свідчить про спробу лібералізувати попередню постанову. В ній пропонується такий механізм страхування депозитів.

терес, як мінімум, з двох причин. По-перше, навіть негативний досвід дуже цінний для тих країн, які ще не мають СДС. По-друге, важлива логіка процесу становлення механізму страхування депозитів.

Формування страхового фонду передбачало такий механізм. По-перше, всі комерційні банки мають бути учасниками страхування депозитів фізичних осіб. По-друге, банки повинні сплатити перший внесок у розмірі 1 % статутного фонду банку станом на 1 лютого 1996 р. до березня цього ж року. У разі порушення цієї вимоги НБУ мав застосувати санкцію у вигляді підвищення норми обов'язкових резервів.

Після першого внеску банки мають робити щоквартальні відрахування в розмірі 0,5% залишків вкладів фізичних осіб. У разі нагромадження такої суми страхових внесків, яка гарантуватиме відшкодування розміру вкладів, перерахування страхових внесків до страхового фонду припиняється і поновлюється у разі зростання розміру залишків вкладів.

У разі банкрутства банку, фізичним особам, котрі мали депозитний рахунок у ньому, сплачується відшкодування в межах фактичних залишків вкладів на дату визнання банку банкрутом або прийняття рішення про його ліквідацію.

Відшкодування здійснюють у безготівковій формі, перераховуючи відповідні суми на рахунок вкладника у зазначений ним у заяві комерційний банк України.

Право на відшкодування мають усі фізичні особи (резиденти і нерезиденти), котрі мають ощадні вклади, депозити, ощадні сертифікати до запитання, строкові та інші вклади як у національній, так і в іноземній валюті. Валютні вклади відшкодовуватимуться в національній валюті за курсом НБУ.

Реалізацію цієї постанови НБУ призупинено з огляду на необхідність врегулювання цілої низки проблем, які виникли у зв'язку із запровадженням обов'язкового страхування депозитів:

відрахування банками коштів у страховий Міжбанківський фонд погіршували рівень ліквідності банків;

розраховуючи рівень нарахування клієнтам закладами, банки не брали до уваги витрат, пов'язаних із формуванням цього фонду;

Відрахування до страхового фонду має бути віднесено до витрат комерційних банків і не оподатковуватися, але це суперечило б чинному податковому законодавству.

Постанова № 125 правління НБУ свідчить про спробу лібералізувати попередню постанову. В ній пропонується такий механізм страхування депозитів.

Фонд страхування створюється комерційними банками за рахунок придбання ними державних цінних паперів та передачі їх на зберігання НБУ.

У разі ліквідації банків НБУ розблоковує державні цінні папери, і кошти від їх реалізації передаються в розпорядження ліквідаційної комісії. Вона здійснює відшкодування фізичним особам, котрі мають депозитні рахунки в банку, який підлягає ліквідації, у безготівковій формі на рахунок банку або готівкою. Передбачається, що фонд страхування депозитів фізичних осіб буде надійним гарантом для вкладників щодо відшкодування їхніх грошових засобів у разі ліквідації або банкрутства банків.

Акумуляовані комерційним банком грошові засоби використовують для надання кредиту підприємствам та установам, вони не вивільнені для одноразового викупу на встановлену НБУ суму державних цінних паперів, отже, цей процес може здійснюватись поступово.

Депозитне страхування, з одного боку, захищає інтереси вкладника, з іншого, воно може призвести до зменшення відсотка за депозитними вкладками та зростання плати за кредит.

7.3. Участь комерційних банків у корпоративному недержавному пенсійному страхуванні громадян

Банкіри і фінансові посередники закидають керівників великих підприємств пропозиціями допомогти у створенні пенсійних фондів. Найспритніші топ-менеджери вже оцінили переваги нових фінансових закладів і готові організувати фонди власними силами. Для банків і великих підприємств організація фонду — це передусім отримання дешевих фінансових ресурсів за рахунок залучення в учасники НПФ власних працівників. Досвід Росії свідчить, що за нетривалий час учасниками НПФ стали 4 млн. осіб, а обсяг їхніх активів сягнув позначки \$2 млрд. Основою для створення пенсійних фондів є прийнятий Закон «Про недержавне пенсійне забезпечення». Після того як документ підписав Президент, з'явилися й перші заяви про плани створення недержавних пенсійних фондів. Однак для їхнього втілення необхідно було ще внести зміни до Закону про оподаткування прибутку підприємств.

Фонд страхування створюється комерційними банками за рахунок придбання ними державних цінних паперів та передачі їх на зберігання НБУ.

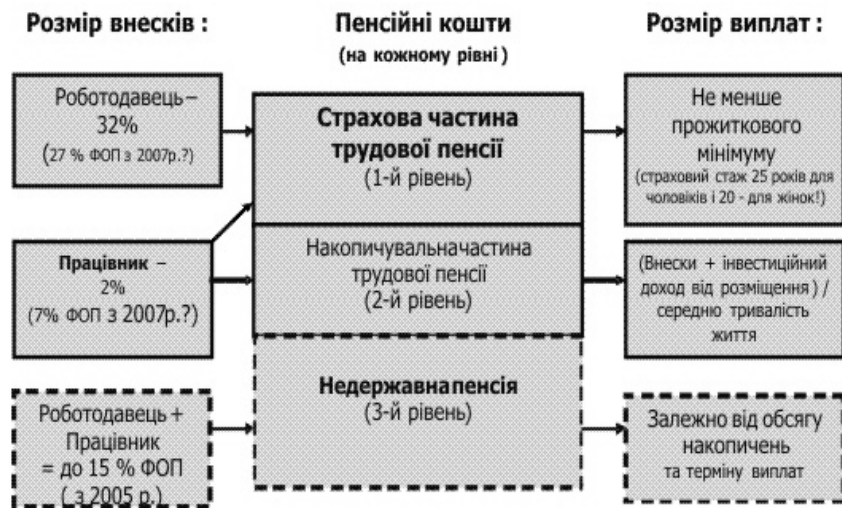
У разі ліквідації банків НБУ розблоковує державні цінні папери, і кошти від їх реалізації передаються в розпорядження ліквідаційної комісії. Вона здійснює відшкодування фізичним особам, котрі мають депозитні рахунки в банку, який підлягає ліквідації, у безготівковій формі на рахунок банку або готівкою. Передбачається, що фонд страхування депозитів фізичних осіб буде надійним гарантом для вкладників щодо відшкодування їхніх грошових засобів у разі ліквідації або банкрутства банків.

Акумуляовані комерційним банком грошові засоби використовують для надання кредиту підприємствам та установам, вони не вивільнені для одноразового викупу на встановлену НБУ суму державних цінних паперів, отже, цей процес може здійснюватись поступово.

Депозитне страхування, з одного боку, захищає інтереси вкладника, з іншого, воно може призвести до зменшення відсотка за депозитними вкладками та зростання плати за кредит.

7.3. Участь комерційних банків у корпоративному недержавному пенсійному страхуванні громадян

Банкіри і фінансові посередники закидають керівників великих підприємств пропозиціями допомогти у створенні пенсійних фондів. Найспритніші топ-менеджери вже оцінили переваги нових фінансових закладів і готові організувати фонди власними силами. Для банків і великих підприємств організація фонду — це передусім отримання дешевих фінансових ресурсів за рахунок залучення в учасники НПФ власних працівників. Досвід Росії свідчить, що за нетривалий час учасниками НПФ стали 4 млн. осіб, а обсяг їхніх активів сягнув позначки \$2 млрд. Основою для створення пенсійних фондів є прийнятий Закон «Про недержавне пенсійне забезпечення». Після того як документ підписав Президент, з'явилися й перші заяви про плани створення недержавних пенсійних фондів. Однак для їхнього втілення необхідно було ще внести зміни до Закону про оподаткування прибутку підприємств.

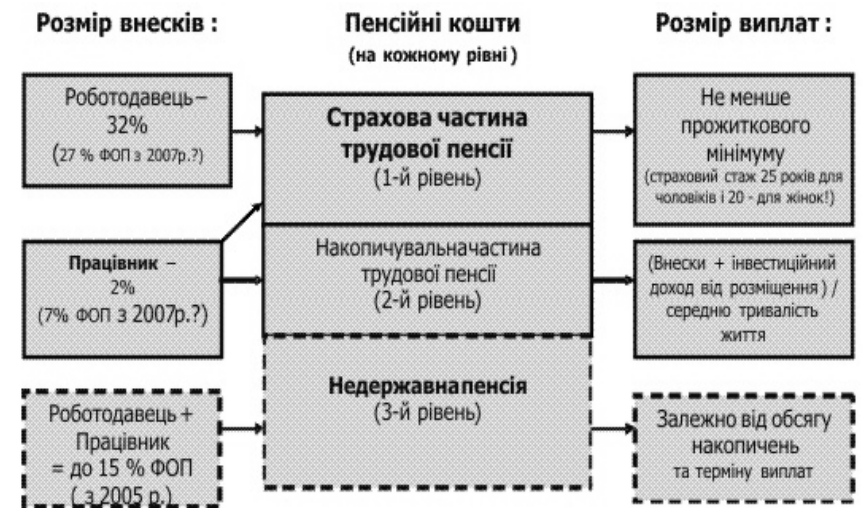

Першу спробу зроблено наприкінці 2002 року. Тоді підприємства дістали право відносити на витрати відрахування на довгострокове страхування життя своїх працівників в розмірі не більш як 15% зарплати і не вище за 6 тис. грн на рік на людину. Завдяки цьому помітно збільшилася кількість компаній зі страхування життя. А ось надання аналогічних пільг для пенсійних фондів у документі чітко обумовлено не було. Становище мав виправити багатостраждальний законопроект № 4000-1.

Банкіри першими заявили про свої плани взяти участь у недержавному пенсійному забезпеченні. Здавалося б, закон практично позбавив їх можливості залучати пенсійні кошти громадян, обмеживши обсяг коштів, що нагромаджуються на спеціальних депозитних рахунках, двома тисячами гривень.

Формуючи власну корпоративну стратегію комерційні банки фактично об'єднують її зі стратегією операційної активної діяльності. З одного боку банк стає учасником корпоративного пенсійного фонду, і другого – отримує розширення клієнтської бази за рахунок диверсифікації діяльності.

Клієнтові для забезпечення пенсійних виплат необхідно нагромадити щонайменше 100 тис. грн., а отже, відкрити рахунки в 50 банках. Однак банки побачили інші шляхи заробітку.

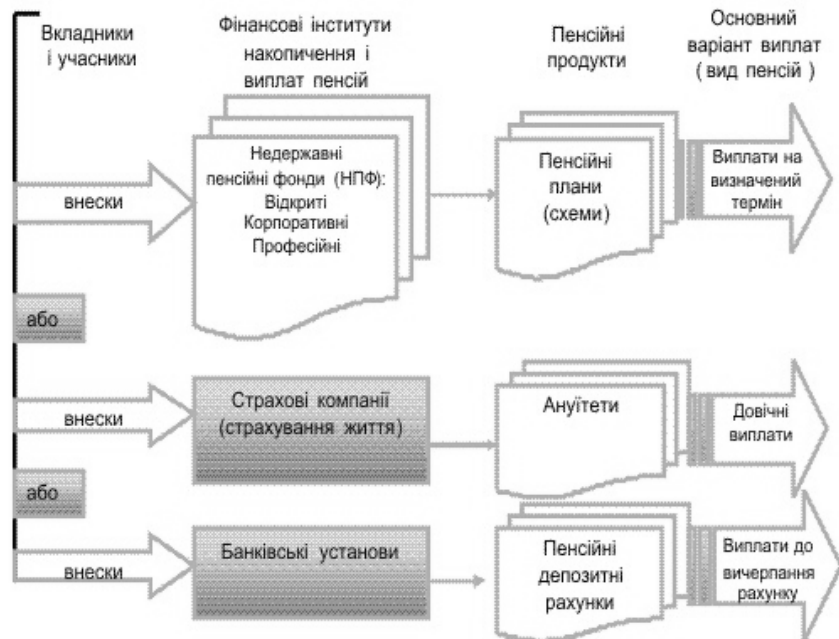

Першу спробу зроблено наприкінці 2002 року. Тоді підприємства дістали право відносити на витрати відрахування на довгострокове страхування життя своїх працівників в розмірі не більш як 15% зарплати і не вище за 6 тис. грн на рік на людину. Завдяки цьому помітно збільшилася кількість компаній зі страхування життя. А ось надання аналогічних пільг для пенсійних фондів у документі чітко обумовлено не було. Становище мав виправити багатостраждальний законопроект № 4000-1.

Банкіри першими заявили про свої плани взяти участь у недержавному пенсійному забезпеченні. Здавалося б, закон практично позбавив їх можливості залучати пенсійні кошти громадян, обмеживши обсяг коштів, що нагромаджуються на спеціальних депозитних рахунках, двома тисячами гривень.

Формуючи власну корпоративну стратегію комерційні банки фактично об'єднують її зі стратегією операційної активної діяльності. З одного боку банк стає учасником корпоративного пенсійного фонду, і другого – отримує розширення клієнтської бази за рахунок диверсифікації діяльності.

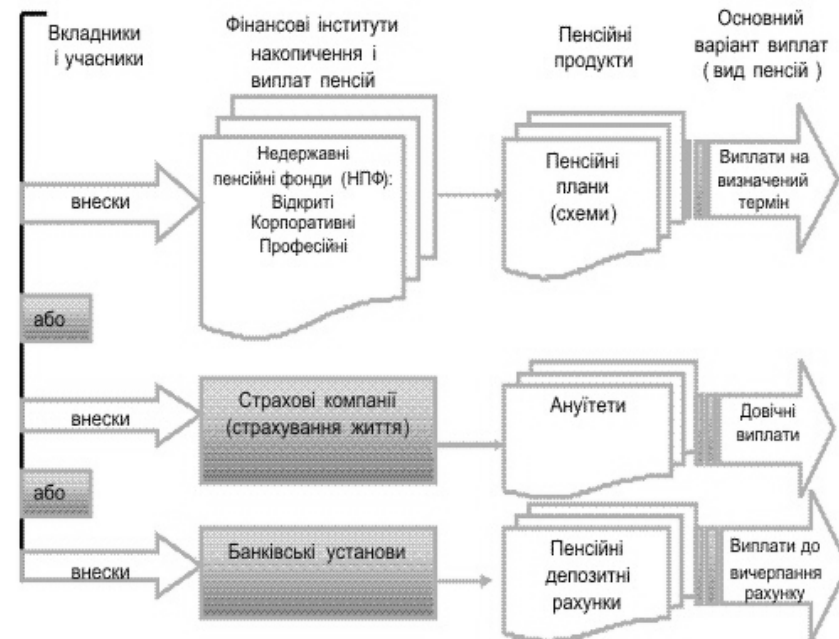
Клієнтові для забезпечення пенсійних виплат необхідно нагромадити щонайменше 100 тис. грн., а отже, відкрити рахунки в 50 банках. Однак банки побачили інші шляхи заробітку.

Це, по-перше, створення власних корпоративних пенсійних фондів з урахуванням пільг при поєднанні функцій засновника, адміністратора й керівника активами. Такий варіант надзвичайно привабливий для великих банків з тисячами добре оплачуваних працівників. Про плани створити власні корпоративні недержавні пенсійні фонди заявили банки «Хрещатик» і ВАБанк. За словами керівників цих банківських установ, створення таких фондів покликано забезпечити соціальний захист працівників банків та їхніх клієнтів.

Вкладниками відкритого пенсійного фонду, за задумом «Авалю», стануть компанії і приватні особи. Банк спільно з клієнтами збирається створити посаду адміністратора й керівника активами НПФ. Передбачається, що в адміністратора будуть свої представники у всіх обласних центрах. Як визнає Сергій Оксанич, конкурувати з банками першої десятки за клієнтів при створенні відкритого пенсійного фонду дуже складно. Мережеві банки будуть практично поза конкуренцією.

Банківські установи готові конкурувати й щодо надання послуг управління активами. За словами начальника відділу випуску фінансових

Це, по-перше, створення власних корпоративних пенсійних фондів з урахуванням пільг при поєднанні функцій засновника, адміністратора й керівника активами. Такий варіант надзвичайно привабливий для великих банків з тисячами добре оплачуваних працівників. Про плани створити власні корпоративні недержавні пенсійні фонди заявили банки «Хрещатик» і ВАБанк. За словами керівників цих банківських установ, створення таких фондів покликано забезпечити соціальний захист працівників банків та їхніх клієнтів.

Вкладниками відкритого пенсійного фонду, за задумом «Авалю», стануть компанії і приватні особи. Банк спільно з клієнтами збирається створити посаду адміністратора й керівника активами НПФ. Передбачається, що в адміністратора будуть свої представники у всіх обласних центрах. Як визнає Сергій Оксанич, конкурувати з банками першої десятки за клієнтів при створенні відкритого пенсійного фонду дуже складно. Мережеві банки будуть практично поза конкуренцією.

Банківські установи готові конкурувати й щодо надання послуг управління активами. За словами начальника відділу випуску фінансових

інструментів Укрсоцбанку Еріка Наймана, банк розглядає можливість створення компанії з управління активами НПФ, щоб надати своїм клієнтам додаткові послуги.

Іншою «пенсійною послугою» банків можуть бути консультації зі створення корпоративних фондів для клієнтів, а також послуги зберігачів.

Значним кроком розвитку банківської системи стало створення Національної системи масових електронних платежів. Це внутрішньодержавна банківська багатомітентна платіжна система масових платежів, в якій розрахунки за товари та послуги, одержання готівки та інші операції здійснюються за допомогою платіжних смарт-карток за технологією, що розроблена Національним банком України.

Метою створення НСМЕП є розроблення та впровадження в Україні відносно дешевої надійно захищеної автоматизованої системи безготівкових розрахунків, яка в основному розрахована на роботу в режимі «off-line».

З упровадженням НСМЕП громадяни України матимуть змогу оплачувати товари і послуги у безготівковій формі за допомогою смарт-карток, а також зберігати і накопичувати заощадження у банках на поточних і карткових рахунках. Таким чином, можна очікувати не лише значного розширення можливостей банківської системи України завдяки додатковому залученню коштів населення, а й забезпечення завдяки роботі НСМЕП додаткових прибутків громадян у вигляді відсотків за залишком на їхніх банківських рахунках.

Платіжні картки НСМЕП можуть мати додаткові властивості та містити інформацію, що дозволяє використовувати їх як технічний засіб для забезпечення:

- ідентифікації клієнта (посвідчення особи, пенсійне посвідчення тощо);
- послуг у страховій медицині та інших видах страхування;
- обслуговування пільгових категорій населення;
- одержання пільг у торгівлі.

У НСМЕП сьогодні реалізуються такі супутні проекти:

- «Електронний студентський квиток» разом з Міністерством освіти та науки України та НДІ «Прикладних інформаційних технологій»;
- «Пенсійна картка» (можливість виплати пенсій як з державного пенсійного фонду, так і недержавного пенсійного фонду);
- «Соціальна картка» разом з Міністерством праці та соціальної політики України;
- «Медична картка»;
- «Бонусна картка».

інструментів Укрсоцбанку Еріка Наймана, банк розглядає можливість створення компанії з управління активами НПФ, щоб надати своїм клієнтам додаткові послуги.

Іншою «пенсійною послугою» банків можуть бути консультації зі створення корпоративних фондів для клієнтів, а також послуги зберігачів.

Значним кроком розвитку банківської системи стало створення Національної системи масових електронних платежів. Це внутрішньодержавна банківська багатомітентна платіжна система масових платежів, в якій розрахунки за товари та послуги, одержання готівки та інші операції здійснюються за допомогою платіжних смарт-карток за технологією, що розроблена Національним банком України.

Метою створення НСМЕП є розроблення та впровадження в Україні відносно дешевої надійно захищеної автоматизованої системи безготівкових розрахунків, яка в основному розрахована на роботу в режимі «off-line».

З упровадженням НСМЕП громадяни України матимуть змогу оплачувати товари і послуги у безготівковій формі за допомогою смарт-карток, а також зберігати і накопичувати заощадження у банках на поточних і карткових рахунках. Таким чином, можна очікувати не лише значного розширення можливостей банківської системи України завдяки додатковому залученню коштів населення, а й забезпечення завдяки роботі НСМЕП додаткових прибутків громадян у вигляді відсотків за залишком на їхніх банківських рахунках.

Платіжні картки НСМЕП можуть мати додаткові властивості та містити інформацію, що дозволяє використовувати їх як технічний засіб для забезпечення:

- ідентифікації клієнта (посвідчення особи, пенсійне посвідчення тощо);
- послуг у страховій медицині та інших видах страхування;
- обслуговування пільгових категорій населення;
- одержання пільг у торгівлі.

У НСМЕП сьогодні реалізуються такі супутні проекти:

- «Електронний студентський квиток» разом з Міністерством освіти та науки України та НДІ «Прикладних інформаційних технологій»;
- «Пенсійна картка» (можливість виплати пенсій як з державного пенсійного фонду, так і недержавного пенсійного фонду);
- «Соціальна картка» разом з Міністерством праці та соціальної політики України;
- «Медична картка»;
- «Бонусна картка».

7.4. Співпраця комерційних банків та страхових компаній в організації авіаційного страхування

7.4.1. Сутність та регламентація проведення авіаційного страхування

Авіаційне страхування — це загальна назва комплексу майнового, особистого страхування та страхування відповідальності, яка впливає з експлуатації повітряного транспорту і захищає майнові інтереси юридичних та фізичних осіб у разі настання певних подій, визначених договором страхування або законодавством.

Розрізняють обов'язкове та добровільне авіаційне страхування. Обов'язковість низки авіаційних видів страхування обумовлена міжнародними конвенціями з цивільної авіації, до яких приєдналася Україна, та внутрішніми законодавчими актами. Воно поширюється на усіх авіаексплуатантів України як на території нашої країни, так і за її межами.

Добровільні види авіаційного страхування — це широкий спектр в основному страхування майна та страхування відповідальності різних підприємств і організацій, котрі беруть участь у функціонуванні цивільної авіації.

Авіакомпанії та аеропорти, що виступають клієнтами комерційних банків, як і будь-які юридичні особи-позичальники підлягають кредитуванню, а їх обслуговування здійснюється із врахуванням специфіки та ризиковості їх операційної діяльності. Обов'язковою умовою кредитування їх поточної діяльності виступає наявність у якості елемента застави укладеної зі страховиком угоди авіаційного страхування.

Порядок та умови проведення авіаційних видів страхування є специфічними і потребують докладного висвітлення. Це, зокрема, зумовлено такими чинниками:

- авіаційне страхування має справу з особливими, відмінними від інших видів майна ризиками;
- значний розмір страхових сум передбачає узгодження дій страховиків і перестраховиків;
- авіаційні ризики можуть тягти за собою катастрофічні та кумулятивні збитки;
- авіаційне страхування тісно пов'язане з міжнародним страховим ринком;
- авіаційне страхування регулюється як національним, так і міжнародним правом;

7.4. Співпраця комерційних банків та страхових компаній в організації авіаційного страхування

7.4.1. Сутність та регламентація проведення авіаційного страхування

Авіаційне страхування — це загальна назва комплексу майнового, особистого страхування та страхування відповідальності, яка впливає з експлуатації повітряного транспорту і захищає майнові інтереси юридичних та фізичних осіб у разі настання певних подій, визначених договором страхування або законодавством.

Розрізняють обов'язкове та добровільне авіаційне страхування. Обов'язковість низки авіаційних видів страхування обумовлена міжнародними конвенціями з цивільної авіації, до яких приєдналася Україна, та внутрішніми законодавчими актами. Воно поширюється на усіх авіаексплуатантів України як на території нашої країни, так і за її межами.

Добровільні види авіаційного страхування — це широкий спектр в основному страхування майна та страхування відповідальності різних підприємств і організацій, котрі беруть участь у функціонуванні цивільної авіації.

Авіакомпанії та аеропорти, що виступають клієнтами комерційних банків, як і будь-які юридичні особи-позичальники підлягають кредитуванню, а їх обслуговування здійснюється із врахуванням специфіки та ризиковості їх операційної діяльності. Обов'язковою умовою кредитування їх поточної діяльності виступає наявність у якості елемента застави укладеної зі страховиком угоди авіаційного страхування.

Порядок та умови проведення авіаційних видів страхування є специфічними і потребують докладного висвітлення. Це, зокрема, зумовлено такими чинниками:

- авіаційне страхування має справу з особливими, відмінними від інших видів майна ризиками;
- значний розмір страхових сум передбачає узгодження дій страховиків і перестраховиків;
- авіаційні ризики можуть тягти за собою катастрофічні та кумулятивні збитки;
- авіаційне страхування тісно пов'язане з міжнародним страховим ринком;
- авіаційне страхування регулюється як національним, так і міжнародним правом;

- для проведення операцій з авіаційного страхування потрібна розвинена спеціалізована інфраструктура;
- авіаційні ризики висувають високі вимоги до професійної підготовки фахівців, які здійснюють їх страхування.

Отже, авіаційне страхування є досить складним за своєю суттю, а його реалізація потребує від страховика особливого підходу.

Щоб страхова компанія могла здійснювати авіаційне страхування, вона має задовольняти певні неодмінні умови. Наявність професійно підготовлених фахівців-експертів. Страхова компанія, котра здійснює авіаційне страхування, повинна мати фахівців, які володіють не лише економікою страхування, а й глибокими знаннями з питань технічної експлуатації повітряних суден, сертифікації в цивільній авіації, правил виконання польотів і, безперечно, міжнародного права. Такі фахівці, як правило, аналізують інформацію, надану страхувальником перед укладанням договору страхування, і виконують функції аварійного комісара в разі настання страхового випадку. Складність сучасної авіаційної техніки та причинно-функціональний зв'язок між елементами сучасної авіаційно-транспортної системи цивільної авіації потребують від страхової компанії використання високих професіоналів цивільної авіації на постійній основі.

Наявність широкої системи перестрахування. За розміром страхових сум авіаційні ризики є одними з найбільших узагалі з усіх видів страхування (десятки, сотні мільйонів, а іноді й мільярди доларів). Звичайно, щоб розмістити такі ризики, потрібно не лише залучати фінансові можливості національного страхового ринку, а й вдаватися до послуг міжнародного страхового ринку. Таку роботу неможливо здійснити без наявності договорів перестрахування з національними страховиками та міжнародними страховими брокерами.

Наявність фахівців із міжнародного права або договорів з міжнародними юридичними компаніями. У разі настання страхового випадку в цивільній авіації, як правило, стикаються закони багатьох держав: країни, на території якої сталася подія, країни реєстрації авіаперевізника, країни — власника літака, та країн, громадяни яких постраждали в авіаційній події. Тому для врегулювання будь-якого серйозного страхового випадку з авіаційного страхування потрібні знання та грамотне застосування всіх цих законів.

Наявність актуарних розрахунків з акумуляції ризиків. Розрахунок власного утримання страховика з огляду на велику акумуляцію ризиків є необхідною умовою прийняття будь-якого ризику з авіаційного стра-

- для проведення операцій з авіаційного страхування потрібна розвинена спеціалізована інфраструктура;
- авіаційні ризики висувають високі вимоги до професійної підготовки фахівців, які здійснюють їх страхування.

Отже, авіаційне страхування є досить складним за своєю суттю, а його реалізація потребує від страховика особливого підходу.

Щоб страхова компанія могла здійснювати авіаційне страхування, вона має задовольняти певні неодмінні умови. Наявність професійно підготовлених фахівців-експертів. Страхова компанія, котра здійснює авіаційне страхування, повинна мати фахівців, які володіють не лише економікою страхування, а й глибокими знаннями з питань технічної експлуатації повітряних суден, сертифікації в цивільній авіації, правил виконання польотів і, безперечно, міжнародного права. Такі фахівці, як правило, аналізують інформацію, надану страхувальником перед укладанням договору страхування, і виконують функції аварійного комісара в разі настання страхового випадку. Складність сучасної авіаційної техніки та причинно-функціональний зв'язок між елементами сучасної авіаційно-транспортної системи цивільної авіації потребують від страхової компанії використання високих професіоналів цивільної авіації на постійній основі.

Наявність широкої системи перестрахування. За розміром страхових сум авіаційні ризики є одними з найбільших узагалі з усіх видів страхування (десятки, сотні мільйонів, а іноді й мільярди доларів). Звичайно, щоб розмістити такі ризики, потрібно не лише залучати фінансові можливості національного страхового ринку, а й вдаватися до послуг міжнародного страхового ринку. Таку роботу неможливо здійснити без наявності договорів перестрахування з національними страховиками та міжнародними страховими брокерами.

Наявність фахівців із міжнародного права або договорів з міжнародними юридичними компаніями. У разі настання страхового випадку в цивільній авіації, як правило, стикаються закони багатьох держав: країни, на території якої сталася подія, країни реєстрації авіаперевізника, країни — власника літака, та країн, громадяни яких постраждали в авіаційній події. Тому для врегулювання будь-якого серйозного страхового випадку з авіаційного страхування потрібні знання та грамотне застосування всіх цих законів.

Наявність актуарних розрахунків з акумуляції ризиків. Розрахунок власного утримання страховика з огляду на велику акумуляцію ризиків є необхідною умовою прийняття будь-якого ризику з авіаційного стра-

хування. Як правило, страховик виділяє загальну або акумульовану квоту — чітко визначену частку фінансових коштів (100%) на всі види авіаційного страхування. Визначення частки власного утримання страховика за кожним із видів потребує розрахунків. Під час розрахунків акумуляції ризику береться до уваги, що в разі катастрофи (аварії) літака, як правило, потрібно здійснювати виплати як за сам літак — пошкоджене майно (наприклад, 50 % від акумульованої квоти), так і за загиблих членів екіпажу (а їх в екіпажі 5-7 осіб — 10 % від квоти), так і за загиблих пасажирів (Ан-24 — 46/48 пасажирських місць, Ту-154 — 168 таких місць — наприклад, 20 % від квоти), вантаж, прийнятий до перевезення і за пошкоджене уламками літака майно на землі (20 % від квоти). Цілком зрозуміло, що такі актуарні розрахунки можна проводити, володіючи повною технічною інформацією про місткість та призначення повітряного судна, регіони польотів експлуатанта, статистику збитків з кожного виду та фінансові можливості страхової компанії.

Отже, можна виокремити такі особливості авіаційного страхування:

- комплектність (майнове, особисте, відповідальності);
- великі розміри страхових сум, визначених у валюті різних країн;
- дія полісів за межами України;
- значна акумуляція ризиків;
- необхідність перестраховування ризиків на міжнародному страховому ринку.

ринку.

Законодавча база авіаційного страхування. Правове забезпечення цього виду страхування дуже різноманітне. Воно містить норми міжнародних угод та конвенцій, до яких приєдналась наша держава; нормативні акти міжнародних організацій цивільної авіації, членом яких є Україна (ІКАО, ІАТА); норми внутрішніх законодавчих актів, що регулюють діяльність як цивільної авіації, так і страхування.

Розглянемо основні конвенції, що регулюють питання відповідальності повітряного перевізника щодо міжнародного перевезення пасажирів, багажу та вантажу і зрештою встановлюють вимоги до лімітів покриття в авіаційному страхуванні.

* Варшавська конвенція 1929 року та поправки до неї, відомі як Гаазький протокол 1955 року (збільшення ліміту відповідальності за смерть чи тілесні ушкодження від 125 до 250 тис. золотих франків). Офіційною мовою Конвенції є французька.

* Гвадалахарська конвенція 1961 року, яка встановлює відповідальність між фактичним авіаперевізником та перевізником за договором і

хування. Як правило, страховик виділяє загальну або акумульовану квоту — чітко визначену частку фінансових коштів (100%) на всі види авіаційного страхування. Визначення частки власного утримання страховика за кожним із видів потребує розрахунків. Під час розрахунків акумуляції ризику береться до уваги, що в разі катастрофи (аварії) літака, як правило, потрібно здійснювати виплати як за сам літак — пошкоджене майно (наприклад, 50 % від акумульованої квоти), так і за загиблих членів екіпажу (а їх в екіпажі 5-7 осіб — 10 % від квоти), так і за загиблих пасажирів (Ан-24 — 46/48 пасажирських місць, Ту-154 — 168 таких місць — наприклад, 20 % від квоти), вантаж, прийнятий до перевезення і за пошкоджене уламками літака майно на землі (20 % від квоти). Цілком зрозуміло, що такі актуарні розрахунки можна проводити, володіючи повною технічною інформацією про місткість та призначення повітряного судна, регіони польотів експлуатанта, статистику збитків з кожного виду та фінансові можливості страхової компанії.

Отже, можна виокремити такі особливості авіаційного страхування:

- комплектність (майнове, особисте, відповідальності);
- великі розміри страхових сум, визначених у валюті різних країн;
- дія полісів за межами України;
- значна акумуляція ризиків;
- необхідність перестраховування ризиків на міжнародному страховому ринку.

ринку.

Законодавча база авіаційного страхування. Правове забезпечення цього виду страхування дуже різноманітне. Воно містить норми міжнародних угод та конвенцій, до яких приєдналась наша держава; нормативні акти міжнародних організацій цивільної авіації, членом яких є Україна (ІКАО, ІАТА); норми внутрішніх законодавчих актів, що регулюють діяльність як цивільної авіації, так і страхування.

Розглянемо основні конвенції, що регулюють питання відповідальності повітряного перевізника щодо міжнародного перевезення пасажирів, багажу та вантажу і зрештою встановлюють вимоги до лімітів покриття в авіаційному страхуванні.

* Варшавська конвенція 1929 року та поправки до неї, відомі як Гаазький протокол 1955 року (збільшення ліміту відповідальності за смерть чи тілесні ушкодження від 125 до 250 тис. золотих франків). Офіційною мовою Конвенції є французька.

* Гвадалахарська конвенція 1961 року, яка встановлює відповідальність між фактичним авіаперевізником та перевізником за договором і

особливо важлива в разі врегулювання питань страхових відшкодувань при спільній експлуатації літака кількома авіаперевізниками.

* Римська конвенція — установлює ліміти відповідальності перед третіми особами всіх авіаперевізників.

* Монреальські протоколи ICAO — 1, 2, 3, 4 (International Civil Aviation Organization — Міжнародна організація цивільної авіації) замінили золотий франк на Спеціальні права запозичення (SDR — Special Drawing Right);

У травні 1999 року на дипломатичній конференції у Монреалі було укладено Конвенцію ICAO. Її мета — повністю замінити систему Варшавської конвенції. Конвенцію ICAO підписали 53 держави, а набере вона чинності після того, як її ратифікують 30 держав.

До найважливіших правових актів належать також різноманітні резолюції IATA (International Aviation Transport Association) із питань вантажних авіаперевезень; Повітряний кодекс України (1993 р.), статті 103 і 105; Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 1989 року за № 1083 «Про порядок та умови здійснення обов'язкового авіаційного страхування»; Закон України «Про страхування».

Надзвичайно важливими при укладанні договорів з авіаційного страхування є визначення й тлумачення понять і термінів як авіаційних, так і страхових. Багато спірних питань при врегулюванні страхових виплат постає через те, що терміни конвенцій перекладаються по-різному. Тому кожен законодавчий акт чи конвенція має офіційну мову, якої і дотримуються, розглядаючи питання в судах різних країн. Наприклад, у Варшавській конвенції, мовою якої є французька, вживається лише слово «aerodrome», тоді як у наступних конвенціях (IATA та ІСІО) використовується англійське «airport», хоча різниця між поняттями «аеродром» та «аеропорт» у сучасній цивільній авіації істотна.

Саме тому уніфіковані умови авіаційного страхування, що застосовуються у сучасній міжнародній системі страхування, також містять розділ термінів і понять, таких як «insured» — застрахований, страхова сума — «agreed value», військові ризики — «war risks». Потрібно пам'ятати, що при страхуванні та перестраховуванні вживаються єдині або уніфіковані умови страхування, які мають юридичну силу лише англійською мовою. Переклади цих умов будь-якими іншими мовами мають лише інформаційну функцію, тобто при розгляді спірних питань у суді пріоритет має англійська версія даного документа.

Зауважимо, що серед чотирьох підвидів авіаційного страхування обов'язковою з погляду міжнародних вимог є лише відповідальність

особливо важлива в разі врегулювання питань страхових відшкодувань при спільній експлуатації літака кількома авіаперевізниками.

* Римська конвенція — установлює ліміти відповідальності перед третіми особами всіх авіаперевізників.

* Монреальські протоколи ICAO — 1, 2, 3, 4 (International Civil Aviation Organization — Міжнародна організація цивільної авіації) замінили золотий франк на Спеціальні права запозичення (SDR — Special Drawing Right);

У травні 1999 року на дипломатичній конференції у Монреалі було укладено Конвенцію ICAO. Її мета — повністю замінити систему Варшавської конвенції. Конвенцію ICAO підписали 53 держави, а набере вона чинності після того, як її ратифікують 30 держав.

До найважливіших правових актів належать також різноманітні резолюції IATA (International Aviation Transport Association) із питань вантажних авіаперевезень; Повітряний кодекс України (1993 р.), статті 103 і 105; Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 1989 року за № 1083 «Про порядок та умови здійснення обов'язкового авіаційного страхування»; Закон України «Про страхування».

Надзвичайно важливими при укладанні договорів з авіаційного страхування є визначення й тлумачення понять і термінів як авіаційних, так і страхових. Багато спірних питань при врегулюванні страхових виплат постає через те, що терміни конвенцій перекладаються по-різному. Тому кожен законодавчий акт чи конвенція має офіційну мову, якої і дотримуються, розглядаючи питання в судах різних країн. Наприклад, у Варшавській конвенції, мовою якої є французька, вживається лише слово «aerodrome», тоді як у наступних конвенціях (IATA та ІСІО) використовується англійське «airport», хоча різниця між поняттями «аеродром» та «аеропорт» у сучасній цивільній авіації істотна.

Саме тому уніфіковані умови авіаційного страхування, що застосовуються у сучасній міжнародній системі страхування, також містять розділ термінів і понять, таких як «insured» — застрахований, страхова сума — «agreed value», військові ризики — «war risks». Потрібно пам'ятати, що при страхуванні та перестраховуванні вживаються єдині або уніфіковані умови страхування, які мають юридичну силу лише англійською мовою. Переклади цих умов будь-якими іншими мовами мають лише інформаційну функцію, тобто при розгляді спірних питань у суді пріоритет має англійська версія даного документа.

Зауважимо, що серед чотирьох підвидів авіаційного страхування обов'язковою з погляду міжнародних вимог є лише відповідальність

повітряного перевізника перед третіми особами, пасажирями, власниками багажу, вантажу та пошти. В Україні обов'язковість страхування повітряних суден та членів екіпажу встановлено лише внутрішнім законодавством.

Кожна держава світу може встановлювати межі (ліміти) відповідальності авіаційного перевізника під час виконання польотів на її території. Наведемо, наприклад, вимоги щодо ліміту відповідальності перед третіми особами (для літака типу Іл-76, у мільйонах доларів) у деяких країнах Європи: Німеччина — ліміт 75; Швейцарія — 42,5; Данія — 3; Італія — 2.

Авіаційний перевізник зобов'язаний виконувати вимоги країн щодо мінімального страхового захисту, а страховик — забезпечити таке покриття. Як бачимо, ці страхові суми досить значні. Нерідко авіаперевізників, особливо з країн СНД, перевіряють інспектори цивільної авіації в аеропортах, зокрема у Німеччині та Швейцарії. При отриманні дозволу на політ авіаційна влада вимагає надання відповідного полісу страхування з достатнім (згідно з вимогами відповідної країни) страховим покриттям.

* Обов'язковість авіаційного страхування визначена міжнародними Конвенціями Цивільної авіації, до яких приєдналась Україна, Повітряним Кодексом (ст. 103), Законом України «Про страхування» (ст. 7, п. 7) та Постановою КМУ «Про порядок та УМОВИ проведення обов'язкового авіаційного страхування» № 1083 від 13 липня 1998 року.

Закон «Про страхування» передбачає як обов'язковий вид: «авіаційне страхування цивільної авіації».

Що ж включає в себе це поняття — «авіаційне страхування Цивільної авіації»?

Розділ 17 Повітряного Кодексу має назву «авіаційне страхування» і ст. 103 має назву «обов'язкове страхування». Авіація є дуже сильно регламентованим сектором економіки. Під повітряним транспортом розуміють:

- 1) повітряні судна цивільної авіації, що входять до Єдиного державного реєстру цивільної авіації України;
- 2) повітряні судна та літальні апарати, що не входять до реєстру ЦА;
- 3) повітряні судна та літальні апарати, що входять до Єдиного державного реєстру військово-транспортної авіації.

З усіх вище перелічених об'єктів обов'язковому страхуванню підлягає тільки повітряний транспорт п. 1). Повітряний кодекс ЦА регламен-

повітряного перевізника перед третіми особами, пасажирями, власниками багажу, вантажу та пошти. В Україні обов'язковість страхування повітряних суден та членів екіпажу встановлено лише внутрішнім законодавством.

Кожна держава світу може встановлювати межі (ліміти) відповідальності авіаційного перевізника під час виконання польотів на її території. Наведемо, наприклад, вимоги щодо ліміту відповідальності перед третіми особами (для літака типу Іл-76, у мільйонах доларів) у деяких країнах Європи: Німеччина — ліміт 75; Швейцарія — 42,5; Данія — 3; Італія — 2.

Авіаційний перевізник зобов'язаний виконувати вимоги країн щодо мінімального страхового захисту, а страховик — забезпечити таке покриття. Як бачимо, ці страхові суми досить значні. Нерідко авіаперевізників, особливо з країн СНД, перевіряють інспектори цивільної авіації в аеропортах, зокрема у Німеччині та Швейцарії. При отриманні дозволу на політ авіаційна влада вимагає надання відповідного полісу страхування з достатнім (згідно з вимогами відповідної країни) страховим покриттям.

* Обов'язковість авіаційного страхування визначена міжнародними Конвенціями Цивільної авіації, до яких приєдналась Україна, Повітряним Кодексом (ст. 103), Законом України «Про страхування» (ст. 7, п. 7) та Постановою КМУ «Про порядок та УМОВИ проведення обов'язкового авіаційного страхування» № 1083 від 13 липня 1998 року.

Закон «Про страхування» передбачає як обов'язковий вид: «авіаційне страхування цивільної авіації».

Що ж включає в себе це поняття — «авіаційне страхування Цивільної авіації»?

Розділ 17 Повітряного Кодексу має назву «авіаційне страхування» і ст. 103 має назву «обов'язкове страхування». Авіація є дуже сильно регламентованим сектором економіки. Під повітряним транспортом розуміють:

- 1) повітряні судна цивільної авіації, що входять до Єдиного державного реєстру цивільної авіації України;
- 2) повітряні судна та літальні апарати, що не входять до реєстру ЦА;
- 3) повітряні судна та літальні апарати, що входять до Єдиного державного реєстру військово-транспортної авіації.

З усіх вище перелічених об'єктів обов'язковому страхуванню підлягає тільки повітряний транспорт п. 1). Повітряний кодекс ЦА регламен-

тує діяльність тільки повітряного транспорту п. 1), тобто повітряного транспорту, що входить до Єдиного реєстру цивільної авіації.

Повітряний кодекс у ст. 103 та Постанова КМУ № 1083 визначають порядок та умови проведення обов'язкового авіаційного страхування і включають 5 Положень:

1. Положення про порядок і умови проведення обов'язкового страхування членів екіпажу й авіаційного персоналу.

2. Положення про порядок і умови проведення обов'язкового страхування авіаційних суден.

3. Про порядок та умови проведення обов'язкового страхування відповідальності повітряного перевізника й виконавця повітряних робіт щодо відшкодування збитків, заподіяних пасажиром, багажу, пошти, вантажу, прийнятим до перевезення, іншим користувачам повітряного транспорту та третім особам.

4. Положення про порядок і умови проведення обов'язкового страхування відповідальності експлуатанта повітряного судна за збитки, які можуть бути завдані ним при виконанні авіаційних робіт.

5. Положення про порядок і умови проведення обов'язкового страхування працівників замовника авіаційних робіт, осіб, пов'язаних із забезпеченням технологічного процесу при виконанні авіаційних робіт, та пасажирів, які перевозяться за його заявкою без придбання квитків.

Зауважимо, що в 2000 році було прийнято так звану Монреальську конвенцію, де зроблено першу спробу об'єднати всі попередні та застарілі вимоги міжнародних конвенцій, що регулюють авіаційне страхування. Україна приєдналася до Монреальської конвенції, але поки що не ратифікувала її.

Закон України «Про страхування» п. 26 визначає як обов'язковий і такий вид «страхування, як відповідальність суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів». Звичайно ж суб'єктом перевезення небезпечних вантажів може бути і авіаексплуатант, і тоді він також страхує свою відповідальність в обов'язковому порядку.

Характеристика обов'язкових видів авіаційного страхування. Страхування цивільної відповідальності авіаперевізника перед пасажирами, власниками багажу, вантажу, пошти та третіми особами (Legal Aviation Third party, passenger's, baggage, cargo and mail liability). Повітряний транспорт, як і інший транспорт, може бути небезпечним для учасників перевезення і для навколишніх людей і їхнього майна. Адже після великих авіакатастроф буває, що авіакомпанія банкрутує і стає неспро-

тує діяльність тільки повітряного транспорту п. 1), тобто повітряного транспорту, що входить до Єдиного реєстру цивільної авіації.

Повітряний кодекс у ст. 103 та Постанова КМУ № 1083 визначають порядок та умови проведення обов'язкового авіаційного страхування і включають 5 Положень:

1. Положення про порядок і умови проведення обов'язкового страхування членів екіпажу й авіаційного персоналу.

2. Положення про порядок і умови проведення обов'язкового страхування авіаційних суден.

3. Про порядок та умови проведення обов'язкового страхування відповідальності повітряного перевізника й виконавця повітряних робіт щодо відшкодування збитків, заподіяних пасажиром, багажу, пошти, вантажу, прийнятим до перевезення, іншим користувачам повітряного транспорту та третім особам.

4. Положення про порядок і умови проведення обов'язкового страхування відповідальності експлуатанта повітряного судна за збитки, які можуть бути завдані ним при виконанні авіаційних робіт.

5. Положення про порядок і умови проведення обов'язкового страхування працівників замовника авіаційних робіт, осіб, пов'язаних із забезпеченням технологічного процесу при виконанні авіаційних робіт, та пасажирів, які перевозяться за його заявкою без придбання квитків.

Зауважимо, що в 2000 році було прийнято так звану Монреальську конвенцію, де зроблено першу спробу об'єднати всі попередні та застарілі вимоги міжнародних конвенцій, що регулюють авіаційне страхування. Україна приєдналася до Монреальської конвенції, але поки що не ратифікувала її.

Закон України «Про страхування» п. 26 визначає як обов'язковий і такий вид «страхування, як відповідальність суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів». Звичайно ж суб'єктом перевезення небезпечних вантажів може бути і авіаексплуатант, і тоді він також страхує свою відповідальність в обов'язковому порядку.

Характеристика обов'язкових видів авіаційного страхування. Страхування цивільної відповідальності авіаперевізника перед пасажирами, власниками багажу, вантажу, пошти та третіми особами (Legal Aviation Third party, passenger's, baggage, cargo and mail liability). Повітряний транспорт, як і інший транспорт, може бути небезпечним для учасників перевезення і для навколишніх людей і їхнього майна. Адже після великих авіакатастроф буває, що авіакомпанія банкрутує і стає неспро-

можною виплатити відшкодування потерпілим сторонам. Тому держави світу, котрі, обстоюючи інтереси своїх громадян, приєдналися до відповідних міжнародних конвенцій, вимагають від кожної авіакомпанії-авіаперевізника обов'язково застрахувати свою відповідальність, причому на ліміт, не менший за встановлений у країні, на території якої виконуються польоти.

Факт цього виду страхування обов'язково підтверджується сертифікатом міжнародне визнаної форми, текст якого має бути англійською мовою з обов'язковим зазначенням міжнародного страхування брокера, через котрого здійснювалось розміщення ризику. Крім того, сертифікат має містити назву та всі реквізити страхувальника, назву авіакомпанії-страхувальника та всіх спів-страхувальників, ліміт відповідальності, строк дії страхового захисту та реєстраційний номер повітряного судна.

Щодо відшкодування збитків пасажиром важливо пам'ятати, що ліміти відповідальності в різних країнах неоднакові. Наприклад, в Україні цей ліміт становить не менш як 20000 дол. США за кожну особу, у країнах Європейського союзу — не менш як 100000 дол., а у США, Канаді, Японії — не має обмежень. Необмежений ліміт відповідальності означає, що особа, яка потерпіла від авіаційної події, може подати позов на необмежену суму, і він може бути визнаний судом. У такому разі загальна сума відшкодування повинна бути саме такою, яку визнав суд.

Відповідальність за багаж здебільшого встановлюється як 1 дол. за 1 кг, а за вантаж — 20 дол. за 1 кг. Тому страхування цього виду може здійснюватись як з визначенням лімітів відповідальності окремо за одного пасажиром, за 1 кг багажу або вантажу та окремо перед третіми особами. У практиці при страхуванні цього виду дуже часто застосовують так званий єдиний комбінований ліміт (combine single limit). Ліміт відповідальності в комбінованому ліміті — це загальна максимальна страхова сума (страхове відшкодування), що може сплатити страховик за сукупністю позовів третіх осіб, пасажирів, вантажовласників стосовно одного страхового випадку.

Враховуючи те, що процент багатих людей в Україні складає 5%, то якщо прийняти середню тривалість польотів прийняти 30 хвилин, то кількість вильотів для беззбиткової роботи компанії повинно складати 76 вильотів у рік. На підставі приведених вище розрахунків і з урахуванням того, що деякі вильоти можуть бути по тривалості менше 30 хвилин., наприклад, 20хвилин, то кількість подій, що обслуговуються службою порятунку, для її ефективного функціонування повинно складати порядку 100 вильотів у рік.

можною виплатити відшкодування потерпілим сторонам. Тому держави світу, котрі, обстоюючи інтереси своїх громадян, приєдналися до відповідних міжнародних конвенцій, вимагають від кожної авіакомпанії-авіаперевізника обов'язково застрахувати свою відповідальність, причому на ліміт, не менший за встановлений у країні, на території якої виконуються польоти.

Факт цього виду страхування обов'язково підтверджується сертифікатом міжнародне визнаної форми, текст якого має бути англійською мовою з обов'язковим зазначенням міжнародного страхування брокера, через котрого здійснювалось розміщення ризику. Крім того, сертифікат має містити назву та всі реквізити страхувальника, назву авіакомпанії-страхувальника та всіх спів-страхувальників, ліміт відповідальності, строк дії страхового захисту та реєстраційний номер повітряного судна.

Щодо відшкодування збитків пасажиром важливо пам'ятати, що ліміти відповідальності в різних країнах неоднакові. Наприклад, в Україні цей ліміт становить не менш як 20000 дол. США за кожну особу, у країнах Європейського союзу — не менш як 100000 дол., а у США, Канаді, Японії — не має обмежень. Необмежений ліміт відповідальності означає, що особа, яка потерпіла від авіаційної події, може подати позов на необмежену суму, і він може бути визнаний судом. У такому разі загальна сума відшкодування повинна бути саме такою, яку визнав суд.

Відповідальність за багаж здебільшого встановлюється як 1 дол. за 1 кг, а за вантаж — 20 дол. за 1 кг. Тому страхування цього виду може здійснюватись як з визначенням лімітів відповідальності окремо за одного пасажиром, за 1 кг багажу або вантажу та окремо перед третіми особами. У практиці при страхуванні цього виду дуже часто застосовують так званий єдиний комбінований ліміт (combine single limit). Ліміт відповідальності в комбінованому ліміті — це загальна максимальна страхова сума (страхове відшкодування), що може сплатити страховик за сукупністю позовів третіх осіб, пасажирів, вантажовласників стосовно одного страхового випадку.

Враховуючи те, що процент багатих людей в Україні складає 5%, то якщо прийняти середню тривалість польотів прийняти 30 хвилин, то кількість вильотів для беззбиткової роботи компанії повинно складати 76 вильотів у рік. На підставі приведених вище розрахунків і з урахуванням того, що деякі вильоти можуть бути по тривалості менше 30 хвилин., наприклад, 20хвилин, то кількість подій, що обслуговуються службою порятунку, для її ефективного функціонування повинно складати порядку 100 вильотів у рік.

Знайдемо кількість клієнтів служби порятунку авіакомпанії, необхідну для її нормального функціонування. Для цього скористаємося формулами (7.1) і (7.2). Статистична ймовірність настання страхового випадку виражена залежністю:

$$q = \frac{M}{N}, \quad (7.1)$$

де q — статистична ймовірність настання страхового випадку при наявності статистичних даних цього виду страхування;

N — число договорів (тобто число клієнтів);

M — кількість страхових випадків у N .

Знаючи статистичну ймовірність настання страхового випадку даного виду на підставі статистичних даних страхових компаній і, знаючи кількість страхових випадків, знайдемо число клієнтів компанії. Для цього з формули (7.1) знаходимо число клієнтів. Це виражено залежністю:

$$N = \frac{M}{q}, \quad (7.2)$$

Якщо прийняти статистичну ймовірність настання страхового випадку, що потребує евакуації постраждалого службою порятунку, за 0,02-0,04, тобто за 2%-4% від загальної кількості укладених договорів, то кількість клієнтів служби порятунку повинно складати 3500 чоловік.

Концепція нашої служби порятунку припускає евакуацію навіть при не дуже значних подіях (тому що евакуація входить у вартість страхового тарифу клієнта), то статистичну ймовірність такої події приймаємо рівною 5%. На підставі цього одержуємо, що кількість клієнтів служби порятунку дорівнює 2000 чоловік.

Для даної кількості клієнтів розрахуємо розмір страхової суми і страхового платежу. Для цього скористаємося формулами (7.3) і (7.4). Максимальна одинична страхова виплата виражена залежністю:

$$S = \frac{T \cdot N}{M}, \quad (7.3)$$

де S — максимальна одинична страхова виплата, дол. США;

T — страховий тариф, дол. США;

N — число вкладників, чол.;

M — кількість страхових випадків у N .

Знаючи кількість страхових випадків, число клієнтів і максимальну страхову суму по даному виду страхування з формули (7.3) знайдемо мінімальний страховий тариф. Це виражено залежністю:

Знайдемо кількість клієнтів служби порятунку авіакомпанії, необхідну для її нормального функціонування. Для цього скористаємося формулами (7.1) і (7.2). Статистична ймовірність настання страхового випадку виражена залежністю:

$$q = \frac{M}{N}, \quad (7.1)$$

де q — статистична ймовірність настання страхового випадку при наявності статистичних даних цього виду страхування;

N — число договорів (тобто число клієнтів);

M — кількість страхових випадків у N .

Знаючи статистичну ймовірність настання страхового випадку даного виду на підставі статистичних даних страхових компаній і, знаючи кількість страхових випадків, знайдемо число клієнтів компанії. Для цього з формули (7.1) знаходимо число клієнтів. Це виражено залежністю:

$$N = \frac{M}{q}, \quad (7.2)$$

Якщо прийняти статистичну ймовірність настання страхового випадку, що потребує евакуації постраждалого службою порятунку, за 0,02-0,04, тобто за 2%-4% від загальної кількості укладених договорів, то кількість клієнтів служби порятунку повинно складати 3500 чоловік.

Концепція нашої служби порятунку припускає евакуацію навіть при не дуже значних подіях (тому що евакуація входить у вартість страхового тарифу клієнта), то статистичну ймовірність такої події приймаємо рівною 5%. На підставі цього одержуємо, що кількість клієнтів служби порятунку дорівнює 2000 чоловік.

Для даної кількості клієнтів розрахуємо розмір страхової суми і страхового платежу. Для цього скористаємося формулами (7.3) і (7.4). Максимальна одинична страхова виплата виражена залежністю:

$$S = \frac{T \cdot N}{M}, \quad (7.3)$$

де S — максимальна одинична страхова виплата, дол. США;

T — страховий тариф, дол. США;

N — число вкладників, чол.;

M — кількість страхових випадків у N .

Знаючи кількість страхових випадків, число клієнтів і максимальну страхову суму по даному виду страхування з формули (7.3) знайдемо мінімальний страховий тариф. Це виражено залежністю:

$$T = \frac{S \cdot M}{N}, \quad (7.4)$$

Розрахунок страхових сум зведений у табл. 7.2.

Таблиця 7.2.

Розрахунок страхових сум і платежів для різної кількості клієнтів

Страхова сума, дол. (місяць)	Страхова сума, дол. (рік)	Страхова сума, дол.	Всього, страхова сума, дол. (за рік)	Клієнти, які скористалися страховою, дол. (за рік)	Прибуток, який отримує авіакомпанія, дол. (за рік)	Клієнти, які скористалися страховою, дол. (за рік)	Прибуток, який отримує авіакомпанія, дол. (за рік)	Чистий дохід (песимістичний прогноз), дол.
				Оптимістичні прогнози		Песимістичні прогнози		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
3000 чол.								
35	420	87500	1050000	57762,5	992237,5	115525	934475	10312,32
3000 чол.								
50	600	150000	1800000	69315	1730685	138630	1661370	737207
75	900	225000	2700000					
100	1200	300000	3600000					
3500 чол.								
50	600	175000	2100000	80867,5	2019132,5	161735	1938265	1014102
75	900	262500	3150000					
100	1200	350000	4200000					
4000 чол.								
50	600	200000	2400000	92420	2307580	184840	2215160	1290997
75	900	300000	3600000					
100	1200	400000	4800000					
4500 чол.								
50	600	225000	2700000	103972,5	2596027,5	207945	2492055	1567892
75	900	337500	4050000					
100	1200	450000	5400000					

З даних табл. 7.2. видно, що навіть при найменших страхових внесках у розмірі 35 дол. на місяць та при кількості клієнтів 3000 осіб авіакомпанія буде отримувати чистий прибуток у розмірі 10312 дол., а при збільшенні клієнтів до 4500 осіб. при даних виплатах страховки – 1567892 дол., що покращить фінансове становище авіакомпанії.

$$T = \frac{S \cdot M}{N}, \quad (7.4)$$

Розрахунок страхових сум зведений у табл. 7.2.

Таблиця 7.2.

Розрахунок страхових сум і платежів для різної кількості клієнтів

Страхова сума, дол. (місяць)	Страхова сума, дол. (рік)	Страхова сума, дол.	Всього, страхова сума, дол. (за рік)	Клієнти, які скористалися страховою, дол. (за рік)	Прибуток, який отримує авіакомпанія, дол. (за рік)	Клієнти, які скористалися страховою, дол. (за рік)	Прибуток, який отримує авіакомпанія, дол. (за рік)	Чистий дохід (песимістичний прогноз), дол.
				Оптимістичні прогнози		Песимістичні прогнози		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
3000 чол.								
35	420	87500	1050000	57762,5	992237,5	115525	934475	10312,32
3000 чол.								
50	600	150000	1800000	69315	1730685	138630	1661370	737207
75	900	225000	2700000					
100	1200	300000	3600000					
3500 чол.								
50	600	175000	2100000	80867,5	2019132,5	161735	1938265	1014102
75	900	262500	3150000					
100	1200	350000	4200000					
4000 чол.								
50	600	200000	2400000	92420	2307580	184840	2215160	1290997
75	900	300000	3600000					
100	1200	400000	4800000					
4500 чол.								
50	600	225000	2700000	103972,5	2596027,5	207945	2492055	1567892
75	900	337500	4050000					
100	1200	450000	5400000					

З даних табл. 7.2. видно, що навіть при найменших страхових внесках у розмірі 35 дол. на місяць та при кількості клієнтів 3000 осіб авіакомпанія буде отримувати чистий прибуток у розмірі 10312 дол., а при збільшенні клієнтів до 4500 осіб. при даних виплатах страховки – 1567892 дол., що покращить фінансове становище авіакомпанії.

7.4.2. Страхування каско повітряних суден (Aviation Hull)

Цей вид страхування здійснюється з метою захисту майнових інтересів власника повітряного судна. Оскільки в Україні власником більшості повітряних суден є держава, то цей вид є обов'язковим. Страхова сума має бути не меншою за залишкову балансову вартість літака. Страхування повітряного судна, або каско (Hull), можна здійснити за двома основними умовами:

- тільки від повної загибелі (Total loss only);
- повної загибелі та пошкодження (Hull all risks). Повна загибель повітряного судна означає:
 - повну втрату повітряним судном здатності здійснювати політ у зв'язку з руйнуванням основних елементів несучих конструкцій (планера) або в разі, коли компетентною комісією встановлено, що аварійний ремонт цього повітряного судна технічно неможливий чи економічно недоцільний (вартість ремонту буде більшою за страхову суму);
 - зникнення повітряного судна безвісти, коли воно після планового польоту, здійснюваного в період дії договору обов'язкового страхування, не прибуло до місця призначення і заходи щодо його розшуку протягом 60 діб не дали наслідків або його розшук офіційно припинено до закінчення зазначеного терміну;
 - втрата повітряного судна у зв'язку з вимушеною посадкою на важкодоступну та не придатну для евакуації цього повітряного судна місцевість.

Договір страхування може передбачати інші страхові випадки з оплатою додаткових страхових платежів за тарифами, установленими страховиком. Як, наприклад, включати покриття від «воєнних ризиків» (тероризм, бойові дії, страйки, переворот і т. п.), або від пошкоджень із зазначенням величини франшизи.

Слід звернути увагу, що згідно з Чиказькою конвенцією всі аварійно-рятувальні роботи та розслідування авіаційної події здійснюються виключно державними авіаційними властями тієї країни, на території котрої сталася ця подія.

Як правило, при страхуванні цього виду також застосовуються уніфіковані умови страхування та стандартні винятки. Деякі основні винятки:

- страхова компанія не несе відповідальність за втрату або шкоду, заподіяну будь-якій частині повітряного судна, що сталася внаслідок фізичного зносу, механічної поломки або дефекту. Цей виняток не по-

7.4.2. Страхування каско повітряних суден (Aviation Hull)

Цей вид страхування здійснюється з метою захисту майнових інтересів власника повітряного судна. Оскільки в Україні власником більшості повітряних суден є держава, то цей вид є обов'язковим. Страхова сума має бути не меншою за залишкову балансову вартість літака. Страхування повітряного судна, або каско (Hull), можна здійснити за двома основними умовами:

- тільки від повної загибелі (Total loss only);
- повної загибелі та пошкодження (Hull all risks). Повна загибель повітряного судна означає:
 - повну втрату повітряним судном здатності здійснювати політ у зв'язку з руйнуванням основних елементів несучих конструкцій (планера) або в разі, коли компетентною комісією встановлено, що аварійний ремонт цього повітряного судна технічно неможливий чи економічно недоцільний (вартість ремонту буде більшою за страхову суму);
 - зникнення повітряного судна безвісти, коли воно після планового польоту, здійснюваного в період дії договору обов'язкового страхування, не прибуло до місця призначення і заходи щодо його розшуку протягом 60 діб не дали наслідків або його розшук офіційно припинено до закінчення зазначеного терміну;
 - втрата повітряного судна у зв'язку з вимушеною посадкою на важкодоступну та не придатну для евакуації цього повітряного судна місцевість.

Договір страхування може передбачати інші страхові випадки з оплатою додаткових страхових платежів за тарифами, установленими страховиком. Як, наприклад, включати покриття від «воєнних ризиків» (тероризм, бойові дії, страйки, переворот і т. п.), або від пошкоджень із зазначенням величини франшизи.

Слід звернути увагу, що згідно з Чиказькою конвенцією всі аварійно-рятувальні роботи та розслідування авіаційної події здійснюються виключно державними авіаційними властями тієї країни, на території котрої сталася ця подія.

Як правило, при страхуванні цього виду також застосовуються уніфіковані умови страхування та стандартні винятки. Деякі основні винятки:

- страхова компанія не несе відповідальність за втрату або шкоду, заподіяну будь-якій частині повітряного судна, що сталася внаслідок фізичного зносу, механічної поломки або дефекту. Цей виняток не по-

ширюється на втрату або шкоду, що сталася в результаті такого фізичного зносу, механічної поломки або дефекту;

- страхова компанія не несе відповідальності, якщо повітряне судно використовується для незаконних дій або перебуває поза географічними межами, зазначеними у договорі страхування, за винятком випадків форс-мажорних обставин (вимушена посадка);

- страхування не поширюється на зобов'язання, які є винятком із закону про радіоактивне забруднення внаслідок авіаперевезень.

Страхування повітряних суден є саме тим видом авіаційного страхування, за яким зафіксовано найбільше страхових випадків і здійснюється найбільше страхових виплат, оскільки поламів та пошкоджень літаків буває чимало.

Дуже важливо при укладанні договору з цього виду страхування зазначати не лише авіаексплуатанта, але й вигодонабувача, тобто власника повітряного судна. При цьому страховикові бажано також поцікавитись у страхувальника, чи не перебуває дане повітряне судно під заставою, бо в такому разі права вигодонабувача переходять до компанії (особи), в якій цей літак заставлено. Така ситуація досить часто виникає у практиці авіаційного страхування як в Україні, так і за кордоном. Як правило, страхувальниками є авіакомпанії-авіаексплуатанти. Останні не є власниками повітряних суден, які вони експлуатують, і при страхуванні «каско» у першу чергу повинні бути враховані майнові інтереси власника або всіх співвласників. У практиці авіакомпанії часто використовують двигуни, які вони беруть у лізинг. Вартість кожного з цих двигунів може бути різною.

7.4.3. Страхування членів екіпажу та авіаційного персоналу

Постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 1998 року за № 1083 передбачено обов'язкове страхування всіх членів екіпажів повітряних суден цивільної авіації та авіаперсоналу. Установлена мінімальна страхова сума 50 000 гривень за одну особу. За своєю природою цей вид страхування — відповідальність авіаційного експлуатанта (авіакомпанії) за життя та здоров'я членів екіпажів під час виконання ними своїх професійних обов'язків. Вони мають бути внесені до сертифіката експлуатанта даної авіакомпанії. Страхувальником є авіаексплуатант, а члени екіпажу — застрахованими. Зауважимо, що Постанова зобов'язує страхувальника застрахувати членів екіпажу лише під час знаходження

ширюється на втрату або шкоду, що сталася в результаті такого фізичного зносу, механічної поломки або дефекту;

- страхова компанія не несе відповідальності, якщо повітряне судно використовується для незаконних дій або перебуває поза географічними межами, зазначеними у договорі страхування, за винятком випадків форс-мажорних обставин (вимушена посадка);

- страхування не поширюється на зобов'язання, які є винятком із закону про радіоактивне забруднення внаслідок авіаперевезень.

Страхування повітряних суден є саме тим видом авіаційного страхування, за яким зафіксовано найбільше страхових випадків і здійснюється найбільше страхових виплат, оскільки поламів та пошкоджень літаків буває чимало.

Дуже важливо при укладанні договору з цього виду страхування зазначати не лише авіаексплуатанта, але й вигодонабувача, тобто власника повітряного судна. При цьому страховикові бажано також поцікавитись у страхувальника, чи не перебуває дане повітряне судно під заставою, бо в такому разі права вигодонабувача переходять до компанії (особи), в якій цей літак заставлено. Така ситуація досить часто виникає у практиці авіаційного страхування як в Україні, так і за кордоном. Як правило, страхувальниками є авіакомпанії-авіаексплуатанти. Останні не є власниками повітряних суден, які вони експлуатують, і при страхуванні «каско» у першу чергу повинні бути враховані майнові інтереси власника або всіх співвласників. У практиці авіакомпанії часто використовують двигуни, які вони беруть у лізинг. Вартість кожного з цих двигунів може бути різною.

7.4.3. Страхування членів екіпажу та авіаційного персоналу

Постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 1998 року за № 1083 передбачено обов'язкове страхування всіх членів екіпажів повітряних суден цивільної авіації та авіаперсоналу. Установлена мінімальна страхова сума 50 000 гривень за одну особу. За своєю природою цей вид страхування — відповідальність авіаційного експлуатанта (авіакомпанії) за життя та здоров'я членів екіпажів під час виконання ними своїх професійних обов'язків. Вони мають бути внесені до сертифіката експлуатанта даної авіакомпанії. Страхувальником є авіаексплуатант, а члени екіпажу — застрахованими. Зауважимо, що Постанова зобов'язує страхувальника застрахувати членів екіпажу лише під час знаходження

на борту літака, тобто «під час польоту». Але в більшості авіакомпаній (особливо вантажні) потребують ширшого покриття ризиків, зв'язаних із страхуванням членів екіпажів. Таке покриття називається «24 години при виконанні службових обов'язків» (24 hours on duty).

На жаль, Постанова сьогодні передбачає обов'язковість лише мінімального покриття — «під час польоту», і це є недоліком. Як приклад можна навести загибель в Об'єднаних Арабських Еміратах в автомобільній катастрофі по дорозі з готелю до аеропорту всіх членів екіпажу однієї з українських авіакомпаній. Звичайно, усі вони і під час відпочинку в готелі, і під час їзди до аеропорту виконували свої службові обов'язки. Ще одним прикладом, що підтверджує необхідність розширення страхового покриття, може служити різке погіршення здоров'я (інфаркт/інсульт), що сталося з одним із пілотів під час заходження на посадку. Пілот ще був живим, коли перебував на борту літака, а смерть настала у машині швидкої допомоги. Якщо ж покриття у цього пілота — лише «під час польоту», то страхування «де факто» і «де юре» може не збігатися. Не рідкісним випадком є і «зникнення безвісти» літака та членів екіпажу, особливо коли катастрофа сталася над морем і знайти тіла неможливо. У законодавстві щодо випадку «зникнення безвісти» не зроблено застережень. Тому застосовується Цивільний кодекс, згідно з яким родичі пропалого мають звернутись до суду, який і прирівняє «зникнення безвісти» до смерті. Слід особливо наголосити, що, незважаючи на недоліки законодавства, для українських страховиків і для страховиків усіх країн виплата страхових відшкодувань членам екіпажу або їхнім сім'ям у разі загибелі останніх є справою честі для страхової компанії і, як правило, виплачується завжди і в першу чергу.

7.4.4. Добровільні види авіаційного страхування

Добровільні види авіаційного страхування — це перш за все види, передбачені Законом «Про страхування» ст. 6, а саме п. 7 «Страхування повітряного транспорту» та п. 13 «Страхування відповідальності власників повітряного транспорту (включаючи відповідальність перевізника)». Поняття «повітряний транспорт», як відзначалось раніше, є багато ширшим і виходить за межі регламентації цивільної авіації. Якщо страхувальник бажає застрахувати, наприклад, військовий літак при виконанні ним показових виступів чи страхувальник страхує мотодельтаплан або повітряну кулю, то він укладає договір добровільного страхування.

на борту літака, тобто «під час польоту». Але в більшості авіакомпаній (особливо вантажні) потребують ширшого покриття ризиків, зв'язаних із страхуванням членів екіпажів. Таке покриття називається «24 години при виконанні службових обов'язків» (24 hours on duty).

На жаль, Постанова сьогодні передбачає обов'язковість лише мінімального покриття — «під час польоту», і це є недоліком. Як приклад можна навести загибель в Об'єднаних Арабських Еміратах в автомобільній катастрофі по дорозі з готелю до аеропорту всіх членів екіпажу однієї з українських авіакомпаній. Звичайно, усі вони і під час відпочинку в готелі, і під час їзди до аеропорту виконували свої службові обов'язки. Ще одним прикладом, що підтверджує необхідність розширення страхового покриття, може служити різке погіршення здоров'я (інфаркт/інсульт), що сталося з одним із пілотів під час заходження на посадку. Пілот ще був живим, коли перебував на борту літака, а смерть настала у машині швидкої допомоги. Якщо ж покриття у цього пілота — лише «під час польоту», то страхування «де факто» і «де юре» може не збігатися. Не рідкісним випадком є і «зникнення безвісти» літака та членів екіпажу, особливо коли катастрофа сталася над морем і знайти тіла неможливо. У законодавстві щодо випадку «зникнення безвісти» не зроблено застережень. Тому застосовується Цивільний кодекс, згідно з яким родичі пропалого мають звернутись до суду, який і прирівняє «зникнення безвісти» до смерті. Слід особливо наголосити, що, незважаючи на недоліки законодавства, для українських страховиків і для страховиків усіх країн виплата страхових відшкодувань членам екіпажу або їхнім сім'ям у разі загибелі останніх є справою честі для страхової компанії і, як правило, виплачується завжди і в першу чергу.

7.4.4. Добровільні види авіаційного страхування

Добровільні види авіаційного страхування — це перш за все види, передбачені Законом «Про страхування» ст. 6, а саме п. 7 «Страхування повітряного транспорту» та п. 13 «Страхування відповідальності власників повітряного транспорту (включаючи відповідальність перевізника)». Поняття «повітряний транспорт», як відзначалось раніше, є багато ширшим і виходить за межі регламентації цивільної авіації. Якщо страхувальник бажає застрахувати, наприклад, військовий літак при виконанні ним показових виступів чи страхувальник страхує мотодельтаплан або повітряну кулю, то він укладає договір добровільного страхування.

Але, крім того, договори добровільного страхування можуть укладатись і для страхового захисту різних ланок авіаційно-транспортної системи.

Функціонування авіаційно-транспортної системи цивільної авіації забезпечується дуже широким спектром робіт, без яких неможливо здійснити кінцевий результат — *політ*. Це — технічне обслуговування і ремонт літака та двигунів, підготовка пілотів та авіаційних техніків, забезпечення якісним паливом, утримання злітно-посадкової смуги у відповідному стані, аеронавігаційне забезпечення польоту та багато інших. Переважно це ризики, пов'язані з відповідальністю. Усі ці ризики можуть бути застрахованими, й у більшості розвинених країн світу так воно і є. Тобто страхове поле авіаційного страхування дуже велике.

Далі спинимось лише на кількох важливих видах добровільного авіаційного страхування. Страхування відповідальності обслуговування повітряного простору. Польоти усіх літаків здійснюються під керуванням авіадиспетчерів — співробітників відповідних аеронавігаційних організацій (в Україні така організація має назву Украерорух). Крім того, ця діяльність забезпечується шляхом безперебійної експлуатації дуже складного обладнання та апаратури (локаторів, приводів, комп'ютерів і т. ін.). Ризик відповідальності у даному разі — це і ризик «людського фактору», тобто помилки авіадиспетчера, і ризик збоїв або відмов обладнання, із-за якого може статись помилка. Слід зазначити, що помилка в управлінні повітряним простором, як правило, коштує дуже дорого і страхові суми дуже великі (від 500 млн. до 3 млрд. дол.). Якщо в результаті такої помилки зіткнуться у повітрі два літаки і буде доведено, що таке зіткнення сталось саме з вини аеронавігаційної організації, то загальна сума відшкодування може сягати сотень мільйонів або навіть мільярди доларів США. Тому страхування відповідальності при управлінні повітряним простором є важливою складовою авіаційного страхування.

Страхування відповідальності технічного обслуговування повітряних суден. Існує кілька форм технічного обслуговування повітряних суден та двигунів залежно від їх складності. Деякі форми, так звані легкі, виконуються технічним персоналом авіакомпанії, а «тяжкі» форми виконують авіатехнічні підприємства компаній, що мають відповідні сертифікати — дозволи на виконання таких робіт від конструкторських бюро та заводів — виготовлювачів авіатехніки. Якісне проведення технічних робіт впливає не безпеку польотів значною мірою, й підприємства страхують свою відповідальність.

Але, крім того, договори добровільного страхування можуть укладатись і для страхового захисту різних ланок авіаційно-транспортної системи.

Функціонування авіаційно-транспортної системи цивільної авіації забезпечується дуже широким спектром робіт, без яких неможливо здійснити кінцевий результат — *політ*. Це — технічне обслуговування і ремонт літака та двигунів, підготовка пілотів та авіаційних техніків, забезпечення якісним паливом, утримання злітно-посадкової смуги у відповідному стані, аеронавігаційне забезпечення польоту та багато інших. Переважно це ризики, пов'язані з відповідальністю. Усі ці ризики можуть бути застрахованими, й у більшості розвинених країн світу так воно і є. Тобто страхове поле авіаційного страхування дуже велике.

Далі спинимось лише на кількох важливих видах добровільного авіаційного страхування. Страхування відповідальності обслуговування повітряного простору. Польоти усіх літаків здійснюються під керуванням авіадиспетчерів — співробітників відповідних аеронавігаційних організацій (в Україні така організація має назву Украерорух). Крім того, ця діяльність забезпечується шляхом безперебійної експлуатації дуже складного обладнання та апаратури (локаторів, приводів, комп'ютерів і т. ін.). Ризик відповідальності у даному разі — це і ризик «людського фактору», тобто помилки авіадиспетчера, і ризик збоїв або відмов обладнання, із-за якого може статись помилка. Слід зазначити, що помилка в управлінні повітряним простором, як правило, коштує дуже дорого і страхові суми дуже великі (від 500 млн. до 3 млрд. дол.). Якщо в результаті такої помилки зіткнуться у повітрі два літаки і буде доведено, що таке зіткнення сталось саме з вини аеронавігаційної організації, то загальна сума відшкодування може сягати сотень мільйонів або навіть мільярди доларів США. Тому страхування відповідальності при управлінні повітряним простором є важливою складовою авіаційного страхування.

Страхування відповідальності технічного обслуговування повітряних суден. Існує кілька форм технічного обслуговування повітряних суден та двигунів залежно від їх складності. Деякі форми, так звані легкі, виконуються технічним персоналом авіакомпанії, а «тяжкі» форми виконують авіатехнічні підприємства компаній, що мають відповідні сертифікати — дозволи на виконання таких робіт від конструкторських бюро та заводів — виготовлювачів авіатехніки. Якісне проведення технічних робіт впливає не безпеку польотів значною мірою, й підприємства страхують свою відповідальність.

До традиційних авіаційних ризиків можна віднести також страхування воєнних політичних ризиків при експлуатації повітряного транспорту; страхування запасних частин повітряного судна; страхування відповідальності та забруднення навколишнього середовища радіоактивними джерелами, що входять до комплексу штатного обладнання повітряного судна; ризик «порушення гарантій» авіатехніки (заводу-виготовлювача, конструкторського бюро або авіатехнічного підприємства); страхування франшизи тощо.

Література за Розділом 7.

1. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради. — 2003.—№ 18.
2. Закон України «Про внесення змін в Закон України «Про страхування» // Урядовий кур'єр. — 2001. — 7 листопада.
3. Законодавство України про страхування. Збірник нормативних актів. — К.: КНТ, 2003. — 260 с.
4. Алтынникова И. Формирование страховых резервов: бухгалтерский учет, налогообложение. — М.: ВИНТИ, 1995. — 208 с.
5. Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Страхова справа: 5-те вид. стер. — К.: Знання, 2006. — 351 с.
6. Литвин А.Ю. Маркетингова стратегія взаємодії страхових компаній та банків // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Маркетинг ХХІ століття: інтеграція науки та бізнесу» м. Донецьк — м. Святогірськ — 2006. — С. 119-121.
7. Литвин А.Ю. Обґрунтування доцільності та засад створення недержавних пенсійних фондів / А.Ю. Литвин. — Вісник Донецького університету економіки та права: зб. наук. пр. / ред. кол. В.К. Мамутов, О.І. Амоша, А.Я. Берсуцький та ін.; гол. ред. А.Я. Берсуцький. — Донецьк: ДонУЕП, 2012. — № 1 — С. 60-64.
8. Литвин А.Ю. Створення недержавних пенсійних фондів (НПФ) в авіаційній галузі України / А.Ю. Литвин. — Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Корпоративні фінанси: соціально-економічні, організаційно правові та інституціональні аспекти». — К.: Національний авіаційний університет, 2012. — 76 с. — С. 39-40.
9. Страхування: Підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С.С. Осадець. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2002. — 599 с.
10. Фурман В.М. Формування ефективної стратегії взаємодії страхових компаній та банків // Фінанси України. — 2003. — №1. — С.137.

До традиційних авіаційних ризиків можна віднести також страхування воєнних політичних ризиків при експлуатації повітряного транспорту; страхування запасних частин повітряного судна; страхування відповідальності та забруднення навколишнього середовища радіоактивними джерелами, що входять до комплексу штатного обладнання повітряного судна; ризик «порушення гарантій» авіатехніки (заводу-виготовлювача, конструкторського бюро або авіатехнічного підприємства); страхування франшизи тощо.

Література за Розділом 7.

1. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради. — 2003.—№ 18.
2. Закон України «Про внесення змін в Закон України «Про страхування» // Урядовий кур'єр. — 2001. — 7 листопада.
3. Законодавство України про страхування. Збірник нормативних актів. — К.: КНТ, 2003. — 260 с.
4. Алтынникова И. Формирование страховых резервов: бухгалтерский учет, налогообложение. — М.: ВИНТИ, 1995. — 208 с.
5. Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Страхова справа: 5-те вид. стер. — К.: Знання, 2006. — 351 с.
6. Литвин А.Ю. Маркетингова стратегія взаємодії страхових компаній та банків // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Маркетинг ХХІ століття: інтеграція науки та бізнесу» м. Донецьк — м. Святогірськ — 2006. — С. 119-121.
7. Литвин А.Ю. Обґрунтування доцільності та засад створення недержавних пенсійних фондів / А.Ю. Литвин. — Вісник Донецького університету економіки та права: зб. наук. пр. / ред. кол. В.К. Мамутов, О.І. Амоша, А.Я. Берсуцький та ін.; гол. ред. А.Я. Берсуцький. — Донецьк: ДонУЕП, 2012. — № 1 — С. 60-64.
8. Литвин А.Ю. Створення недержавних пенсійних фондів (НПФ) в авіаційній галузі України / А.Ю. Литвин. — Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Корпоративні фінанси: соціально-економічні, організаційно правові та інституціональні аспекти». — К.: Національний авіаційний університет, 2012. — 76 с. — С. 39-40.
9. Страхування: Підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С.С. Осадець. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2002. — 599 с.
10. Фурман В.М. Формування ефективної стратегії взаємодії страхових компаній та банків // Фінанси України. — 2003. — №1. — С.137.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ МОЖЛИВОСТІ НЕЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ КРЕДИТІВ

8.1. Комплексна оцінка ризику нецільового використання екологічних кредитів

З урахуванням джерел та схем фінансування екологічних заходів підприємств відбудовується система заходів щодо здійснення попередньої діагностики можливостей нецільового використання коштів.

Екологічний кредит – це цільовий кредит комерційного банку з відносно великим рівнем ризику, який надається під заставу та за умови обґрунтування джерела його покриття.

Згідно законодавству України підприємства є юридичними особами і можуть одержувати кредити (позики) в банках. Позики можуть бути надані в гривнях і іноземній валюті. Залежно від виду валюти визначається базова процентна ставка за користування кредитом. За цільовим призначенням виділяють наступні напрями екологічного кредитування:

1. Кредит на поповнення недовліку власних оборотних коштів для потреб природоохоронної діяльності.

2. Кредит на комерційні цілі (на збільшення обороту по реалізації екологічно чистої продукції).

3. Інвестиційні кредити (кредити, направлені на фінансування капітальних вкладень у впровадження очисних споруд).

Всі види кредитів, можна охарактеризувати таким чином:

1. Якісні екологічні кредити:

- платежі по кредитах і відсотках проводяться відповідно до умов кредитного договору.

- позичальник має стійкий оборот грошових коштів через банк. В банку сконцентрований весь грошовий оборот позичальника.

- фінансовий стан позичальника характеризується стійкими показниками платоспроможності, ліквідності, рентабельності.

- висока якість забезпечення.

- погашення кредиту проводиться або планується проводити за рахунок поточних надходжень від реалізації.

- позичальник не має іншої заборгованості по банківських кредитах.

- позичальник має незначні відхилення по запланованих об'ємах реалізації за фактом оплати.

2. Стандартні екологічні кредити:

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ МОЖЛИВОСТІ НЕЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ КРЕДИТІВ

8.1. Комплексна оцінка ризику нецільового використання екологічних кредитів

З урахуванням джерел та схем фінансування екологічних заходів підприємств відбудовується система заходів щодо здійснення попередньої діагностики можливостей нецільового використання коштів.

Екологічний кредит – це цільовий кредит комерційного банку з відносно великим рівнем ризику, який надається під заставу та за умови обґрунтування джерела його покриття.

Згідно законодавству України підприємства є юридичними особами і можуть одержувати кредити (позики) в банках. Позики можуть бути надані в гривнях і іноземній валюті. Залежно від виду валюти визначається базова процентна ставка за користування кредитом. За цільовим призначенням виділяють наступні напрями екологічного кредитування:

1. Кредит на поповнення недовліку власних оборотних коштів для потреб природоохоронної діяльності.

2. Кредит на комерційні цілі (на збільшення обороту по реалізації екологічно чистої продукції).

3. Інвестиційні кредити (кредити, направлені на фінансування капітальних вкладень у впровадження очисних споруд).

Всі види кредитів, можна охарактеризувати таким чином:

1. Якісні екологічні кредити:

- платежі по кредитах і відсотках проводяться відповідно до умов кредитного договору.

- позичальник має стійкий оборот грошових коштів через банк. В банку сконцентрований весь грошовий оборот позичальника.

- фінансовий стан позичальника характеризується стійкими показниками платоспроможності, ліквідності, рентабельності.

- висока якість забезпечення.

- погашення кредиту проводиться або планується проводити за рахунок поточних надходжень від реалізації.

- позичальник не має іншої заборгованості по банківських кредитах.

- позичальник має незначні відхилення по запланованих об'ємах реалізації за фактом оплати.

2. Стандартні екологічні кредити:

- платежі по кредитах і відсотках проводяться відповідно до умов кредитного договору.
 - фінансове положення позичальника характеризується відносно стійкими показниками платоспроможності, ліквідності, рентабельності.
 - позичальник має значні відхилення по запланованих об'ємах реалізації за фактом оплати.
 - не менше 80% грошового обороту позичальника проходить по рахунках в банку.
 - екологічний кредит має високу якість забезпечення.
 - погашення заборгованості більшою мірою планується провести за рахунок виручки від реалізації продукції і в меншій за рахунок зобов'язань дебіторів.
 - позичальник має заборгованість по кредитах перед іншими банками в розмірі не перевищуючому 30% сукупної заборгованості.
3. Задовільні екологічні кредити:
- платежі по кредиту і відсоткам проводяться відповідно до умов кредитного договору.
 - позичальник випробовує недолік власних оборотних коштів, фінансове положення характеризується граничнодопустимими показниками стійкості, платоспроможності, ліквідності, співвідношення власних і позикових засобів.
 - продукція підприємства має стійкий збут, споживачами продукції є підприємства різних галузей .
 - екологічний кредит має задовільну якість забезпечення.
 - погашення кредиту планується провести більшою мірою за рахунок погашення дебіторської заборгованості або збільшення кредиторської.
 - більше 50% грошового обороту позичальника проходить по рахунках в банку.
 - позичальник має не більш 30% сукупній заборгованості по кредитах в інших банках.
 - клієнт має відхилення від планованих надходжень від реалізації за фактом оплати не більше 50%.
 - позичальник має незначні борги перед бюджетом або відстрочення по платежах.
4. Проблемні екологічні кредити:
- нерегулярні або прострочені платежі по кредиту і відсоткам понад 21 банківський день.
 - низька якість забезпечення з сумнівною можливістю погасити кредит повністю за рахунок реалізації.

- платежі по кредитах і відсотках проводяться відповідно до умов кредитного договору.
 - фінансове положення позичальника характеризується відносно стійкими показниками платоспроможності, ліквідності, рентабельності.
 - позичальник має значні відхилення по запланованих об'ємах реалізації за фактом оплати.
 - не менше 80% грошового обороту позичальника проходить по рахунках в банку.
 - екологічний кредит має високу якість забезпечення.
 - погашення заборгованості більшою мірою планується провести за рахунок виручки від реалізації продукції і в меншій за рахунок зобов'язань дебіторів.
 - позичальник має заборгованість по кредитах перед іншими банками в розмірі не перевищуючому 30% сукупної заборгованості.
3. Задовільні екологічні кредити:
- платежі по кредиту і відсоткам проводяться відповідно до умов кредитного договору.
 - позичальник випробовує недолік власних оборотних коштів, фінансове положення характеризується граничнодопустимими показниками стійкості, платоспроможності, ліквідності, співвідношення власних і позикових засобів.
 - продукція підприємства має стійкий збут, споживачами продукції є підприємства різних галузей .
 - екологічний кредит має задовільну якість забезпечення.
 - погашення кредиту планується провести більшою мірою за рахунок погашення дебіторської заборгованості або збільшення кредиторської.
 - більше 50% грошового обороту позичальника проходить по рахунках в банку.
 - позичальник має не більш 30% сукупній заборгованості по кредитах в інших банках.
 - клієнт має відхилення від планованих надходжень від реалізації за фактом оплати не більше 50%.
 - позичальник має незначні борги перед бюджетом або відстрочення по платежах.
4. Проблемні екологічні кредити:
- нерегулярні або прострочені платежі по кредиту і відсоткам понад 21 банківський день.
 - низька якість забезпечення з сумнівною можливістю погасити кредит повністю за рахунок реалізації.

- використання разових джерел погашення кредиту, включаючи реалізацію основних фондів виробничого характеру.
 - недолік виробничого капіталу.
 - критичне співвідношення власних і позикових засобів.
 - грошовий оборот через банк складає більше 50% від загального обороту, оборот нестабільний, плановий об'єм реалізації за фактом оплати не виконується більш ніж на 50%.
 - в сукупній заборгованості по кредитах банків частка банку менше 50%.
 - продукція, що випускається позичальником, має стійкий попит.
 - заборгованість по платежах до бюджету може бути відстрочений.
 - зміна керівництва підприємства.
 - відмову з боку керівництва надати фінансові і первинні документи.
 - необґрунтоване збільшення кредиторської заборгованості, збільшення заборгованості по заробітній платні.
5. Критичні екокредити:
- погашення кредиту можливо тільки через реалізацію предметів забезпечення.
 - погашення кредиту можливо через суд.
6. Збиткові екокредити:
- кредити не можна стягнути з позичальника; погашення за рахунок резерву страховки.

Поворотний рух екологічного кредиту визначається, по-перше, надходженням або витрачанням цінностей, здійсненням або відшкодуванням витрат, поточними платежами, тобто безпосередньо процесом виробництва і обігу. По-друге, воно може бути пов'язано із зміною залишку забезпечення. Відповідно до цього розрізняють кредитування по обороту і по залишку, а також оборотно-сальдовий метод. Всі ці особливості реалізуються через окремі елементи методу кредитування. До них відносяться: вид позикового рахунку, порядок видачі кредиту, способи його погашення, організація банківського контролю за дотриманням принципів кредитування.

Банки можуть проводити операції по довгостроковому кредитуванню. Звичайно інвестиційні позики надаються акціонерам банку на термін від 1 до 2 років методом пролонгації короткострокових позик. Організація довгострокового кредиту припускає виділення суб'єктів і об'єктів кредитування, порядок видачі і погашення позик.

При рішенні питання про видачу екологічних кредитів банк повинен проаналізувати перспективи економічного зростання підприємства, що

- використання разових джерел погашення кредиту, включаючи реалізацію основних фондів виробничого характеру.
 - недолік виробничого капіталу.
 - критичне співвідношення власних і позикових засобів.
 - грошовий оборот через банк складає більше 50% від загального обороту, оборот нестабільний, плановий об'єм реалізації за фактом оплати не виконується більш ніж на 50%.
 - в сукупній заборгованості по кредитах банків частка банку менше 50%.
 - продукція, що випускається позичальником, має стійкий попит.
 - заборгованість по платежах до бюджету може бути відстрочений.
 - зміна керівництва підприємства.
 - відмову з боку керівництва надати фінансові і первинні документи.
 - необґрунтоване збільшення кредиторської заборгованості, збільшення заборгованості по заробітній платні.
5. Критичні екокредити:
- погашення кредиту можливо тільки через реалізацію предметів забезпечення.
 - погашення кредиту можливо через суд.
6. Збиткові екокредити:
- кредити не можна стягнути з позичальника; погашення за рахунок резерву страховки.

Поворотний рух екологічного кредиту визначається, по-перше, надходженням або витрачанням цінностей, здійсненням або відшкодуванням витрат, поточними платежами, тобто безпосередньо процесом виробництва і обігу. По-друге, воно може бути пов'язано із зміною залишку забезпечення. Відповідно до цього розрізняють кредитування по обороту і по залишку, а також оборотно-сальдовий метод. Всі ці особливості реалізуються через окремі елементи методу кредитування. До них відносяться: вид позикового рахунку, порядок видачі кредиту, способи його погашення, організація банківського контролю за дотриманням принципів кредитування.

Банки можуть проводити операції по довгостроковому кредитуванню. Звичайно інвестиційні позики надаються акціонерам банку на термін від 1 до 2 років методом пролонгації короткострокових позик. Організація довгострокового кредиту припускає виділення суб'єктів і об'єктів кредитування, порядок видачі і погашення позик.

При рішенні питання про видачу екологічних кредитів банк повинен проаналізувати перспективи економічного зростання підприємства, що

кредитується, можливість реалізації продукції і очікуване зростання доходів. Рішення ухвалюється з певним ступенем ризику. Банк може кредитувати такі заходи, які мають реальні терміни окупності і наявність джерел повернення екологічного кредиту, забезпечують окупність вкладень, що фінансуються, в більш короткі терміни, ніж середньо галузеві терміни окупності.

Одним із способів забезпечення зобов'язань по екологічних кредитах може виступати застава. Кредитор в даному випадку має право при невиконанні боржником забезпеченого заставою зобов'язання отримати задоволення з вартості закладеного майна переважно перед іншими кредиторами. Застава зберігає силу і під час переходу права власності на закладене майно від заставника до іншої особи.

До основних видів екологічних кредитів під заставу відносяться:

- під заставу рухомого майна;
- під заставу нерухомості.

Кредитування під заставу нерухомості було пов'язано з іпотекою. В іпотечних кредитних операціях банку операція оформляється за допомогою застави під нерухомість.

В великих банках, що мають філіальну мережу, в ланцюжку «отримання і обробка інформації — ухвалення рішення про надання екологічного кредиту», як правило, беруть участь органи, що представлені на рис. 1. Недоліком структурної організації процесу кредитування більшості вітчизняних банків є відсутність функціонального підрозділу, що займається оцінкою кредитних ризиків, які пов'язані саме з екокредитами.

В процесі кредитування сучасні банки використовують ряд організаційно-економічних прийомів надання і повернення позик. Сукупність цих прийомів як приватних дій по організації кредитного процесу, його регулювання відповідно до принципів кредитування, називається механізмом кредитування. Серед головних елементів механізму кредитування включає: аналіз кредитоспроможності позичальника, методи кредитування і форми позикових рахунків, підготовка і укладення кредитного договору тощо.

При видачі екологічних кредитів комерційні банки стикаються з такими видами ризику – кредитний, процентний, комерційний, ризик нецільового використання коштів. Кредитний ризик був пов'язаний з втратами від неповернення основної суми боргу позичальниками. Процентний – це ризик втрат банку від несплати відсотків за користування позикою. Рівень кредитного та процентного ризиків залежить від видів видаваних кредитів і від порядку стягування відсотків. Самими ризикованими є незабезпечені позики. Ступінь ризику забезпечених позик за-

кредитується, можливість реалізації продукції і очікуване зростання доходів. Рішення ухвалюється з певним ступенем ризику. Банк може кредитувати такі заходи, які мають реальні терміни окупності і наявність джерел повернення екологічного кредиту, забезпечують окупність вкладень, що фінансуються, в більш короткі терміни, ніж середньо галузеві терміни окупності.

Одним із способів забезпечення зобов'язань по екологічних кредитах може виступати застава. Кредитор в даному випадку має право при невиконанні боржником забезпеченого заставою зобов'язання отримати задоволення з вартості закладеного майна переважно перед іншими кредиторами. Застава зберігає силу і під час переходу права власності на закладене майно від заставника до іншої особи.

До основних видів екологічних кредитів під заставу відносяться:

- під заставу рухомого майна;
- під заставу нерухомості.

Кредитування під заставу нерухомості було пов'язано з іпотекою. В іпотечних кредитних операціях банку операція оформляється за допомогою застави під нерухомість.

В великих банках, що мають філіальну мережу, в ланцюжку «отримання і обробка інформації — ухвалення рішення про надання екологічного кредиту», як правило, беруть участь органи, що представлені на рис. 1. Недоліком структурної організації процесу кредитування більшості вітчизняних банків є відсутність функціонального підрозділу, що займається оцінкою кредитних ризиків, які пов'язані саме з екокредитами.

В процесі кредитування сучасні банки використовують ряд організаційно-економічних прийомів надання і повернення позик. Сукупність цих прийомів як приватних дій по організації кредитного процесу, його регулювання відповідно до принципів кредитування, називається механізмом кредитування. Серед головних елементів механізму кредитування включає: аналіз кредитоспроможності позичальника, методи кредитування і форми позикових рахунків, підготовка і укладення кредитного договору тощо.

При видачі екологічних кредитів комерційні банки стикаються з такими видами ризику – кредитний, процентний, комерційний, ризик нецільового використання коштів. Кредитний ризик був пов'язаний з втратами від неповернення основної суми боргу позичальниками. Процентний – це ризик втрат банку від несплати відсотків за користування позикою. Рівень кредитного та процентного ризиків залежить від видів видаваних кредитів і від порядку стягування відсотків. Самими ризикованими є незабезпечені позики. Ступінь ризику забезпечених позик за-

лежить від якості забезпечення. Позики з більш високим ступенем ризику повинні видаватися під більш високий відсоток, щоб компенсувати кредитору витрати від ризикового приміщення засобів.

Комерційний ризик не є розповсюджений, оскільки він стосується тільки тих екологічних заходів, котрі спроможні гарантувати економічну віддичу, тобто є прибутковими. Це ризик неотримання очікуваного прибутку від комерційної експлуатації екологічних проектів або окремих заходів. Рівень цього ризику визначається на основі результатів прогнозування очікуваного прибутку і результатів оцінки впливу факторів на формування прибутку від еколого-економічної діяльності.

Ризик нецільового використання кредитних ресурсів є слідством притягнення підприємствами коштів банку та інших установ, що спрямовують рух коштів через банк, на цілі операційної діяльності та задоволення інших потреб господарської діяльності. Цей ризик може бути не пов'язаний із втратами прибутків, але внаслідок його не дотримується принцип цільового використання кредитів.

В процесі кредитування банки використовують ряд організаційно-економічних прийомів надання і повернення позик. Сукупність цих прийомів як приватних дій по організації кредитного процесу, його регулювання відповідно до принципів кредитування, називається механізмом кредитування. Серед головних елементів механізму кредитування включає: аналіз кредитоспроможності позичальника, методи кредитування і форми позикових рахунків, підготовка і укладення кредитного договору, поточний контроль за дотриманням та виконанням умов кредитного договору і т.д. Кредитування еколого-економічної діяльності потребує додаткового контролю з приводу цільового використання кредитних коштів та попереднього та поточного діагностування можливостей їх нецільового застосування.

Попередній аналіз цільового використання екологічних кредитів доцільно здійснювати в процесі оцінки кредитоспроможності підприємства-позичальника. З цього погляду, при оцінці кредитоспроможності позичальника важливо звернути увагу на порядок і ступінь участі власних засобів позичальника в фінансуванні його поточної операційної діяльності. Тобто, якщо для фінансування своєї звичайної діяльності підприємство використовує більшу частку власних коштів ніж позикових.

Таким чином, пропонується поєднувати кількісний аналіз кредитоспроможності підприємства (оцінка фінансового стану) і якісний аналіз ризиків нецільового використання екологічних кредитів. Як відомо, для оцінки фінансового стану підприємств використовуються три групи

лежить від якості забезпечення. Позики з більш високим ступенем ризику повинні видаватися під більш високий відсоток, щоб компенсувати кредитору витрати від ризикового приміщення засобів.

Комерційний ризик не є розповсюджений, оскільки він стосується тільки тих екологічних заходів, котрі спроможні гарантувати економічну віддичу, тобто є прибутковими. Це ризик неотримання очікуваного прибутку від комерційної експлуатації екологічних проектів або окремих заходів. Рівень цього ризику визначається на основі результатів прогнозування очікуваного прибутку і результатів оцінки впливу факторів на формування прибутку від еколого-економічної діяльності.

Ризик нецільового використання кредитних ресурсів є слідством притягнення підприємствами коштів банку та інших установ, що спрямовують рух коштів через банк, на цілі операційної діяльності та задоволення інших потреб господарської діяльності. Цей ризик може бути не пов'язаний із втратами прибутків, але внаслідок його не дотримується принцип цільового використання кредитів.

В процесі кредитування банки використовують ряд організаційно-економічних прийомів надання і повернення позик. Сукупність цих прийомів як приватних дій по організації кредитного процесу, його регулювання відповідно до принципів кредитування, називається механізмом кредитування. Серед головних елементів механізму кредитування включає: аналіз кредитоспроможності позичальника, методи кредитування і форми позикових рахунків, підготовка і укладення кредитного договору, поточний контроль за дотриманням та виконанням умов кредитного договору і т.д. Кредитування еколого-економічної діяльності потребує додаткового контролю з приводу цільового використання кредитних коштів та попереднього та поточного діагностування можливостей їх нецільового застосування.

Попередній аналіз цільового використання екологічних кредитів доцільно здійснювати в процесі оцінки кредитоспроможності підприємства-позичальника. З цього погляду, при оцінці кредитоспроможності позичальника важливо звернути увагу на порядок і ступінь участі власних засобів позичальника в фінансуванні його поточної операційної діяльності. Тобто, якщо для фінансування своєї звичайної діяльності підприємство використовує більшу частку власних коштів ніж позикових.

Таким чином, пропонується поєднувати кількісний аналіз кредитоспроможності підприємства (оцінка фінансового стану) і якісний аналіз ризиків нецільового використання екологічних кредитів. Як відомо, для оцінки фінансового стану підприємств використовуються три групи

оцінних показників: коефіцієнти ліквідності; коефіцієнти співвідношення власних і позикових засобів (коефіцієнти фінансової стійкості); показники оборотності і рентабельності.

Стосовно діагностики нецільового використання екологічних кредитів, то важливим є аналіз тільки показників другої групи. Отже, коли мова йде про підприємство із задовільним рівнем фінансової стійкості ризик нецільового використання екологічних кредитів є мінімальним, оскільки потреби поточної діяльності в ресурсах задовільняють власні кошти. Для аналізу пропонується використовувати матеріал таблиці 8.1. Ризик нецільового використання коштів оцінюється за такими рівнями: відсутній, низький, припустимо існуючий, великий, абсолютний.

Відсутній ризик характеризує підприємство, котре притягує кошти банку тільки для фінансування екологічного заходу. Отже, підприємству достатньо власних коштів для фінансування операційної діяльності і відтік кредитних коштів є недоцільним. Виключення може бути тільки у разі необхідності додаткових коштів у якості фінансування капітальних інвестицій. У цьому випадку визначається низький ризик нецільового використання коштів.

Низький рівень ризику характеризує також підприємства, в умовах котрих заплановано заходи з диверсифікації або перепрофілювання діяльності, оскільки зазначені заходи формують потребу у додаткових коштах. Поряд з цим, такі підприємства інколи мають недолік власних коштів для фінансування поточної діяльності.

Припустимо існуючий (середній) ризик виникає у підприємств, котрі не мають абсолютної або нормальної фінансової стійкості і являються постійно залежними від короткострокових позик. Потенційно такі підприємства спроможні використовувати екологічні кредити на фінансування операційної діяльності тобто мають підстави для нецільового використання екологічних кредитів. Великий ризик нецільового використання коштів, що призначені для фінансування еколого-економічної діяльності пов'язаний із кредитуванням підприємств із кризовим фінансовим становищем, котрим поперед усього потрібні кошти для організації поточної операційної діяльності. Тому можна сподіватись, що тільки незначану частку екологічних кредитів буде використано за призначенням. Абсолютний ризик нецільового використання екологічних кредитів виникає відносно підприємств, котрі мають не тільки кризовий фінансовий стан, а також борги, котрі потребують термінового повернення. Такі підприємства використають екологічні кредити не за призначенням в повному обсязі.

оцінних показників: коефіцієнти ліквідності; коефіцієнти співвідношення власних і позикових засобів (коефіцієнти фінансової стійкості); показники оборотності і рентабельності.

Стосовно діагностики нецільового використання екологічних кредитів, то важливим є аналіз тільки показників другої групи. Отже, коли мова йде про підприємство із задовільним рівнем фінансової стійкості ризик нецільового використання екологічних кредитів є мінімальним, оскільки потреби поточної діяльності в ресурсах задовільняють власні кошти. Для аналізу пропонується використовувати матеріал таблиці 8.1. Ризик нецільового використання коштів оцінюється за такими рівнями: відсутній, низький, припустимо існуючий, великий, абсолютний.

Відсутній ризик характеризує підприємство, котре притягує кошти банку тільки для фінансування екологічного заходу. Отже, підприємству достатньо власних коштів для фінансування операційної діяльності і відтік кредитних коштів є недоцільним. Виключення може бути тільки у разі необхідності додаткових коштів у якості фінансування капітальних інвестицій. У цьому випадку визначається низький ризик нецільового використання коштів.

Низький рівень ризику характеризує також підприємства, в умовах котрих заплановано заходи з диверсифікації або перепрофілювання діяльності, оскільки зазначені заходи формують потребу у додаткових коштах. Поряд з цим, такі підприємства інколи мають недолік власних коштів для фінансування поточної діяльності.

Припустимо існуючий (середній) ризик виникає у підприємств, котрі не мають абсолютної або нормальної фінансової стійкості і являються постійно залежними від короткострокових позик. Потенційно такі підприємства спроможні використовувати екологічні кредити на фінансування операційної діяльності тобто мають підстави для нецільового використання екологічних кредитів. Великий ризик нецільового використання коштів, що призначені для фінансування еколого-економічної діяльності пов'язаний із кредитуванням підприємств із кризовим фінансовим становищем, котрим поперед усього потрібні кошти для організації поточної операційної діяльності. Тому можна сподіватись, що тільки незначану частку екологічних кредитів буде використано за призначенням. Абсолютний ризик нецільового використання екологічних кредитів виникає відносно підприємств, котрі мають не тільки кризовий фінансовий стан, а також борги, котрі потребують термінового повернення. Такі підприємства використають екологічні кредити не за призначенням в повному обсязі.

Таблиця 8.1.

Взаємозв'язок показників оцінки фінансової стійкості підприємств і рівня ризику нецільового використання екологічних кредитів

№ п/п	Показники	Оптимальне значення	Економічна сутність	Формула розрахунку	Вираження показника	Рівень ризику нецільового використання екологічних кредитів за умови		
						оптимальне значення показника	не значного відхилення значення показника від оптимального	суттєвого відхилення значення показника від оптимального
1	Коефіцієнт фінансової незалежності підприємства	$\geq 0,5$	Показує частку власних засобів у загальній сумі авансованих засобів підприємства	$K_{ф.н.} = \frac{CC}{III(ВБ)} = \frac{II}{ВБ}$	Відсутній або низький	Середній	Великий	
2	Коефіцієнт фінансової стійкості (стабільності)	$\geq 0,85$	Характеризує питому вагу власних і довгострокових позикових засобів (пасивів) у майні підприємства	$K_{ф.з.} = \frac{ЗС}{III(ВБ)} = \frac{III + IIII}{ВБ}$	Низький	Великий	Абсолютний	
3	Коефіцієнт стійкості (структури) оборотних коштів	Зростання у динаміці	Чим більше значення коефіцієнта, тим більше стійкість підприємства	$K_{ф.н.} = \frac{COC}{ОбС}$	Середній	Великий	Великий	
4	Коефіцієнт співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості	$0,10$	Показує яка частина кредиторської заборгованості може бути погашена за рахунок планових надходжень	$K_{д/к} = \frac{ДЗ}{КЗ} = \frac{IIA(170...240)}{III(630...720)}$	Низький або середній	Великий	Абсолютний	

Таблиця 8.1.

Взаємозв'язок показників оцінки фінансової стійкості підприємств і рівня ризику нецільового використання екологічних кредитів

№ п/п	Показники	Оптимальне значення	Економічна сутність	Формула розрахунку	Вираження показника	Рівень ризику нецільового використання екологічних кредитів за умови		
						оптимальне значення показника	не значного відхилення значення показника від оптимального	суттєвого відхилення значення показника від оптимального
1	Коефіцієнт фінансової незалежності підприємства	$\geq 0,5$	Показує частку власних засобів у загальній сумі авансованих засобів підприємства	$K_{ф.н.} = \frac{CC}{III(ВБ)} = \frac{II}{ВБ}$	Відсутній або низький	Середній	Великий	
2	Коефіцієнт фінансової стійкості (стабільності)	$\geq 0,85$	Характеризує питому вагу власних і довгострокових позикових засобів (пасивів) у майні підприємства	$K_{ф.з.} = \frac{ЗС}{III(ВБ)} = \frac{III + IIII}{ВБ}$	Низький	Великий	Абсолютний	
3	Коефіцієнт стійкості (структури) оборотних коштів	Зростання у динаміці	Чим більше значення коефіцієнта, тим більше стійкість підприємства	$K_{ф.н.} = \frac{COC}{ОбС}$	Середній	Великий	Великий	
4	Коефіцієнт співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості	$0,10$	Показує яка частина кредиторської заборгованості може бути погашена за рахунок планових надходжень	$K_{д/к} = \frac{ДЗ}{КЗ} = \frac{IIA(170...240)}{III(630...720)}$	Низький або середній	Великий	Абсолютний	

Якісний аналіз був заснований на використуванні інформації, яка не може бути вираженою в кількісних показниках. Ризик нецільового використання коштів екологічних кредитів запропоновано вимірювати за такими критеріями: наявність об'єктивних умов використання екологічних кредитів не за призначенням, наявність внутрішньогалузевих (специфічних) умов використання екологічних кредитів не за призначенням, наявність суб'єктивних умов використання екологічних кредитів не за призначенням. Коли діють усі три визначених критерія, то ризик є абсолютним, за умови дії двох критеріїв ризик є великим. Наявність одного з критеріїв визначає середній ризик. Потенційна можливість наявності одного з критеріїв нецільового використання коштів означає низький ризик. Абсолютна неможливість нецільового використання коштів екологічного кредиту означає відсутність ризику. Для більш наочного показу результатів якісного аналізу запропоновано використовувати комплексний показник ризику нецільового використання екологічних кредитів. Цей показник має символічний вираз і характеризує рівень ризику таким чином:

- 1) $\begin{matrix} + \\ P \\ + \\ + \end{matrix}$ - це рівень абсолютного ризику. Позначка „+” відбиває наявність усіх факторів ризику, котрі охарактеризовані за наведеними критеріями.

Підприємства, котрі за даними якісного аналізу отримали такий рівень заздалегідь визнаються ненадійними позичальниками і скоріше за всього не отримують екологічних кредитів.

- 2) $\begin{matrix} - \\ P \\ + \\ + \end{matrix}$ $\begin{matrix} + \\ P \\ - \\ + \end{matrix}$ $\begin{matrix} + \\ P \\ + \\ - \end{matrix}$

Наведені значення комплексного показника характеризують великий ризик нецільового використання коштів екологічних кредитів. Підприємства, що характеризуються одним з таких показників використовуватимуть екологічні кредити у за призначенням у повному обсязі тільки у разі наявності залежності кінцевих результатів їх діяльності від результативності кредитуємих екологічних заходів.

- 3) $\begin{matrix} - \\ P \\ - \\ + \end{matrix}$ $\begin{matrix} - \\ P \\ + \\ - \end{matrix}$ $\begin{matrix} + \\ P \\ - \\ - \end{matrix}$

Якісний аналіз був заснований на використуванні інформації, яка не може бути вираженою в кількісних показниках. Ризик нецільового використання коштів екологічних кредитів запропоновано вимірювати за такими критеріями: наявність об'єктивних умов використання екологічних кредитів не за призначенням, наявність внутрішньогалузевих (специфічних) умов використання екологічних кредитів не за призначенням, наявність суб'єктивних умов використання екологічних кредитів не за призначенням. Коли діють усі три визначених критерія, то ризик є абсолютним, за умови дії двох критеріїв ризик є великим. Наявність одного з критеріїв визначає середній ризик. Потенційна можливість наявності одного з критеріїв нецільового використання коштів означає низький ризик. Абсолютна неможливість нецільового використання коштів екологічного кредиту означає відсутність ризику. Для більш наочного показу результатів якісного аналізу запропоновано використовувати комплексний показник ризику нецільового використання екологічних кредитів. Цей показник має символічний вираз і характеризує рівень ризику таким чином:

- 1) $\begin{matrix} + \\ P \\ + \\ + \end{matrix}$ - це рівень абсолютного ризику. Позначка „+” відбиває наявність усіх факторів ризику, котрі охарактеризовані за наведеними критеріями.

Підприємства, котрі за даними якісного аналізу отримали такий рівень заздалегідь визнаються ненадійними позичальниками і скоріше за всього не отримують екологічних кредитів.

- 2) $\begin{matrix} - \\ P \\ + \\ + \end{matrix}$ $\begin{matrix} + \\ P \\ - \\ + \end{matrix}$ $\begin{matrix} + \\ P \\ + \\ - \end{matrix}$

Наведені значення комплексного показника характеризують великий ризик нецільового використання коштів екологічних кредитів. Підприємства, що характеризуються одним з таких показників використовуватимуть екологічні кредити у за призначенням у повному обсязі тільки у разі наявності залежності кінцевих результатів їх діяльності від результативності кредитуємих екологічних заходів.

- 3) $\begin{matrix} - \\ P \\ - \\ + \end{matrix}$ $\begin{matrix} - \\ P \\ + \\ - \end{matrix}$ $\begin{matrix} + \\ P \\ - \\ - \end{matrix}$

Представлені значення показника вказують на середній ризик нецільового використання екологічних кредитів. Підприємства з таким рівнем ризику скоріше за всього використовують екологічні кредити за призначенням, але тут має місце спроба висвободити частину кредитних ресурсів для фінансування інших заходів.

$$4) \quad P \begin{pmatrix} \pm \\ - \\ - \end{pmatrix} \quad P \begin{pmatrix} - \\ \pm \\ - \end{pmatrix} \quad P \begin{pmatrix} - \\ - \\ \pm \end{pmatrix}$$

Низький ризик нецільового використання екологічних кредитів відбивають наведені значення комплексного показника. Підприємства з таким рівнем ризику використовують екологічний кредит за призначенням, якщо в умовах діяльності не виникне не передбачуваних фінансових або господарських проблем, для рішення котрих може бути використано кошти екологічного кредиту.

$$5) \quad P \begin{pmatrix} - \\ - \\ - \end{pmatrix}$$

Останній комплексний показник описує абсолютний ризик нецільового використання підприємствами-позичальниками екологічних кредитів. Підприємства з таким показником мають усі об'єктивні та суб'єктивні підстави для використання коштів екологічних кредитів не за призначенням.

Поєднання результатів кількісного та якісного аналізів рівня ризику нецільового використання екологічних кредитів дозволяє сформулювати матрицю визначення зони ризику (аналогічно матриці БКГ) (рис. 8.1).

Зони абсолютного та відсутнього ризику займають верхній лівий та нижній правий кути. Їх оточують зони великого і низького ризиків. Зона середнього ризику розташовується по діагоналі і має тяжіння до великого або до низького ризику за кількісними та якісними показниками.

За результатами виявлення зони ризику нецільового використання екологічних кредитів підприємствами-позичальниками визначається клас позичальників (табл. 8.2.).

Представлені значення показника вказують на середній ризик нецільового використання екологічних кредитів. Підприємства з таким рівнем ризику скоріше за всього використовують екологічні кредити за призначенням, але тут має місце спроба висвободити частину кредитних ресурсів для фінансування інших заходів.

$$4) \quad P \begin{pmatrix} \pm \\ - \\ - \end{pmatrix} \quad P \begin{pmatrix} - \\ \pm \\ - \end{pmatrix} \quad P \begin{pmatrix} - \\ - \\ \pm \end{pmatrix}$$

Низький ризик нецільового використання екологічних кредитів відбивають наведені значення комплексного показника. Підприємства з таким рівнем ризику використовують екологічний кредит за призначенням, якщо в умовах діяльності не виникне не передбачуваних фінансових або господарських проблем, для рішення котрих може бути використано кошти екологічного кредиту.

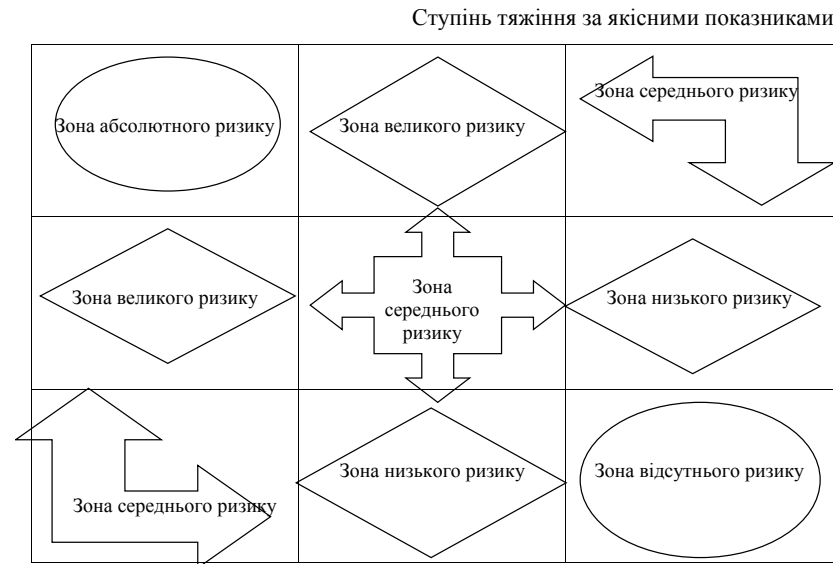
$$5) \quad P \begin{pmatrix} - \\ - \\ - \end{pmatrix}$$

Останній комплексний показник описує абсолютний ризик нецільового використання підприємствами-позичальниками екологічних кредитів. Підприємства з таким показником мають усі об'єктивні та суб'єктивні підстави для використання коштів екологічних кредитів не за призначенням.

Поєднання результатів кількісного та якісного аналізів рівня ризику нецільового використання екологічних кредитів дозволяє сформулювати матрицю визначення зони ризику (аналогічно матриці БКГ) (рис. 8.1).

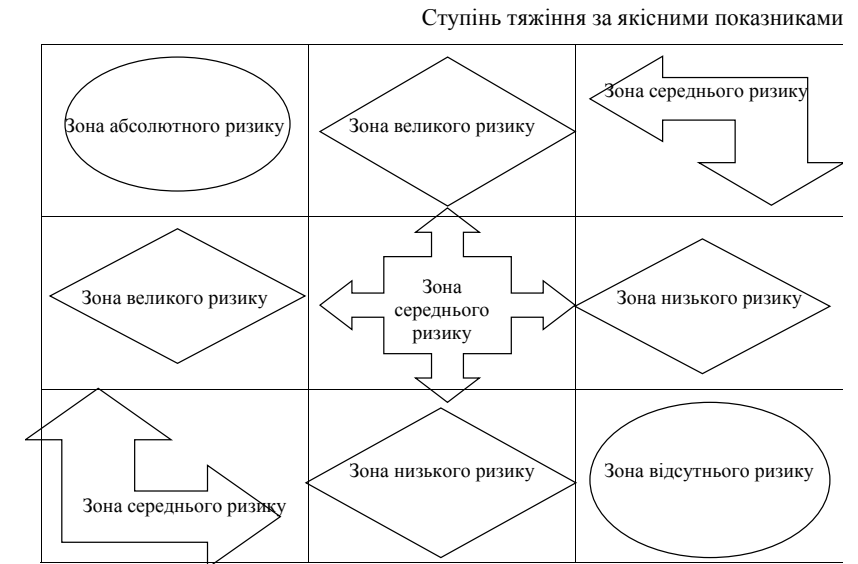
Зони абсолютного та відсутнього ризику займають верхній лівий та нижній правий кути. Їх оточують зони великого і низького ризиків. Зона середнього ризику розташовується по діагоналі і має тяжіння до великого або до низького ризику за кількісними та якісними показниками.

За результатами виявлення зони ризику нецільового використання екологічних кредитів підприємствами-позичальниками визначається клас позичальників (табл. 8.2.).

Ступінь тяжіння за кількісними показниками

Рис. 8.1. Матриця визначення зони ризику нецільового використання екологічних кредитів підприємствами-позичальниками

Ступінь тяжіння за кількісними показниками

Рис. 8.1. Матриця визначення зони ризику нецільового використання екологічних кредитів підприємствами-позичальниками

Таблиця 8.2.

Визначення класу позичальників та перспектив надання екологічних кредитів

№	Клас позичальників	Визначення перспектив надання екологічного кредиту
1	Перший клас (зона відсутнього ризику)	кредитування не викликає сумнівів
2	Другий клас (зони низького та середнього ризиків)	кредитування вимагає зваженого підходу
3	Третій клас (зона великого ризику)	кредитування пов'язаний з підвищеним ризиком
4	Четвертий клас (зона абсолютного ризику)	кредитування не відбудеться

Таблиця 8.2.

Визначення класу позичальників та перспектив надання екологічних кредитів

№	Клас позичальників	Визначення перспектив надання екологічного кредиту
1	Перший клас (зона відсутнього ризику)	кредитування не викликає сумнівів
2	Другий клас (зони низького та середнього ризиків)	кредитування вимагає зваженого підходу
3	Третій клас (зона великого ризику)	кредитування пов'язаний з підвищеним ризиком
4	Четвертий клас (зона абсолютного ризику)	кредитування не відбудеться

8.2. Формування контрольної системи фінансування еколого-економічної діяльності підприємств

Подальший поточний контроль за цільовим використанням екологічних кредитів пов'язаний із застосовуваними методами кредитування. Мова йде про це способи видачі і погашення екологічного кредиту відповідно до принципів кредитування, що визначають характер зв'язку руху кредиту з процесом кругообігу фондів позичальника. В міжнародній банківській практиці існує:

- метод індивідуального виділення кредиту (позика видається на задоволення певної цільової потреби в засобах на конкретний термін). Цей метод є основним при кредитуванні нових клієнтів, що не мають кредитної історії, що ще склалася, в даному банку. Як правило, ця форма фінансування є безумовним контрактом, тобто з моменту укладення кредитного договору на банк накладаються певні зобов'язання по термінах.

- метод відкриття кредитної лінії, тобто кредитування здійснюється в межах наперед встановленого банком для позичальника ліміту кредитування, який використовується їм у міру потреби шляхом оплати що пред'являються до нього платіжних документів протягом певного періоду. Протягом терміну кредитної лінії клієнт може у будь-який момент отримати позику без додаткових переговорів з банком і яких-небудь оформлень. Розрізняють відновлювану і невідновлювану кредитну лінію. У разі відкриття невідновлюваної кредитної лінії після видачі позики і її погашення відношення між банком і клієнтом закінчуються. При відновлюваній кредитній лінії (револьверної) кредит надається і погашається в межах встановленого ліміту заборгованості автоматично. Кредитна лінія може бути також цільовою, якщо вона відкривається клієнту банком для оплати ряду поставок певних товарів в рамках одного контракту, що реалізується протягом року або іншого періоду.

Метод кредитування обумовлює форму, вид позикового рахунку, що використовується для видачі і погашення кредиту залежно від потреб клієнта і інтересів банку. У кожному конкретному випадку клієнту можуть бути відкриті: звичайні (прості) позикові рахунки; спеціальний позиковий рахунок; контокорентний (розрахунково-позиковий) рахунок. Розглянемо особливості кожного виду позикового рахунку. Звичайні (прості) позикові рахунки використовуються в банківській практиці переважно для видачі разових позик. Погашення заборгованості по цих рахунках здійснюється в злагоджені з позичальником терміни на

8.2. Формування контрольної системи фінансування еколого-економічної діяльності підприємств

Подальший поточний контроль за цільовим використанням екологічних кредитів пов'язаний із застосовуваними методами кредитування. Мова йде про це способи видачі і погашення екологічного кредиту відповідно до принципів кредитування, що визначають характер зв'язку руху кредиту з процесом кругообігу фондів позичальника. В міжнародній банківській практиці існує:

- метод індивідуального виділення кредиту (позика видається на задоволення певної цільової потреби в засобах на конкретний термін). Цей метод є основним при кредитуванні нових клієнтів, що не мають кредитної історії, що ще склалася, в даному банку. Як правило, ця форма фінансування є безумовним контрактом, тобто з моменту укладення кредитного договору на банк накладаються певні зобов'язання по термінах.

- метод відкриття кредитної лінії, тобто кредитування здійснюється в межах наперед встановленого банком для позичальника ліміту кредитування, який використовується їм у міру потреби шляхом оплати що пред'являються до нього платіжних документів протягом певного періоду. Протягом терміну кредитної лінії клієнт може у будь-який момент отримати позику без додаткових переговорів з банком і яких-небудь оформлень. Розрізняють відновлювану і невідновлювану кредитну лінію. У разі відкриття невідновлюваної кредитної лінії після видачі позики і її погашення відношення між банком і клієнтом закінчуються. При відновлюваній кредитній лінії (револьверної) кредит надається і погашається в межах встановленого ліміту заборгованості автоматично. Кредитна лінія може бути також цільовою, якщо вона відкривається клієнту банком для оплати ряду поставок певних товарів в рамках одного контракту, що реалізується протягом року або іншого періоду.

Метод кредитування обумовлює форму, вид позикового рахунку, що використовується для видачі і погашення кредиту залежно від потреб клієнта і інтересів банку. У кожному конкретному випадку клієнту можуть бути відкриті: звичайні (прості) позикові рахунки; спеціальний позиковий рахунок; контокорентний (розрахунково-позиковий) рахунок. Розглянемо особливості кожного виду позикового рахунку. Звичайні (прості) позикові рахунки використовуються в банківській практиці переважно для видачі разових позик. Погашення заборгованості по цих рахунках здійснюється в злагоджені з позичальником терміни на

підставі термінових зобов'язань-доручень. Підприємству може бути відкрито відразу декілька простих позикових рахунків, якщо воно одночасне користується кредитом під декілька об'єктів і, отже, позики видаються на різних умовах, на різні терміни і під неоднакові відсотки. Такий відособлений облік позик має значення для здійснення банківського контролю за своєчасним їх погашенням позичальником але не для контролю за нецільовим використанням екологічних кредитів.

Спеціальний позиковий рахунок відкривається, як правило, позичальникам, що випробовують постійну потребу в банківському кредиті, коли до кредиту має справу велика частина платіжного обороту господарств. Специфіка видачі кредитів по цьому рахунку полягає в тому, що видача позик кожного разу документально не оформляється, а проводиться на основі заяви-зобов'язання, яка надається банку позичальником. При відкритті спеціального позикового рахунку позики видаються в міру необхідності шляхом оплати розрахункових документів, а їх погашення відбувається шляхом оплати напряму виручки безпосередньо на спеціальний позиковий рахунок, минувши розрахунковий. Розрахунковий рахунок виконує тут роль допоміжного рахунку, оскільки по ньому скоюється обмежений круг зв'язаних операцій, головним чином, з розподілом прибутку і виплатою зарплати. Для цього періодично із спеціального рахунку на розрахунковий рахунок клієнта перераховується що міститься у виручці планова частка нематеріальних витрат і прибутку. Клієнту в банку може бути відкритий тільки один спеціальний позиковий рахунок, по якому видаються позики під багато об'єктів. Разом з тим це робить складним контроль за цільовим використанням екокредитів.

Шляхом використання єдиного розрахунково-позикового (активно-пасивного) рахунку, званого в банківській практиці контокорентним, відбувається кредитування першокласних платіже- і кредитоспроможних позичальників. Цей рахунок є вищою формою довір'я банку клієнту. По дебету цього рахунку йдуть всі платежі клієнта, пов'язані з його продуктивною діяльністю і розподілом прибутку, а в кредит зараховується виручка і всі інші надходження на користь підприємства. Кредитове сальдо рахунку свідчить про наявність у підприємства в обороті в даний момент власних засобів, а дебетове сальдо — про залучення в оборот банківського кредиту, за який стягується відсоток. Контокорентний рахунок не виключає оформлення клієнтом в банку інших видів банківського кредиту (в основному середньо- і довгострокових), які надаються з простих позикових рахунків, а

підставі термінових зобов'язань-доручень. Підприємству може бути відкрито відразу декілька простих позикових рахунків, якщо воно одночасне користується кредитом під декілька об'єктів і, отже, позики видаються на різних умовах, на різні терміни і під неоднакові відсотки. Такий відособлений облік позик має значення для здійснення банківського контролю за своєчасним їх погашенням позичальником але не для контролю за нецільовим використанням екологічних кредитів.

Спеціальний позиковий рахунок відкривається, як правило, позичальникам, що випробовують постійну потребу в банківському кредиті, коли до кредиту має справу велика частина платіжного обороту господарств. Специфіка видачі кредитів по цьому рахунку полягає в тому, що видача позик кожного разу документально не оформляється, а проводиться на основі заяви-зобов'язання, яка надається банку позичальником. При відкритті спеціального позикового рахунку позики видаються в міру необхідності шляхом оплати розрахункових документів, а їх погашення відбувається шляхом оплати напряму виручки безпосередньо на спеціальний позиковий рахунок, минувши розрахунковий. Розрахунковий рахунок виконує тут роль допоміжного рахунку, оскільки по ньому скоюється обмежений круг зв'язаних операцій, головним чином, з розподілом прибутку і виплатою зарплати. Для цього періодично із спеціального рахунку на розрахунковий рахунок клієнта перераховується що міститься у виручці планова частка нематеріальних витрат і прибутку. Клієнту в банку може бути відкритий тільки один спеціальний позиковий рахунок, по якому видаються позики під багато об'єктів. Разом з тим це робить складним контроль за цільовим використанням екокредитів.

Шляхом використання єдиного розрахунково-позикового (активно-пасивного) рахунку, званого в банківській практиці контокорентним, відбувається кредитування першокласних платіже- і кредитоспроможних позичальників. Цей рахунок є вищою формою довір'я банку клієнту. По дебету цього рахунку йдуть всі платежі клієнта, пов'язані з його продуктивною діяльністю і розподілом прибутку, а в кредит зараховується виручка і всі інші надходження на користь підприємства. Кредитове сальдо рахунку свідчить про наявність у підприємства в обороті в даний момент власних засобів, а дебетове сальдо — про залучення в оборот банківського кредиту, за який стягується відсоток. Контокорентний рахунок не виключає оформлення клієнтом в банку інших видів банківського кредиту (в основному середньо- і довгострокових), які надаються з простих позикових рахунків, а

зараховуються або в кредит контокорентного рахунку, або прямують безпосередньо на оплату рахунків постачальників.

Таким чином, поточний контроль за нецільовим використанням екологічних кредитів у даному випадку також не є результативним. Таким чином, діючий методичний підхід, що заснований на документальному порівнянні результатів використання коштів екологічних кредитів, що надані підприємствам, удосконалюється діагностикою можливостей щодо нецільового використання екокредитів. Це виключає надання екологічних кредитів підприємствам, котрі використовуватимуть їх не за призначенням. Формування контрольної системи фінансування еколого-економічної діяльності підприємств здійснюється за такими етапами (рис. 8.2.).

Функціонування системи контролю фінансування еколого-економічної діяльності підприємств забезпечують три підсистеми: кредитно-позикову, інвестиційну (зовнішньокорпоративну) і внутрішньокорпоративну. Кожна з цих підсистем відповідальна за моніторинг і усунення негативного впливу ризику нецільового використання коштів, що спрямовані на реалізацію екологічних заходів (табл. 8.3).

Об'єктами контролю кредитно-позикової контрольної підсистеми, відповідно до виділеного ризику, будуть фінансово-економічний стан підприємства і можливість його зміни в майбутньому. Для забезпечення формування повного набору інструментів контролю пропонується виділення інструментів попереджувального і регулюючого характеру окремо для конкретного екологічного заходу.

Інструменти попереджувального характеру використовуються для діагностування можливостей нецільового використання підприємствами коштів, які спрямовані на реалізацію екологічних заходів. Інструменти регулюючого характеру застосовуються для оперативного та поточного контролю використання вже наданих коштів в процесі еколого-економічної діяльності.

Аналогічно кредитно-позиковій підсистемі були виділені ризики інвестиційної підсистеми, об'єкти і інструменти контролю. Об'єктом даної системи контролю є зміна ринкових умов, що веде до зниження ефективності еколого-економічної діяльності. Комплекс інструментів контролю пов'язаний із постійним моніторингом економічної віддачі від використання коштів, що вкладені в еколого-економічну діяльність підприємств.

Внутрішньокорпоративна підсистема контролю, обумовлена операційним ризиком підприємств. Як об'єкт контролю даної підсистеми виділений процес розподілу чистого прибутку підприємств та використання його частини на реалізацію екологічних заходів.

зараховуються або в кредит контокорентного рахунку, або прямують безпосередньо на оплату рахунків постачальників.

Таким чином, поточний контроль за нецільовим використанням екологічних кредитів у даному випадку також не є результативним. Таким чином, діючий методичний підхід, що заснований на документальному порівнянні результатів використання коштів екологічних кредитів, що надані підприємствам, удосконалюється діагностикою можливостей щодо нецільового використання екокредитів. Це виключає надання екологічних кредитів підприємствам, котрі використовуватимуть їх не за призначенням. Формування контрольної системи фінансування еколого-економічної діяльності підприємств здійснюється за такими етапами (рис. 8.2.).

Функціонування системи контролю фінансування еколого-економічної діяльності підприємств забезпечують три підсистеми: кредитно-позикову, інвестиційну (зовнішньокорпоративну) і внутрішньокорпоративну. Кожна з цих підсистем відповідальна за моніторинг і усунення негативного впливу ризику нецільового використання коштів, що спрямовані на реалізацію екологічних заходів (табл. 8.3).

Об'єктами контролю кредитно-позикової контрольної підсистеми, відповідно до виділеного ризику, будуть фінансово-економічний стан підприємства і можливість його зміни в майбутньому. Для забезпечення формування повного набору інструментів контролю пропонується виділення інструментів попереджувального і регулюючого характеру окремо для конкретного екологічного заходу.

Інструменти попереджувального характеру використовуються для діагностування можливостей нецільового використання підприємствами коштів, які спрямовані на реалізацію екологічних заходів. Інструменти регулюючого характеру застосовуються для оперативного та поточного контролю використання вже наданих коштів в процесі еколого-економічної діяльності.

Аналогічно кредитно-позиковій підсистемі були виділені ризики інвестиційної підсистеми, об'єкти і інструменти контролю. Об'єктом даної системи контролю є зміна ринкових умов, що веде до зниження ефективності еколого-економічної діяльності. Комплекс інструментів контролю пов'язаний із постійним моніторингом економічної віддачі від використання коштів, що вкладені в еколого-економічну діяльність підприємств.

Внутрішньокорпоративна підсистема контролю, обумовлена операційним ризиком підприємств. Як об'єкт контролю даної підсистеми виділений процес розподілу чистого прибутку підприємств та використання його частини на реалізацію екологічних заходів.

1	Визначення джерел фінансування еколого-економічної діяльності підприємств
2	Визначення параметрів і інструментів контролю за цільовим використанням коштів, які належить застосувати для екологічних
3	Встановлення інформаційних потоків, форм і термінів надання звітності
4	Визначення відповідальних осіб, визначення кваліфікаційних вимог, розподіл повноважень
5	Визначення необхідних технічних і програмних засобів
6	Діагностика можливостей нецільового використання коштів, що спрямовані на реалізацію екологічних заходів
7	Оперативне реагування на дії з нецільового використання коштів, що надані на фінансування екологічних заходів
8	Поточний контроль за цільовим використанням коштів, які спрямовані на екологічні заходи
9	Тактичні заходи щодо прогнозування обсягів, напрямів та ефективності використання коштів на екологічні цілі
10	Формування стратегії контролю фінансування еколого-економічної діяльності підприємств
11	Прикінцевий контроль результатів використання коштів, що надані на фінансування екологічних заходів

Рис. 8.2. Етапи формування контрольної системи фінансування еколого-економічної діяльності підприємств

1	Визначення джерел фінансування еколого-економічної діяльності підприємств
2	Визначення параметрів і інструментів контролю за цільовим використанням коштів, які належить застосувати для екологічних
3	Встановлення інформаційних потоків, форм і термінів надання звітності
4	Визначення відповідальних осіб, визначення кваліфікаційних вимог, розподіл повноважень
5	Визначення необхідних технічних і програмних засобів
6	Діагностика можливостей нецільового використання коштів, що спрямовані на реалізацію екологічних заходів
7	Оперативне реагування на дії з нецільового використання коштів, що надані на фінансування екологічних заходів
8	Поточний контроль за цільовим використанням коштів, які спрямовані на екологічні заходи
9	Тактичні заходи щодо прогнозування обсягів, напрямів та ефективності використання коштів на екологічні цілі
10	Формування стратегії контролю фінансування еколого-економічної діяльності підприємств
11	Прикінцевий контроль результатів використання коштів, що надані на фінансування екологічних заходів

Рис. 8.2. Етапи формування контрольної системи фінансування еколого-економічної діяльності підприємств

Таблиця 8.3.

Підсистеми контролю фінансування еколого-економічної діяльності підприємств

Ризик	Об'єкти контролю	Інструменти контролю	
		Попереджувачого характеру	Результуючого характеру
1	2	3	4
<i>Кредитно-позикова підсистема контролю фінансування еколого-економічної діяльності підприємств</i>			
Ризик нецільового використання екологічного кредиту.	1) фінансовий стан підприємств; 2) процес надання та використання екологічних кредитів.	1) діагностика фінансового стану підприємств з точки зору наявності умов щодо нецільового використання екологічних кредитів; 2) визначення зон ризику нецільового використання екологічних кредитів і встановлення класів позичальників; 3) оперативне введення додаткових умов щодо порядку кредитування еколого-економічної діяльності, забезпечення екологічного кредиту тощо.	1) поточна переоцінка фінансового стану підприємств з позицій дотримання вимог щодо цільового використання коштів екологічних кредитів; 2) відстеження послідовності використання коштів екологічного кредиту; 3) моніторинг та перевірка відповідності використування засобів меті отримання екологічних кредитів.
<i>Інвестиційна (зовнішньокорпоративна) підсистема контролю фінансування еколого-економічної діяльності підприємств</i>			
Бізнес-ризик внаслідок нецільового використання коштів, що надані на екологічні цілі.	1) ефективність функціонування підприємств; 2) ринкове середовище підприємств.	1) оцінка ефективності інвестування екологічного проекту; 2) ув'язка рівня капіталомісткості екологічного проекту з об'ємом інвестиційних ресурсів; 3) перевірка екологічного проекту на відповідність встановленим обмеженням і стандартам.	1) відстеження ходу реалізації екологічного проекту; 2) поточний моніторинг прибутковості екологічного проекту.
<i>Внутрішньокорпоративна підсистема контролю фінансування еколого-економічної діяльності підприємств</i>			
Операційний ризик, що пов'язаний із нецільовим використанням частини прибутку підприємств, який спрямований на екологічні цілі	Процес розподілу чистого прибутку та використання його частини	1) обґрунтування та затвердження проекту розподілу чистого прибутку із визначенням частини коштів на фінансування екологічного заходу.	1) перевірка послідовності використання частини чистого прибутку на екологічні цілі.

Таблиця 8.3.

Підсистеми контролю фінансування еколого-економічної діяльності підприємств

Ризик	Об'єкти контролю	Інструменти контролю	
		Попереджувачого характеру	Результуючого характеру
1	2	3	4
<i>Кредитно-позикова підсистема контролю фінансування еколого-економічної діяльності підприємств</i>			
Ризик нецільового використання екологічного кредиту.	1) фінансовий стан підприємств; 2) процес надання та використання екологічних кредитів.	1) діагностика фінансового стану підприємств з точки зору наявності умов щодо нецільового використання екологічних кредитів; 2) визначення зон ризику нецільового використання екологічних кредитів і встановлення класів позичальників; 3) оперативне введення додаткових умов щодо порядку кредитування еколого-економічної діяльності, забезпечення екологічного кредиту тощо.	1) поточна переоцінка фінансового стану підприємств з позицій дотримання вимог щодо цільового використання коштів екологічних кредитів; 2) відстеження послідовності використання коштів екологічного кредиту; 3) моніторинг та перевірка відповідності використування засобів меті отримання екологічних кредитів.
<i>Інвестиційна (зовнішньокорпоративна) підсистема контролю фінансування еколого-економічної діяльності підприємств</i>			
Бізнес-ризик внаслідок нецільового використання коштів, що надані на екологічні цілі.	1) ефективність функціонування підприємств; 2) ринкове середовище підприємств.	1) оцінка ефективності інвестування екологічного проекту; 2) ув'язка рівня капіталомісткості екологічного проекту з об'ємом інвестиційних ресурсів; 3) перевірка екологічного проекту на відповідність встановленим обмеженням і стандартам.	1) відстеження ходу реалізації екологічного проекту; 2) поточний моніторинг прибутковості екологічного проекту.
<i>Внутрішньокорпоративна підсистема контролю фінансування еколого-економічної діяльності підприємств</i>			
Операційний ризик, що пов'язаний із нецільовим використанням частини прибутку підприємств, який спрямований на екологічні цілі	Процес розподілу чистого прибутку та використання його частини	1) обґрунтування та затвердження проекту розподілу чистого прибутку із визначенням частини коштів на фінансування екологічного заходу.	1) перевірка послідовності використання частини чистого прибутку на екологічні цілі.

Інструменти регулюючого контролю об'єктів внутрішньокорпоративної підсистеми контролю передбачають поточну перевірку виконання затвердженого порядку цільового використання чистого прибутку.

Таким чином, реалізація контрольної системи дозволяє сконцентрувати фінансові ресурси в умовах підприємств, які потрібні для організації еколого-економічної діяльності, гарантувати цільове використання коштів та обґрунтувати напрями стратегії фінансування екологічних заходів.

8.3. Кредитна стратегія фінансового контролю за цільовим використанням коштів в процес банківського кредитування еколого-економічної діяльності підприємств

Кредитна стратегія також стосується пошуку та використання екологічних коштів. Об'єктами контролю виступають:

- екологічні кредити комерційних банків;
- лізингові кредити на очисне обладнання;
- вексельні кредити;
- позикові кошти інших підприємств та організацій, наданих як комерційні кредити, екологічні гранти або приватні позики.

Впровадження даної стратегії є доцільним з позицій дії подвійного контролю за цільовим використанням коштів – внутрішнього з боку авіапідприємств-позичальників і зовнішнього з боку кредиторів.

Вибір стратегії внутрішнього контролю здійснюється з врахуванням таких умов:

- вид еколого-економічної діяльності;
- масштаб екологічного заходу;
- фінансово-економічні можливості авіапідприємств-користувачів екологічних коштів;
- прикінцева ефективність еколого-економічної діяльності.

Для визначення сутності ефективності еколого-економічної діяльності, слід врахувати базове поняття «ефекту» (від лат. effectus – виконання, дія) як результату або слідства будь-яких причин, факторів. Так, ефект має абсолютний вираз досягнутого результату, а ефективність виступає відносною характеристикою ефекту.

Критерій – це головна ознака, що використовується для здійснення кількісного аналізу оцінки рівня ефективності визначеного управлінсь-

Інструменти регулюючого контролю об'єктів внутрішньокорпоративної підсистеми контролю передбачають поточну перевірку виконання затвердженого порядку цільового використання чистого прибутку.

Таким чином, реалізація контрольної системи дозволяє сконцентрувати фінансові ресурси в умовах підприємств, які потрібні для організації еколого-економічної діяльності, гарантувати цільове використання коштів та обґрунтувати напрями стратегії фінансування екологічних заходів.

8.3. Кредитна стратегія фінансового контролю за цільовим використанням коштів в процес банківського кредитування еколого-економічної діяльності підприємств

Кредитна стратегія також стосується пошуку та використання екологічних коштів. Об'єктами контролю виступають:

- екологічні кредити комерційних банків;
- лізингові кредити на очисне обладнання;
- вексельні кредити;
- позикові кошти інших підприємств та організацій, наданих як комерційні кредити, екологічні гранти або приватні позики.

Впровадження даної стратегії є доцільним з позицій дії подвійного контролю за цільовим використанням коштів – внутрішнього з боку авіапідприємств-позичальників і зовнішнього з боку кредиторів.

Вибір стратегії внутрішнього контролю здійснюється з врахуванням таких умов:

- вид еколого-економічної діяльності;
- масштаб екологічного заходу;
- фінансово-економічні можливості авіапідприємств-користувачів екологічних коштів;
- прикінцева ефективність еколого-економічної діяльності.

Для визначення сутності ефективності еколого-економічної діяльності, слід врахувати базове поняття «ефекту» (від лат. effectus – виконання, дія) як результату або слідства будь-яких причин, факторів. Так, ефект має абсолютний вираз досягнутого результату, а ефективність виступає відносною характеристикою ефекту.

Критерій – це головна ознака, що використовується для здійснення кількісного аналізу оцінки рівня ефективності визначеного управлінсь-

кого рішення. Головним критерієм ефекту еколого-економічної діяльності підприємств є досягнення мети її ведення.

В практиці господарювання розрізняють одноразовий та мультиплікаційний ефект. Одноразовий ефект – це ефект, котрий отриманий тільки раз і не буде отриманий повторно. Мультиплікаційний ефект – це ефект, отримання котрого є періодичним або постійним.

Абсолютний ефект характеризує загальну величину ефекту, який підприємство може отримати від власної діяльності за визначений період часу. Порівняльний ефект відображає слідство порівняння можливих варіантів господарювання та вибору найкращого з них.

За містом виникнення розрізняється локальний та загальноекономічний ефект. Локальний ефект – це такий вид ефекту, котрий відображається безпосередньо на діяльності конкретного підприємства, а загальноекономічний ефект відбивається на національній економіці.

За результатами еколого-економічної діяльності утворюються види ефектів – економічний, соціальний та екологічний ефект. Економічний ефект відображується різними вартісними показниками, котрі є характеристиками проміжних та кінцевих результатів еколого-економічної діяльності авіапідприємств. До таких показників відносяться:

- приріст чистого доходу;
- приріст прибутку;
- зниження величини витрат.

Економічна ефективність – результативність діяльності об'єкту, здійснення процесу, впровадження заходу. Так, ефективність процесу еколого-економічної діяльності є співвідношенням між результатами цієї діяльності та екологічними витратами. Показниками ефективності виступають рентабельність, фондовіддача та інші.

Соціальний ефект не вимірюється за допомогою вартісних показників і визначається за результатами зменшення кількості працівників авіапідприємств, котрі страждають професійними захворюваннями, що виникли за умови екологічної небезпеки праці. Таким чином, даний ефект вимірюється кількісно. Соціальна ефективність вимірюється як частка кількості працівників, що не мають професійних захворювань у загальній кількості працівників.

Екологічна ефективність характеризується зменшенням величин негативного впливу на навколишнє середовище і вимірюється натуральними показниками. Відносним показником ефективності виступає коефіцієнт екологічної ефективності, котрий визначається як співвідно-

кого рішення. Головним критерієм ефекту еколого-економічної діяльності підприємств є досягнення мети її ведення.

В практиці господарювання розрізняють одноразовий та мультиплікаційний ефект. Одноразовий ефект – це ефект, котрий отриманий тільки раз і не буде отриманий повторно. Мультиплікаційний ефект – це ефект, отримання котрого є періодичним або постійним.

Абсолютний ефект характеризує загальну величину ефекту, який підприємство може отримати від власної діяльності за визначений період часу. Порівняльний ефект відображає слідство порівняння можливих варіантів господарювання та вибору найкращого з них.

За містом виникнення розрізняється локальний та загальноекономічний ефект. Локальний ефект – це такий вид ефекту, котрий відображається безпосередньо на діяльності конкретного підприємства, а загальноекономічний ефект відбивається на національній економіці.

За результатами еколого-економічної діяльності утворюються види ефектів – економічний, соціальний та екологічний ефект. Економічний ефект відображується різними вартісними показниками, котрі є характеристиками проміжних та кінцевих результатів еколого-економічної діяльності авіапідприємств. До таких показників відносяться:

- приріст чистого доходу;
- приріст прибутку;
- зниження величини витрат.

Економічна ефективність – результативність діяльності об'єкту, здійснення процесу, впровадження заходу. Так, ефективність процесу еколого-економічної діяльності є співвідношенням між результатами цієї діяльності та екологічними витратами. Показниками ефективності виступають рентабельність, фондовіддача та інші.

Соціальний ефект не вимірюється за допомогою вартісних показників і визначається за результатами зменшення кількості працівників авіапідприємств, котрі страждають професійними захворюваннями, що виникли за умови екологічної небезпеки праці. Таким чином, даний ефект вимірюється кількісно. Соціальна ефективність вимірюється як частка кількості працівників, що не мають професійних захворювань у загальній кількості працівників.

Екологічна ефективність характеризується зменшенням величин негативного впливу на навколишнє середовище і вимірюється натуральними показниками. Відносним показником ефективності виступає коефіцієнт екологічної ефективності, котрий визначається як співвідно-

шення величин негативного впливу до і після впровадження екологічних заходів.

Вимірювачами ефективності внутрішнього контролю за цільовим використанням коштів на екологічні заходи виступають вказані показники зазначених видів ефектів. Саме визначеність наявності економічного, соціального та екологічного ефектів обумовлює вибір стратегії внутрішнього контролю цільового використання коштів, що призначені на екологічні цілі.

Процес визначення стратегії контролю за цільовим використанням екологічних коштів наведений на рисунку 8.3. Послідовність етапів визначення стратегії наведено у вигляді кільцевої діаграми. Кожне кільце діаграми є більшим за попереднє і це визначає значущість кожного етапу визначення стратегії контролю за цільовим використанням коштів, що призначені на екологічні цілі.

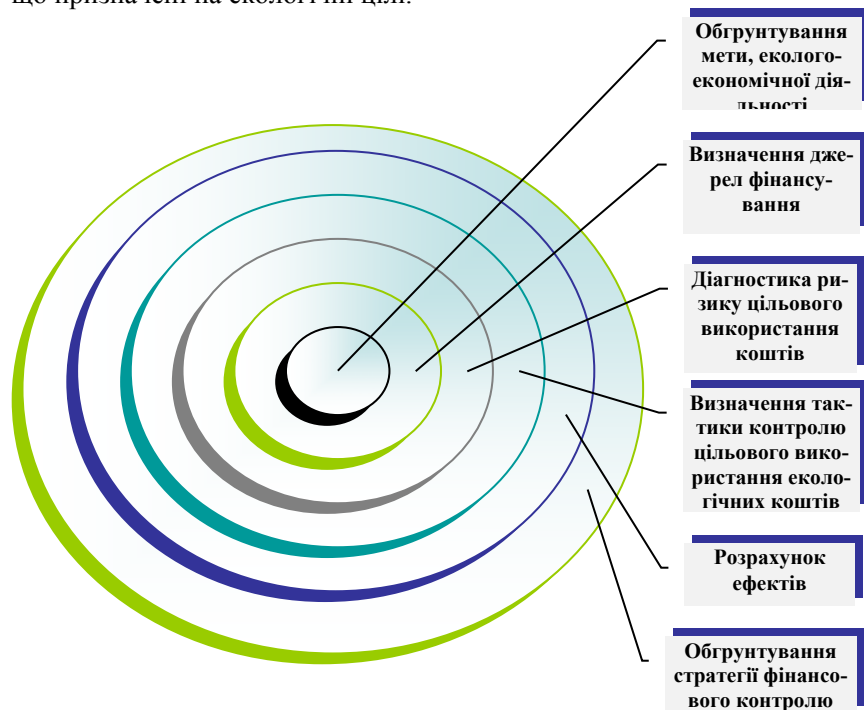

Рис. 8.3. Послідовність формування стратегії фінансового контролю за цільовим використанням коштів, що призначені на екологічні цілі

шення величин негативного впливу до і після впровадження екологічних заходів.

Вимірювачами ефективності внутрішнього контролю за цільовим використанням коштів на екологічні заходи виступають вказані показники зазначених видів ефектів. Саме визначеність наявності економічного, соціального та екологічного ефектів обумовлює вибір стратегії внутрішнього контролю цільового використання коштів, що призначені на екологічні цілі.

Процес визначення стратегії контролю за цільовим використанням екологічних коштів наведений на рисунку 8.3. Послідовність етапів визначення стратегії наведено у вигляді кільцевої діаграми. Кожне кільце діаграми є більшим за попереднє і це визначає значущість кожного етапу визначення стратегії контролю за цільовим використанням коштів, що призначені на екологічні цілі.

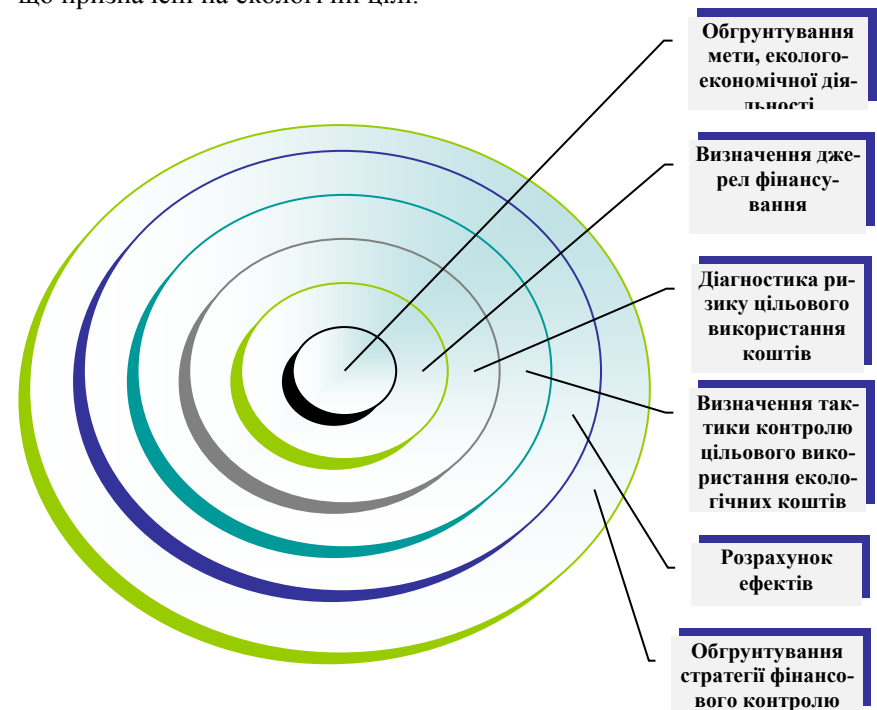

Рис. 8.3. Послідовність формування стратегії фінансового контролю за цільовим використанням коштів, що призначені на екологічні цілі

Таким чином, у залежності від функцій контролю за цільовим використанням екологічних коштів здійснюється вибір функціональної стратегії. Обґрунтування організаційної, санаційної, стратегії максимізації прибутку, виробничо-технічної, інвестиційної або кредитної стратегії внутрішнього контролю за цільовим використання коштів на екологічні цілі здійснюється на основі методичного підходу, що передбачає врахування перспективного економічного, соціального та екологічного ефектів еколого-економічної діяльності.

За результатами впровадження пропозицій з організації контролю за цільовим використанням коштів в процес операційної діяльності комерційного банку, розрахуємо прогнозний обсяг доходів за видами та складемо прогнозний звіт про фінансові результати.

План доходів банку складається з двох розрахункових таблиць – визначення доходів (табл. 8.4.) та співвідношення доходів та витрат банку (табл. 8.5.).

Процентні доходи банку визначено методом простої прямолінійної регресії виду:

$$y = a + bt, \quad (8.1)$$

де y — темп приросту валового доходу, виступаючий як функція від часу;
 t – час;
 a, b – параметри рівняння.

Для розрахунків параметрів рівняння пропонуються наступні формули:

$$A = \frac{\sum y}{H}; \quad (8.2)$$

$$b = \frac{\sum ty}{\sum t}; \quad (8.3)$$

де H – кількість років (5).

З розрахунку: $a = 13744$; $b = 635,8$; тому: $y = 146801 + 17911 * 1$ рік = 164712 тис. грн.

Комісійні доходи розраховано за допомогою середнього арифметичного. Метод «середнього арифметичного» застосовується у випадку, якщо логічно припустимо, що показники, отримані в минулому, можуть очікуватися і в майбутньому (тобто не виявлено чинників, вплив яких спричинив би суттєве відхилення очікуваного показника від раніше отриманого).

Таким чином, у залежності від функцій контролю за цільовим використанням екологічних коштів здійснюється вибір функціональної стратегії. Обґрунтування організаційної, санаційної, стратегії максимізації прибутку, виробничо-технічної, інвестиційної або кредитної стратегії внутрішнього контролю за цільовим використання коштів на екологічні цілі здійснюється на основі методичного підходу, що передбачає врахування перспективного економічного, соціального та екологічного ефектів еколого-економічної діяльності.

За результатами впровадження пропозицій з організації контролю за цільовим використанням коштів в процес операційної діяльності комерційного банку, розрахуємо прогнозний обсяг доходів за видами та складемо прогнозний звіт про фінансові результати.

План доходів банку складається з двох розрахункових таблиць – визначення доходів (табл. 8.4.) та співвідношення доходів та витрат банку (табл. 8.5.).

Процентні доходи банку визначено методом простої прямолінійної регресії виду:

$$y = a + bt, \quad (8.1)$$

де y — темп приросту валового доходу, виступаючий як функція від часу;
 t – час;
 a, b – параметри рівняння.

Для розрахунків параметрів рівняння пропонуються наступні формули:

$$A = \frac{\sum y}{H}; \quad (8.2)$$

$$b = \frac{\sum ty}{\sum t}; \quad (8.3)$$

де H – кількість років (5).

З розрахунку: $a = 13744$; $b = 635,8$; тому: $y = 146801 + 17911 * 1$ рік = 164712 тис. грн.

Комісійні доходи розраховано за допомогою середнього арифметичного. Метод «середнього арифметичного» застосовується у випадку, якщо логічно припустимо, що показники, отримані в минулому, можуть очікуватися і в майбутньому (тобто не виявлено чинників, вплив яких спричинив би суттєве відхилення очікуваного показника від раніше отриманого).

Таблиця 8.4.

Визначення прогнозного доходу комерційного банку на 2016 рік

тис. грн.

Види доходів	Значення показників по роках					План
	2011	2012	2013	2014	2015	
Процентні доходи	129115	135860	149910	154612	164512	164712
Комісійні доходи	143982	154025	99848	119801	123512	126233,6
Торговельний дохід	11187	11568	12831	15671	17854	19639,4
Інший дохід	19	23	50	487	654	837,1

Таблиця 8.5.

Співвідношення доходів та витрат комерційного банку на 2016 рік

тис. грн.

Доходи, усього	311422
1. Постійні видатки	154432
% зростання доходів	1,595
2. Змінні видатки	72512
3. Витрати усього (1+2)	226944
% відношення видатків до доходів	72,873

Планову величину торгового доходу банку розраховано на основі методу, що ґрунтується на «темпі зростання споживання». Цей метод застосовується для прогнозування кількості банківського продукту, що реалізується, в умовах максимального споживання цього продукту, якщо відома частка ринку, що належить даному банку в загальному обсязі споживаного банківського продукту в країні або регіоні.

Способи для прогнозування індивідуальні для кожного виду послуг. Необхідно враховувати, що частка ринку розглядається не як постійна величина, а як величина у динаміці, тобто беруться до уваги можливі наслідки конкуренції.

Одним із способів, що застосовуються для визначення потенційної частки ринку, є «конкурентний індекс». Він особливо підходить для визначення частки ринку для бізнесу, далекого від інновації, де продукт реалізації є традиційним. Конкурентний індекс – відношення загально-го обсягу реалізації банківського продукту до потенційної річної реалі-

Таблиця 8.4.

Визначення прогнозного доходу комерційного банку на 2016 рік

тис. грн.

Види доходів	Значення показників по роках					План
	2011	2012	2013	2014	2015	
Процентні доходи	129115	135860	149910	154612	164512	164712
Комісійні доходи	143982	154025	99848	119801	123512	126233,6
Торговельний дохід	11187	11568	12831	15671	17854	19639,4
Інший дохід	19	23	50	487	654	837,1

Таблиця 8.5.

Співвідношення доходів та витрат комерційного банку на 2016 рік

тис. грн.

Доходи, усього	311422
1. Постійні видатки	154432
% зростання доходів	1,595
2. Змінні видатки	72512
3. Витрати усього (1+2)	226944
% відношення видатків до доходів	72,873

Планову величину торгового доходу банку розраховано на основі методу, що ґрунтується на «темпі зростання споживання». Цей метод застосовується для прогнозування кількості банківського продукту, що реалізується, в умовах максимального споживання цього продукту, якщо відома частка ринку, що належить даному банку в загальному обсязі споживаного банківського продукту в країні або регіоні.

Способи для прогнозування індивідуальні для кожного виду послуг. Необхідно враховувати, що частка ринку розглядається не як постійна величина, а як величина у динаміці, тобто беруться до уваги можливі наслідки конкуренції.

Одним із способів, що застосовуються для визначення потенційної частки ринку, є «конкурентний індекс». Він особливо підходить для визначення частки ринку для бізнесу, далекого від інновації, де продукт реалізації є традиційним. Конкурентний індекс – відношення загально-го обсягу реалізації банківського продукту до потенційної річної реалі-

зації цього продукту в кожній банківській установі. В умовах досліджуваного банку конкурентний індекс складає 1,1.

Розмір інших доходів на плановий період розраховано за допомогою методу, що ґрунтується на моді. Цей метод являє собою моделювання поведінки клієнтів. Метод використовується для прогнозування конкретного показника (наприклад, ступеня залучення клієнтів) на один наступний період.

Метод ґрунтується на тому, що не вся інформація про стан ринку банківського продукту відома й аналізується потенційними інвесторами, і їхня оцінка майбутнього значення показника будуватиметься не як середнє арифметичне, а суто підсвідоме, на значенні, яке найчастіше трапляється (мода). Слід зазначити, що при використанні даного методу застосовується прийом ковзаючого середнього.

Для визначення об'єму валового доходу рекомендується ковзаюче середнє брати в трьох складових. Середній приріст розраховується на майбутній період шляхом надбавки до останнього ряду двох кроків, що вирівнюється (двох середніх приросту).

Таким чином, за результатами використання різних методів фінансового планування банківських показників отримано загальну планову величину доходів банку в сумі 311422 тис. грн.

Величину видатків банку скориговано за даними заключних договорів та інших внутрішніх документів, котрі регламентують політику витрат (ця інформація не підлягає розголошенню). На основі проведених розрахунків формується прогнозний звіт про фінансові результати (табл. 8.6.).

Таблиця 8.6.

План фінансових результатів комерційного банку на 2016 рік

тис. грн.

Показники	
Дохід від банківської діяльності (+)	311422
Видатки, що стосуються основної діяльності без амортизації та обслуговування боргу (-)	71856,5
Амортизація (-)	82575,5
Підсумок (=)	154432
Процентні доходи (+)	164712
Процентні видатки (-)	72512

зації цього продукту в кожній банківській установі. В умовах досліджуваного банку конкурентний індекс складає 1,1.

Розмір інших доходів на плановий період розраховано за допомогою методу, що ґрунтується на моді. Цей метод являє собою моделювання поведінки клієнтів. Метод використовується для прогнозування конкретного показника (наприклад, ступеня залучення клієнтів) на один наступний період.

Метод ґрунтується на тому, що не вся інформація про стан ринку банківського продукту відома й аналізується потенційними інвесторами, і їхня оцінка майбутнього значення показника будуватиметься не як середнє арифметичне, а суто підсвідоме, на значенні, яке найчастіше трапляється (мода). Слід зазначити, що при використанні даного методу застосовується прийом ковзаючого середнього.

Для визначення об'єму валового доходу рекомендується ковзаюче середнє брати в трьох складових. Середній приріст розраховується на майбутній період шляхом надбавки до останнього ряду двох кроків, що вирівнюється (двох середніх приросту).

Таким чином, за результатами використання різних методів фінансового планування банківських показників отримано загальну планову величину доходів банку в сумі 311422 тис. грн.

Величину видатків банку скориговано за даними заключних договорів та інших внутрішніх документів, котрі регламентують політику витрат (ця інформація не підлягає розголошенню). На основі проведених розрахунків формується прогнозний звіт про фінансові результати (табл. 8.6.).

Таблиця 8.6.

План фінансових результатів комерційного банку на 2016 рік

тис. грн.

Показники	
Дохід від банківської діяльності (+)	311422
Видатки, що стосуються основної діяльності без амортизації та обслуговування боргу (-)	71856,5
Амортизація (-)	82575,5
Підсумок (=)	154432
Процентні доходи (+)	164712
Процентні видатки (-)	72512

Показники	
Доходи інші (+)	146710
Доходи позареалізаційні (+)	0
Збитки інші (-)	0
Збитки позареалізаційні (-)	0
Прибуток до оподаткування (=)	167054
Податок (18 %) (-)	30069,72
Чистий прибуток до розподілу (=)	136984,28

Значне збільшення чистого прибутку не є вимірником ефекту, оскільки крім процентних доходів у 2016 р. передбачається збільшення комісійних доходів, торговельних та інших доходів, що також впливає на збільшення прибутку. Також при визначенні прибутку величина податку на прибуток розрахована за ставкою 18 %, тобто без необгрунтованих підвищень.

Таким чином, впровадження елементів організаційно-функціонального механізму фінансового контролю за цільовим використанням коштів дозволяє збільшити процентні доходи банку на 200 тис. грн.

Література за Розділом 8.

1. Щербань Р.Є. Формування методичних підходів до діагностики можливості нецільового використання авіапідприємствами екологічних коштів. / Р.Є. Щербань. // Проблеми системного підходу в економіці: Збірник наукових праць: Випуск 39. – К.: НАУ, 2011. – С. 114-121.
2. Щербань Р.Є. Функціональна стратегія контролю фінансування еколого-економічної діяльності авіапідприємств. / Р.Є. Щербань. // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – К.: НАУ, 2013. – С. 186-190.
3. Щербань Р.Є. Формування процентної політики банків у процесі екологічного кредитування корпорацій. / Р.Є. Щербань. // Вісник ДонДУЕТ. — 2010. — № 1. – С. 179-182.
4. Щербань Р.Є. Теоретичні аспекти банківського екологічного кредитування корпоративних підприємств авіатранспорту. / Р.Є. Щербань.

Показники	
Доходи інші (+)	146710
Доходи позареалізаційні (+)	0
Збитки інші (-)	0
Збитки позареалізаційні (-)	0
Прибуток до оподаткування (=)	167054
Податок (18 %) (-)	30069,72
Чистий прибуток до розподілу (=)	136984,28

Значне збільшення чистого прибутку не є вимірником ефекту, оскільки крім процентних доходів у 2016 р. передбачається збільшення комісійних доходів, торговельних та інших доходів, що також впливає на збільшення прибутку. Також при визначенні прибутку величина податку на прибуток розрахована за ставкою 18 %, тобто без необгрунтованих підвищень.

Таким чином, впровадження елементів організаційно-функціонального механізму фінансового контролю за цільовим використанням коштів дозволяє збільшити процентні доходи банку на 200 тис. грн.

Література за Розділом 8.

1. Щербань Р.Є. Формування методичних підходів до діагностики можливості нецільового використання авіапідприємствами екологічних коштів. / Р.Є. Щербань. // Проблеми системного підходу в економіці: Збірник наукових праць: Випуск 39. – К.: НАУ, 2011. – С. 114-121.
2. Щербань Р.Є. Функціональна стратегія контролю фінансування еколого-економічної діяльності авіапідприємств. / Р.Є. Щербань. // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – К.: НАУ, 2013. – С. 186-190.
3. Щербань Р.Є. Формування процентної політики банків у процесі екологічного кредитування корпорацій. / Р.Є. Щербань. // Вісник ДонДУЕТ. — 2010. — № 1. – С. 179-182.
4. Щербань Р.Є. Теоретичні аспекти банківського екологічного кредитування корпоративних підприємств авіатранспорту. / Р.Є. Щербань.

// Проблеми системного підходу в економіці: Збірник наукових праць: Випуск 45. – К.: НАУ, 2013. – С. 114-121.

8. Щербань Р.Е. Модель резервирования экологических средств в системе внутреннего контроля за целевым их использованием авиатранспортными предприятиями. / Р.Е. Щербань. // Экономика и предпринимательство: № 9. – М, 2013. – С. 478-480.

9. Щербань Р.Є. Визначення причин нецільового використання екологічних кредитів авіапідприємствами. / Р.Є. Щербань, О.В. Біскупська // Проблеми екології: Загальнодержавний науково-технічний журнал. – № 2. – Донецьк, ДонНТУ, 2011. – С. 18-25.

10. Щербань Р.Є. Визначення процентної політики банків у процесі екологічного кредитування корпорацій // Матеріали XIV Міжвузівської науково-практичної конференції «Соціально-економічні та правові аспекти трансформації українського суспільства». – 2010. – Донецьк, ДонУЕП, 2010. – С. 140-141.

// Проблеми системного підходу в економіці: Збірник наукових праць: Випуск 45. – К.: НАУ, 2013. – С. 114-121.

8. Щербань Р.Е. Модель резервирования экологических средств в системе внутреннего контроля за целевым их использованием авиатранспортными предприятиями. / Р.Е. Щербань. // Экономика и предпринимательство: № 9. – М, 2013. – С. 478-480.

9. Щербань Р.Є. Визначення причин нецільового використання екологічних кредитів авіапідприємствами. / Р.Є. Щербань, О.В. Біскупська // Проблеми екології: Загальнодержавний науково-технічний журнал. – № 2. – Донецьк, ДонНТУ, 2011. – С. 18-25.

10. Щербань Р.Є. Визначення процентної політики банків у процесі екологічного кредитування корпорацій // Матеріали XIV Міжвузівської науково-практичної конференції «Соціально-економічні та правові аспекти трансформації українського суспільства». – 2010. – Донецьк, ДонУЕП, 2010. – С. 140-141.

Для нотаток

Для нотаток

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
І КОРПОРАТИВНА СТРАТЕГІЯ
КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

ТОМ 3

КОРПОРАТИВНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ
ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ
КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

МОНОГРАФІЯ

Підписано до друку 10.05.2016 р. Формат 60x84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 5,2. Тираж 300 прим.

ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
І КОРПОРАТИВНА СТРАТЕГІЯ
КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

ТОМ 3

КОРПОРАТИВНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ
ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ
КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

МОНОГРАФІЯ

Підписано до друку 10.05.2016 р. Формат 60x84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 5,2. Тираж 300 прим.

ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.